

sobotna
priloga

potrebno državno upravo ter odstraniti njene napake.

Ne bi bilo vredno besed in ne časa, če ne bi bilo potrebno dobre državne uprave. Dovolj sposobna in moderna naj bo, da bo ukrepala dosledno, jasno in odločno. Že dolgo pa vemo, kaj hočemo.

Preden se je začel ta delovni teden, je sekretar izvršnega biroja predsedstva ZKJ Stane Dolanc zagrmel proti besedičenju, zavlačevanju, izmikavanju, nedelavnosti, sedenju križem rok, vdanemu čakanju, kaj se bo zgodilo. Zagrmel je proti pragmatističnemu reagiranju na gospodarske dogodke, proti rutinskemu opravljanju dela in reševanju posamičnih drobnih vprašanj ne glede na celoto.

Vedemo se tako, je rekel, kakor da se nas svet okoli nas ne tiče. Lagodno in udobno razpravljamo, namesto da bi takoj in sproti ukrepali. Dovolj je opisovanja, kaj bo v programih, storimo kaj! Dolanc je izrecno omenil ozkosrčno ravnanje državnih organov. Zahtevamo, je tudi dejal, da zvezni izvršni svet pospešeno pripravlja dolgoročni koncept materialnega razvoja Jugoslavije. Do 10. kongresa moramo imeti temeljni sestavni del naše materialne bodočnosti. Doživljali bomo hude gospodarske pretrse, če ne bomo imeli odgovorov, ki bodo rezultat usklajevanja družbenih interesov vseh naših narodov in narodnosti, vseh republik in pokrajin.

Dovolj jasno je uperjena ostrina opozoril. Ločen je bil tisti del dolžnosti, ki jih prevzema samoupravno združeno gospodarstvo. Podrobno je bil razčlenjen drugi del dolžnosti, ki ostaja v polnomočjih državnih organov, predvsem zvezne administracije. In kar je najpomembnejše za nas, ki smo poslušali ali prebirali po vrsti vse opomine, izrečene na račun birokratskega odnosa do naloženega dela in do perečih gospodarskih problemov: delovni ljudje smo videli, da ima zveza komunistov kristalno čist pregled nad gospodarskim položajem v Jugoslaviji. Občuti, s kakšnimi problemi se ubada v proizvodnji, in tudi delovnim ljudem zna povedati, da bomo morali začeti splošno bitko za večjo proizvodnjo in kakovitejše delo.

Posebne politične pomena je takšna ločitev dolžnosti na tiste, ki delamo v proizvodnji, in na one, ki ustvarjajo pogoje, da se čim manj našega truda izgublja v pešek. Kar je bilo povedano pred začetkom tega tedna, je dosledna izpeljanka zamisli, da se mora država pojaviti predvsem tam, kjer lahko s svojimi ukrepi podpre proizvodne napore, jih zavaruje pred neugodnimi vplivi in odmeri ekonomske razmere tako, da posežejo delovne organizacije po najvišjih možnih gospodarskih rezultatih.

Ker že nekaj časa država deluje skoraj nasprotno od tega, saj zavlačuje z rešitvami, ki naj bi spodbujale gospodarske odločitve, smo delovni ljudje od zveze komunistov slišali, s katerimi gospodarskimi težavami se morajo državni organi pri priči spopasti. Ponoviti velja: omenjeni so problemi, kot jih občuti gospodarstvo, povedane so iztočnice smeri, kako naj bi razpletali in ukrepali, da bo korist kar največja.

Politično so presekani dvomi, kjer so v tem trenutku še obstajali. Narejen je prerez sporazumov, očitno z namenom, da bi preprečili vsakršno zavlačevanje, odlašanje, lagodno reagiranje na dogovore in tako naprej. Pred javnostjo je potegnjena

črta, ki razkriva, do kod so se stvari razčistile in so potemtakem zrele za takojšnje odločanje. Potegnjena črta razkriva veliko več, kot smo doslej slišali od zvezne administracije. Torej je zveza komunistov odbrala smeri naravnost iz gospodarstva, iz življenja.

Iz najširše proizvodne podlage so prišli signali, kaj je treba storiti, da ne bo nastajala škoda. To neposredno zvezo od delovnih ljudi in njihovih problemov na zvezo komunistov velja poudariti, poudariti, zapisati z velikimi začetnicami.

Cetrti dan, potem ko je sekretar izvršnega biroja predsedstva ZKJ Stane Dolanc brez ovinkov zahteval, naj državni organi že enkrat ukrenejo, da bodo prišli gospodarski na pomoč, je zvezni izvršni svet potrdil antiinflacijski in operativni program. S prvim in z drugim bo uresničeval politiko stabilizacije gospodarstva. Oboje naj bi sprejeli že januarja, po močnosti v prvi polovici. Zda je pri koncu drugi mesec gospodarskega leta. Zamuda je na dani, namera obeh programov pa za zdaj še opisno predstavljena. Pokazalo se je, je dejal predsednik ZIS, da bo račun, ki ga moramo poravnati, občutno večji, kakor je kazalo konec lanskega leta. Predolgo smo zapostavljali razvoj lastne proizvodnje energije, surovin in hrane. Zaradi velike odvisnosti naše proizvodnje od uvoza surovin, bomo občutili ne samo velik pritisk na cene, temveč bomo veliki verjetneje zadeli tudi na težave zaradi plačilnega deficita.

Spričo visokih deviznih rezerv države in zmanjšane uvoza tistega blaga, ki ga lahko zamenjamo z domačimi izdelki, bo plačilna bilanca s tujino izravnana. Toda zaradi višjih cen v tujini se bodo zmanjšala sredstva, ki so na razpolago za domačo rabo.

Bogatejši za bilančno obvestilo in za napovedana delovna programa ostanimo pri politični oceni jugoslovanskega ekonomskega položaja. Ni naš namen, je dejal Dolanc v Kragujevacu, da bi manjši dohodek zaradi na-

stalih svetovnih preobratov in zaradi rastoče inflacije premagovali z odrekanjem, si zniževali družbeni in življenjski standard, skratka, zahtevali, naj delovni ljudje malodušno sprejmejo delo na svoja pleča, zgubljač s tem kosček dobre volje, ker jutrišnji dan ni videti lepši.

Prepričana v pravičnost neprestanega napredka posameznika in družbe si nasprotno od tega, kar obeta čakanje križem rok in vdanost v usodo, zastavlja zveza komunistov bolj praktično in bolj življensko politiko. V njej pravi, da ne gre drugače, kot da si prislužimo hitrejši razvoj, večjo zaposlenost, poljščeno prave vzrode za spodbujanje uspešnega dela in ustvarjalnosti. To bi bil hkrati — ob vsestranskem angažiranju komunistov — največji prispevek k stabilizaciji političnih razmer in odnosov v državi.

Tako. Zveza komunistov je napravila še korak dlje od tega. Pravi, da lahko politične manifestacijske akcije, ki se preveč ponavljajo, zamenjamo z bolj konkretnimi, iz katerih pridobimo večjo družbeno bogastvo in večji dohodek. Računamo lahko s tem, da se delavski razred v Jugoslaviji zaveda, da bo njegov materialni položaj boljši, če bo njegov trud produktivnejši. Otipljive naloge materialnega in družbenega razvoja pa, kot vemo, vedno puste ob strani demagoge in vse tiste, ki v ekonomski stiski love v kalnem, skušajo zmanjšati vrednost samoupravnih sadov in valijo krivdo za težave, na sistem ter tudi na zvezo komunistov.

Krog politične akcije je s tem sklenjen. Dobili smo mobilizacijsko in akcijsko politiko, ki se zanaša na delavolnost delovnih ljudi in podpira v njih težnje, da si prislužijo boljši dohodek, z njim pridobijo več samoupravnih pravic ter vpliva na bodočnost skupnosti ter posameznikov.

Ničesar ne obljublja ta politika, kar ni plod delovnih rezultatov. Je trezna po dveh plateh: po ostrini bitke s protisamoupravnimi silami in po ostrini bitke za gospodarski napredek. Toda še država mora storiti svoje.

Alenka Mišić

Bogdan Pogačnik
Pogovor z voditeljem čilske socialistične stranke

Dr. Vasil Grivčev
Kakšno inflacijo potrebujemo?

Jože Olaj
Vladimir Logar 17

Več kot prevoz in promet

Zoran Lenard
Krajevna skupnost — delovna organizacija 18

Bogdan Salej
Nafta v Latinski Ameriki

Ilija Popić
Nekaj dela naj ostane še zanamcem 19

Marko Jakše
Športni ribolov v Sloveniji

Barbara Goričar
Vsaka igrača se enkrat polomi 20

Miran Suštar
Razplet v Argentini

August Puđgar
Začarani krog »svetih vojn« na Filipinih 21

Janez Stanič
Zapisi s poti po Iranu

Milan Stante
Moja srečanja z Indijo 22

Božidar Pahor
Izgnanec Solženicin 23

Dr. Vojan Rus
Veliko pozitivnih pobud

Andrej Pirković
Turistična predvidevanja 24

Boris Kuhar
Naš kulturni program 74

Beno Zupančič
O Prešernovih nagradah 25

Lofee Filipić
Pomenek ob umetniški petdesetletnici Slavka Jana

Ivan Sedej
Načelno o nenačelnem 26

Janez Zadnikar
Pogovor z dirigentom Urošem Lajovicem

Mojca Vogelnik
Vplivanje TV na množico 27

Bogdan Pogačnik
Reklama, grenka svežina

Jože Javoršek
Samotni jezdec 28

Ante Mahkota
Dežele daljne imenitno delo 29

Jolka Milič
Son et lumière na slovenski način

Evgen Bergant
Zastareli smučarski prijemi 30

Primož Žagar
Ujeti svetovni brzec

Na večno mrzli celini 31

Marko Kozman
Belo zlato Uzbekistana 32

Sead Fetahagić
Lona, poštna ženska

Ramnarajan Sukla
V vrtu pa se je nasmihalo cvetje

Salvador Elizondo
Pao Čengova zgodovina 33

Slavko Pregl
Kralj v puščavi

Ilija Varšavski
Spor

Karel Capek
Poslednja sodba 34

Kristalno
jasna
smer

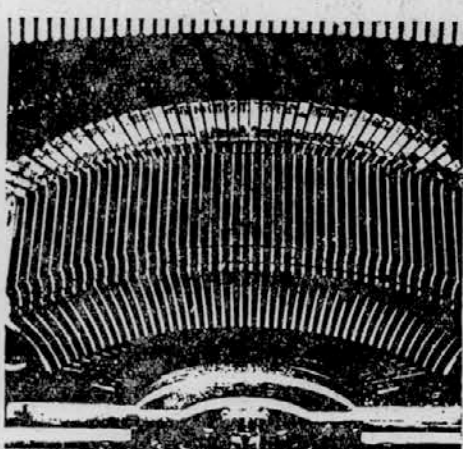
VJugoslaviji nismo ravno varčni pri besedah, kadar se polotimo birokratskih in administrativnih ambicij. Trdoživje, kot se obnavljajo in razraščajo nenehnemu spodkopavanju navkljub, napadamo z najmočnejšimi topovi in tudi z zračnimi pištolami, a strelne rane se neverjetno hitro zaližejo in spet smo prisiljeni ciljati, da se rakasta tvorba ne bi razrasla.

Ničkoliko priložnosti preobrne mo: politične shode in samoupravne prireditve, obletnice in druge slovesnosti prilagajamo tudi potrebi za spopad s slabostjo, ki proizvodnji jemlje delovni elan, ji odvzema dah za produktivno delo in jo zalaga z goro birokratskih poslov.

Zazdi se včasih, kot da ni več vredno besed, ker po občutku presojamo, da nam ne uspeva prav dosti in se skoraj dobesedno nič ne izboljša. Pa ravno to ne drži in tudi ne sme, sicer bi obveljalo zlobno podtikanje birokratskih in administrativnih sil, češ da je medrepubliško sporazumevanje in dogovarjanje prav tako slabo kot poprejšnje centralistično upravno odločanje. Misel o neučinkovitosti zamenjavi sicer ni nikjer zapisana, je pa tolikokrat izrečena potihem med sestanki in po njih, da kroži in visi v zraku ter brani administrativne trdnjave.

Kdor jo posluša in ne primerja z dejstvi, ker z njimi pač ne more biti seznanjen, saj odloki ne nastajajo pred očmi vseh in bi tudi ne bilo prav, če bi nastajali — bo morda zaradi soočenja z lastnimi gospodarskimi problemi celo privolil v ponujeno obrambo administracije. Priznal ji bo, da je nenačednostljiva, četudi je slaba. In reči bodo ostale pri starem, za krivice pa bodo počasi razglašeni tisti, ki jih žele spremeniti, vsi tisti, ki se trudijo, da bi izboljšali nujno in

poštni predal 29

Odmevi na:

Iz Prešernove kuhinje

Delo, 16. februarja

V zadnji sobotni prilogi Dela je slovenski pesnik Janez Menart javnosti posredoval pismo, s katerim je odklonil letošnjo nagrado Prešernovega sklada. Kajpada je oboje — odklonitev in razglasitev te odklonitve — njegova popolna osebna pravica in način te odklonitve popolnoma stvar njegovega osebnega okusa. — Le njegova informiranost, na katero se pri svojem hudoovanju sklicuje, kajpada ni samo njegova osebna zadeva, ker je pač odvisna od informacijskega vira.

Glede na to, da je področna komisija za literaturo po odstopu enega člena člana štela še štiri osebe in da v dema od teh pesnik očitno ne kontaktira, kar je razvidno iz pisma, podpisani pa zadržano ve, da Menarta o delu komisije ni informiral, ostaja kot možni obseževalac le še preostali član te komisije. Morda je bila njegova informacija nepopolna ali enostranska, skratka v Menartovi interpretaciji jo je treba deloma popraviti:

1. Komisija je bila soglasna, da Srednjeveške balade ne sodijo v naj- ožji izbor za letošnje literarne nagrade;

2. v komisiji se je izoblikovalo mnenje (res da ne pri vseh članih), da je bil doslej pri Prešernovem skladu prezrt Menartov prispevek k razvoju slovenske povojne lirike; delu komisije se je zdel izid izbora Menartovih pesmi primerna priložnost, da to napako prejšnjih komisij popravi;

3. komisija je bila soglasna (s pripombo sicer, da Menart s tem ne bo zadovoljen), da priložnost ni ustrežna za podelitev velike nagrade;

4. del komisije res ni bil niti za podelitev nagrade iz Prešernovega sklada; del komisije pa je pri letelje vajral, ker se lahko pri štirilaski komisiji zgodi, da ostaja glasovanje neodločeno, je komisija sklenila, da glede Menarta sporovi na upravni odbor Prešernovega sklada, ki tako in tako dokončno sklepa o predlogih, ločeni meniji; to praktično pomeni, da je komisija nadaljnjo poudarila glede predmeta in oblike nagrade za pesnika Menarta v celoti prepustila upravnemu odboru;

5. v komisiji se je ob enem izoblikovalo stališče, da je treba pri razdeljevanju ustreznih priznanj upoštevati vse tiste estetske tipe literature, ki jih kot sprejemljive, tovrstne in odmerne priznava slovenska kulturna javnost (Menart je sicer to imenoval »daj-dame, toda to so pač njegovi posebni nazorji o tem, kaj da je literatura in kaj ne);

6. tožbe, zakaj da ni nagrajen v letih 1953, 1955, 1960 in 1963, je treba razpisati na druge naslove; komisija v sestavi, ki jo Menart obkroža in obkrožuje, deluje še le drugo leto in ji je letos tudi potekel mandat. Toliko v dopolnilno informacijo — če že informacije krožijo.

Matjaž Kmecl,
Ljubljana

Zadnje čase veliko beremo, da se mora kultura približati našim delovnim ljudem. Kulturno delavcem! Umetnost naj služi našemu človeku, naši družbi!

Ze nekaj let na našo ožjo domovino plava zelo ugodna klima za vse tiste, ki se hočejo vpisati brez sprejemnega izpita v krogi ali pa celo v samo elito ustvarjalcev kulture. Na pihi knjige nemislivo, ki jih tudi sam ne boš razumel, popači prepleto slovensko besedo, uporabi razne nesramne, kvantitativne in prostostke besede in pesmi, ki jo tako imenujemo, in postal boš pesnik avantgardne — modernistične usmerjenosti. Radi večje važnosti pa si še lahko postaviš rasti brado in nosiš skuštrane lase.

Založniki, kot kaže, to protežirajo! Denar ni vprašanje, družba plača! Nemisel se ne obdavčuje! Knjige se tiskajo in reprezentirano opremljajo. Vprašujem se, zakaj morajo prekaliter naši pesniki in drugi ustvarjalci kulture, ki v svojih delih nekaj povedo in živijo z ljudmi, pribegavati ke samozalozbam? Zaradi visokih stroškov so knjige tiskane na najslabšem papirju, skromno opremljene in izidejo samo v nekaj sto izvodih.

Nihče ne more kratiti pravice takim »ustvarjalcem«, da pišejo neumnost. Toda to naj se tiska za njihov denar. Narod ni obvezen podpirati in plačevati davka, če se nekomu hoče pogrihati z njegovimi čustvi in mu vsiljevati nihilistične in antihumanistične ideje.

Nismo se pozabili prelepih pesmi Kajuha, Bora, Gorana Kovačiča in mnogih, mnogih drugih!

Elita je ograjena, število njenih izbrancev je omejeno. Za prave pesnike so vrata zaprta, in če poskušas pritisniti na vrata, se zbedeš ob rjavu zico!

Zakaj v trgovinah ne smejo prodajati pokvarjene hrane? Najbrž zato, da se ne zastrupimo. Najbolj nevarne pa so pokvarjene konzerve, ki pa na zunanjo kar liče in te kričeče vabijo. Inšpekcija kaj kmalu prepreči takšno prodajo in artikel je izvezt iz prodaje. Podjetje plača kazen.

Vsebinsa mnogih modernističnih knjig je večkrat tudi pokvarjena. Duševna hrana v njih, ki je namenjena smrtnikom, smrdi. Če pa jo vseeno poješ, od nje nisi sit, boli te glava, preklinjaš tistega, ki je to godilo skuhal, in onega, ki je dopustil, da se tako duhovno živilo skuha v družbeni kuhinji in prodaja.

Pobudo za ta članek mi je dalo pismo našega slovenskega pesnika Janeza Menarta, ki je bilo objavljeno v sobotni prilogi »Dela« (16. II. 1974) pod naslovom: Iz Prešernove kuhinje.

Tovariš Menart, popolnoma odbravam vaše stališče in vašo odločitev v zvezi z zavrnitvijo nagrade iz Prešernovega sklada.

Najbrž se ne motim, če napišem, da vaše pismo izraža misli in mnenja veliko ljudi, ki spoštujejo kulturo in jim je bliska slovenska besedna umetnost.

Oprostite, ker imam kot preprosta kranjska Micka tudi jaz nekaj pripomb ob pojasnili Janeza Menarta pod naslovom: »Iz Prešernove kuhinje«. Prešernove... Ni mogode, da se človek ne bi zamislil nad literarnim vrednotenjem današnje poezije, ne samo kot kranjski Janez ali Micka, ampak tudi kot človek, kajti Prešeren ni le »kranjski«, ampak velikani med velikimi svetovne poezije.

Prešeren je v vsako svojo pesem vložil svoje veliko, toplo srce poeta in človeka. Njegove pesmi je lahko ponavljal orač za plugom ali vrhunski razumnik, nikjer niso izgubile svoje jasnosti, svojega pomena in svoje vrednosti. Čelo Nemcem je bil Prešeren nepokolebljiv.

Kaj pa mi delamo z njim? Ne vem, samo vprašam. Naj mi npr. pesnik v »Delu« citiranih pesmi »Ejefata« in »Kolobar« pojasni, kakšen je njihov smisel, pomen, kajšno — ne literarno, saj to jim je že itak priznano s Prešernovo nagrado — ampak kakšno človeško vrednost nosijo v sebi, kakšno sporočilo nam in znanecem, komu so namenjene in v čem je ta njihova vrednost, da spadajo pod Prešernov plašč, oziroma, če smo že rekli, v njegovo kuhinjo, kjer pa na žolost ni o n kuhar...

Zavedam se, da mi prizadeži pesnik kotlikor pozna Prešerna, lahko odgovorim z njegovimi besedami: »Pusti peti mojega slavnca, kakor sem mu grlo ustvaril! Ali pa: »Le čevlji so naj kotliarke! A če se jih postavi, naj to pove v svojem stilu, v svojem slogu, ne v Prešernovem, rada bi videla, kako bi bilo to videti v moderni poeziji...

Kot sem rekla, sem preprosta kranjska Micka in prostim, naj mi v »Delu« citirane pesmi nekdo razloži v mojem domačem, kranjskem jeziku, da ga bom razumela, kot razumem Prešerna. V nasprotjem pa — kaj naj si mislim? Da se s tako podelitvijo Prešernovih nagrad se nad mrtvim Prešernom uresničujejo verz njegove glose: »Kranjec moj vsi osle kaže...« Resnica in paradoks: Prešeren je izpovedoval misli, ki so in bodo aktualne za vse čase in za vsa pokolenja, kako pa je glede tega z nagradami njegovega sklada?

Fani Okli,
Ljubljana

Pomanjkljivi odgovor

Delo, 29. januarja

V vašem cenjenem listu z dne 29. I. sem pazljivo prebral članek tovariša Sveta Kobala »Pomanjkljivi odgovori«, ki je bil objavljen v rubriki »Mnenje in kritika«. Siroko zanimanje naših občanov za problem, ki ga obravnava v navedenem članku, strokovnost — in potemtakem tudi avtoriteta ter družbeni položaj pisca članka po eni strani, ter dejstvo, da kot pomočnik zveznega sekretarja za finance vodim sektor za devizni in carinski režim po drugi strani, so me pobudili, da se oglašim na o temo in skusim »dopolniti« pomanjkljivi odgovore. Pravzaprav, da razložim svoje gledišče, saj k odgovoru, ki ga je dal zvezni sekretar za finance, tovariš Janko Smole, zvezni poslanec tovariš Roman Albreht, pa tudi drugi navzoči poslanci, niso imeli pripomb, iz česar bi verjetno smeli skleniti, da je bil odgovor J. Smoleta popoln. To torej ni razlog za moje oglašanje. Gre za posamezna stališča in razmišljanja tovariša S. Kobala, na katera moramo biti mi v zveznem sekretariatu za finance ter jaz, glede na zadeve, ki jih opravljam, pozorni.

Takoj na začetku bi dejal, da nima pomena, ali so znašale devize, ki so jih naši občani kupovali za potovanja v tujino v času, ko je bilo to mogode 80 ali 150 milijonov dolarjev na leto. Najbolj verjetno je, da niti prvi, niti drugi podatki nista natančna, ker se takšni podatki glede na način evidentiranja prodaje deviz pri poslovnih bankah ter njihova poročila Narodni banki kumulirajo in je treba to končno oceniti. Vsekakor gre za znesek, ki bi utegnil doseči odlok več kot 150 milijonov dolarjev na leto glede na to, da za jugoslovanske državljane ni nikakršen poseben problem dobiti potni listino. Če dodamo k temu še možnost, ki je obstajala (in so jo tudi izrabljali), da so kupovali devize za t. i. drobne stroške tudi ob skupinskih potovanjih (s skupno potno listino), smo gotovo zelo blizu števila, ki ga je v zvezi s skupščini navedel zvezni

sekretar za finance. Ta znesek pa je, s tem se bomo strinjali vsi, še vedno zelo impozantno število (skoraj 30 odstotkov skupaj evidentiranega pritoka od turizma v letu 1972), ki ima v politiki varčevanja z devizami, tako ob sprejetju odloka o odpravi kupovanja deviz (v letu 1972), kakor tudi danes, svojo določeno plačilnobilančno težo.

Veliko pomembnejše in zanimivejše je mnenje S. Kobala, da s tem ukrepom ni bil dosežen nikakršen prihranek pri državi plačilni bilanci, marveč, da se je odlok deviz celo še povečal. Kako je to mogode? Tovariš Kobal meni, da sedaj tuji državljani nabavljajo večje količine denarja izven Jugoslavije in da zaradi tega menjajo manj deviz, k temu se jo tečaj, ki je nižji, za naš dinar manj ugoden, kot pa je uradni tečaj, po katerem menjajo devize v Jugoslaviji. Ker lahko občani sedaj legalno odnesejo v tujino več našega denarja (ta denar pa po tovarišu Kobalu ni uporaben izven Jugoslavije), se ta denar v tujini menja (prodaja) za tuja plačilna sredstva najpogostje po neugodnem tečaju, vrača v državo v večjem znesku kot prej in se s tem tudi pritok tujih sredstev zmanjšuje. Tako se naš dinar razvrednoti, temu pa da pri denar predpis, pri katerem zvezni organi se nadalje vstrajajo, namesto da bi ga umaknili in spremenili. Resda pomeni večji odток dinarja, po S. Kobalu, tudi njegovo pomembnejše vključevanje v mednarodne tokove, vendar po ceni, ki ni opravičena, ker da bi enako dosegli, ob znatno nižji ceni, s prostim odnasanjem večjih dinarskih zneskov v tujino ob hkratni pravici do kupovanja deviz v državi. Dnevem, da se pri tem vendar šteje, da morajo biti takšne transakcije omejene, ni mi samo jasno, do katerih zneskov. Ali morda mislijo, da so naš plačilnobilančni položaj in razmere po svetu takšni, da niso potrebne nikakršne omejitve? Razmišljanja tovariša Kobala me motijo iz več razlogov in tu se začne moja nesoglasnost z njegovimi razmišljanji. Naj navedem zaradi česa.

Dinarje odnašajo največ v naše sosedne države (konvertibilnega in kitirinskega območja), v dovoljenih in nedovoljenih količinah in jih tam uporabljajo pretežno za nakup potrošnih dobrin, zelo pogosto pa rabijo kot NEPOSREDNO PLACILNO SREDSTVO. Ne strinjam se s tistimi, ki menijo, da je v ceni tujega blaga dinar prodan po neugodnem tečaju, saj naši občani ob nakupu razmišljajo in primerjajo cene v svoji državi s cenami v tujini. Dejaj bi celo, da tuji trgovci preko cene blaga plačujejo dinar tudi ugodnejše od njegovega uradnega tečaja, kar imajo svoj trgovski račun (velik promet ob manjšem zaslužku, konkurenca drugih ipd.).

V vseh sosednih državah kupujejo in prodajajo dinar tako v bankah, kakor tudi v menjalnicah. Njegov tečaj se giblje povprečno okoli uradnega, menjalske provizija pa je celo nižja kot v Jugoslaviji. Veno tudi za primere, ne tako redke, da je bil tečaj dinarja (Italija, Avstrija) med turistično sezono celo ugodnejši kot pa uradni tečaj v Jugoslaviji, enako tudi v času, ko so bile močnejše na mednarodnem deviznem trgu globlje.

Evidentirani pritok deviz iz naslova turističnega prometa kaže v letih 1972 in 1973 visoko naraščanje, kar pomeni, da so bile storitve v turizmu plačevane z devizami. Torej ne s dinarji, ki se bili poceni kupljeni v tujini v tolikšnem obsegu, da pomeni to, kot predpostavljata tovariš Kobal odlok deviz, ki bi nas moral zaskrbeti.

Tudi devizni pritok iz naslova delavskih in izseljenjskih nakazil narašča po visoki stopnji (v letih 1972 in 1973). Tudi tu se zastavlja vprašanje, zakaj naši državljani na delu v tujini ne kupujejo poceni dinarje in jih prinašajo v državo? Ali samo iz strahu pred kontrolo na meji? Mislim da to ni razlog. Vsako pomembnejše povpraševanje po dinarju v tujini bi imelo nujno za posledico povečanje njegovega tečaja, ki bi povzročil, da bi bilo kupovanje dinarja v tujini nezanimivo. Nasprotno, nizka cena dinarja bi bila za številne dovolj privlačna, da bi se spustili v riziko nezakonitega prinašanja dinarja v državo, kar bi se potem pokazalo pri visini naraščanja nakazil. To pa se ni zgodilo.

In na koncu, zakaj tega ne bi rekli, možnost nezakonitega kupovanja deviz v Jugoslaviji obstaja in jo tudi izkoriščajo. To pa delajo ne zaradi tega, ker veljajo devize v Jugoslaviji veliko več, t. j. imajo večjo dinarsko vrednost kot po uradnem tečaju, marveč razen drugega tudi zato, ker pri tem ne plačujejo menjalske provizije, ki znaša pri nas 1,5 odstotka. Lastniki deviz pa na to še kako gledajo.

No, če je vse tako, zakaj sedaj res ne bi omogočili našim občanom, da v državi kupujejo devize za svoje potrebe, ko potujejo v tujino? Res je, da smo to pravico odpravili v času, ko smo imeli plačilnobilančne težave. Toda časi so se spremenili! Naše devizne rezerve so se znatno povečale in krijejo 30 odst. naših plačilnih obveznosti do tujine na leto. Tudi ne razmišljamo v tem trenutku o tem, da bi se vrnil na prejšnji odlok.

Za takšno stališče imamo dva temeljna razloga, kot je tudi tovariš J. Smole nedavno povedal v zvezi s skupščini, ko je odgovarjal na vprašanje poslanca Romana Albrehta. Prvič, plačilnobilančni položaj Jugoslavije omogoča, da vodimo odločnejši kurz k uvedbi dinarja v plačilni promet s tujino. To delamo, poleg drugega, z liberalizacijo plačevanja vvoza blaga in storitev, s tem da omogočamo svobodnejše prenašanje nacionalne valute v tujino (razmišljamo o povečanju zneska, s tem da ustanovimo in razvijamo devizni trg v državi ipd.). Naši partnerji v ekonomskih odnosih delajo to z vsakodnevno povečevanjem depozitov, ki jih imajo v naših bankah, s tem da so pripravljeni nuditi Jugoslaviji kredite po najugodnejših pogojih, s povečevanjem skupnih naložb ipd.

Drugič, najnovejši razvoj v svetu, prizadevanja za pravičnejšo delitev dohodka, skok cen surovin ipd., tudi nam narekuje nekatere naloge, brez katerih bi težko obdržali tisto, kar smo že doslej dosegli. Mislim, razen drugega, predsejem na varčevanje in varčljivo vedenje kot preizkušnjo ukrep za boj za gospodarsko stabilizacijo. Če

pa je treba varčevati, s čimer se, o tem ne doimim, tudi tovariš Kobal popolnoma strinja, tedaj je treba varčevati tudi devize, in sicer prav tam, kjer je to najlažje. Tako delajo tudi drugi, znatno razvitejši in bogatejši kot mi. Naši občani to zelo dobro razumejo in sprejemajo, saj prav tako dobro vedo, da pomeni dinar v sosednih državah danes veliko več, kot pa je pomenil pred nekaj leti. Kar se pa tiče turističnih potovanj (celo ke slapom Niagara), turističnih agencij, katerim so devize za to zagotovljene. Nismo torej kot državljani po svetu nemočni pred menjalnicami, ki nočejo našega denarja in se zaradi tega ne upamo čez mejo. Zato je tudi odgovor zveznega sekretarja zadovoljil zveznega poslance.

Cedomir Bajtajić, inž.,
pomočnik zveznega sekretarja za finance

V kipečem loncu

Škofljice

Delo, 16. februarja

Kadar režiserjem ali pa izvajalcem kake afeze zmanjka argumentov, pridejo prav tudi potvorbe in nesmiselne trditve. Le-teh sta se poslužila tudi dr. Miklavž Kušej in dr. Franci Strus v svojih izjavah, ki so navedene v članku »V kipečem loncu Škofljice«, objavljenem v Delu 16. februarja 1974.

Takole pravi dr. Miklavž Kušej: »... V Škofljici pa so bolniki nadzorovali team in Ručljju onajli osebe. Konfliktom ni reševal v teamu. Nedopustno je, na primer, informirati pacienta o nasprotjih med terapij, se manj pa je dopustno, če se v to nasprotja vmešava. Dr. Ručlj je to dopustil...«

Cista potvorba je trditve, da bi bolniki nadzorovali terapijski team in onajli osebe. Seveda pa se v pristnem, demokratičnem in samoupravnem komuniciranju v okviru terapijske skupnosti (katere člani so tudi terapije) natančno ve, kakšen je posamezni terapij, koliko resnično dela, do kakšne mere je res pripravljen dati na razpolago sebe, da bi po človeški plati pomagal osebe, ki se zdravijo v nemu alkoholiku in njegov družini. Če pa se je kakšen terapij počutil nadzorovanega od zdravljenca, to lahko pomeni, da je imel občutek krivde, ker se je premo angažiral, bil do človeških problemov preveč razumljiv, je sjetjal raje spal, kot da bi telovalil skupaj z zdravljenca, da bi jim bil pri usmeritvi v zdravljenje življenje res za vzor itd. Pacienti — zdravljeni alkoholiki pa niso manjvredni ljudje, saj so pred kratkim mnogi bili na odgovornih delovnih mestih — čeprav v vinjenem stanju, po začetnem zdravljenju pa so postali urejeni, kritični, delavni, angažirani itd. In zakaj ti ljudje ne bi smeli biti seznanjeni z zvežiranimi konfliktom v terapijskem teamu, posebej še, ker je šlo za njihovo usodo, za rušenje tistega sistema zdravljenja, ki jim vrača zdravje in človeško dostojanstvo.

Pa še to: način dela v terapijski skupnosti sploh omogoča prikričanje nasprotij med terapiji. Zelo zanimivo bi bilo, če bi dr. Kušej povedal, zakaj so želeli opraviti z menoj čimbolj na skrbni, za hrbtom pacientom. Rekel bi, da niso imeli čiste vesti. Če bi dr. Kušej v zadnjih treh letih žrtvoval vsaj en dan, da bi se seznanil s sodobnim zdravljenjem alkoholikov v Škofljici, bi verjetno zavrgel konservativno stališče o brezpravnosti nekdanjega alkoholnega bolnika.

Dr. Franci Strus in dr. Kušej pravita: »Mi bi želeli, da Škofljica dela kot doslej. Prepričani smo, da bo tudi delala. Seveda bi trpelo delo s klubi, a to o b o p o s e o j e t u d i k o r i s t n o (podaril J. R.). Tala ekspanzija klubov je bila namreč podobna Napoleonovemu pohodu na Moskvo — bliskovit prodor, zadaj pa praznina. Škofljica pa bo lahko nemoteno delala naprej. Dovolj zdravnikov imamo, pa tudi sestre, ki so sedaj tu v Polju, bodo gotovo šle nazaj...«

Dr. Strus in dr. Kušej bosta morala razločiti, zakaj bo koristno, če bo trpelo delo s klubi. Če bo delo v klubih trpelo, to pomeni, da bodo zdravljeni alkoholiki recidivirali in postali spet alkoholiki, da bodo spet uničevali sebe in svojo družino. Ali je to za dr. Strusa koristno? Kar pa zadeva ekspanzijo klubov, je treba poudariti, da smo se na Škofljici razvili po načelu, da je treba vsakega alkoholika kompletno zdraviti. To pomeni, da ga je treba po stretnosti in po tem, ko se duševno in telesno okrepi, osvoboditi tako, da spoz-

na svojo resnico, da se v tolikšni meri uredi, da ga svojci vsiljujejo ter da postane do svojih prekrškov v službi in tolikšni meri kritičen, da mu začne delovati tovariši zaupati. Po odstopu iz bolnišnice pa naj bi vsak skupaj s svojci, nadaljeval rehabilitacijo v klubu zdravljenih alkoholikov, kjer ob razumevalski podpori in tovariških spodbudah dobiva moči, da se izklopi iz socialne izolacije in si povrne dostojanstvo človeka. Menili smo, da moramo vsakega odpustnega poslati v klub in smo ustanovili toliko klubov, kolikor jih je bilo potrebno. Če te »ekspanzije« klubov ne bi bilo, ne bi vseh odpustitvenih usmerili v nekdanjo rehabilitacijo v klube, torej jih sploh ne bi ustrezno zdravili. S tem bi bili krivi za njihove recidive in propadanje.

Res, bil je »bliskovit prodor, zadaj pa praznina«. Bliskovit prodor je bil zaradi našega brezkompromisnega stališča, da je treba slehernemu alkoholiku omogočiti nadaljnjo rehabilitacijo v klubu, praznina pa je bila zaradi dr. Francija Strusa in njemu podobnih psihiatrov, ki klub pri govarjanju in prošnji podpisane po trimesčni specializaciji v Škofljici ni hotel prevzeti dolžnosti terapije v enem od klubov zdravljenih alkoholikov v Ljubljani. Od 20 psihiatrov, ki so v zadnjih treh letih bili v Škofljici na večmesečni specializaciji, jih je samo sedem sprejelo delo v klubih. Večina ni mogla prenesti vzdušja enakopravnosti v klub, kjer mora zdravnik nujno stopiti s piedestala magičnega bitja in biti pripravljen pomagati nekdanjemu alkoholiku in njegovim svojim predsejem kot človek. Po krajšem času so nekateri klub zapustili, ostali so samo trije, pa še od teh treh nihče redno ne prihaja na klub.

Takšneje na Hraskem in pri nas, pa tudi drugod, kajzajo, da terapij, ki naj bi delali z alkoholiki, pravzaprav napravijo strokovni in osebni izpit z uspešnim delom v klubu zdravljenih alkoholikov, torej, za bliskovitim prodorom klubov je nastala praznina tudi zato, ker stevini psihiatri, kljub primerni strokovni usposobljenosti, niso pokazali pripravljenosti, da bi stopili s staromodnega zdravniškega piedestala in se podali iz »santirčnih obzidij in kabinetov med tiste, ki potrebujejo človeško pomoč. Niso pokazali pripravljenosti, da bi zdravljenim alkoholikom in njihovim družinam v klubih stali ob strani pri njihovi rehabilitaciji. Danes pa si lastijo pravico, da brez sodelovanja zdravljenec in njihovih svojcev odločajo o sistemu zdravljenja, ki so ga zdravljenec sprejeli za svojega.

Dr. Strus in dr. Kušej pa bi rad javno vprašali: kako si predstavljata normalno delo Škofljice, če med terapiji na Škofljici ni nikogar, ki bi bil pripravljen vzeti nase breme skrbi vsaj za tiste klube, ki neposredno gravitirajo k Škofljici (po pogovoru seveda, da ga klubi sprejmejo za svojega svetovalca)? Žal to pomeni, da niso pripravljeni angažirani se na kompletnem zdravljenju in rehabilitaciji. Brez klubov ni zdravljenja, brez kluba se nekdanji alkoholiki ne morejo v celoti rehabilitirati. Izjeme seveda so, potrjujejo pa le pravilo. Življenje bo kmalu pokazalo, da ni šlo dr. Strusu in dr. Kušej in njima podobnim za stvar, temveč samo za rušenje metode, ki je tisočim alkoholikom in njihovim družinam dajala upanje in vero v možnost popolne rehabilitacije.

Dr. Janez Ručlj,
Ljubljana

Kam z domačo dramo

Delo, 19. januarja

Vaš časnikar Andrej Inkret je v sobotni prilogi »Dela« 19. januarja letos imel na voljo polovico njene 20. strani za svoj »... kratak in seveda zgolj priložnostni zapisek...« z naslovom »Svojevrsna dialektika«, naslovom »Kam z domačo dramo?« in podnaslovom »V letošnji sezoni že devet pravevredb«.

Trditve iz podnaslova kasneje se ponavljajo, ko citiram Inkreta: »... seveda čisto fotografsko...« »navajam...« »seštevek tistih iger, ki so bile po slovenskih teatrir uprizorjene od začetka letošnje sezone pa do Silvestrovega.« Tako zate v svojem zapisku celo nadaljuje takole: »Božidar natančno: seštel smo novitete, igrane po poklicnih gledališčih, in tudi le tiste, ki so bile že od samega začetka napisane v dialogih, torej v obliki igre ali, po besedah dramatika Rudjfa Selige, kot pisana predloga, namenjena javnemu ponavljanju.« In še dodaja: »Vaš seštevek... poskuša upodabljati vse igrane ige, ne glede na tekmovalne prijave, kakor so jih v Novi Sad poslane posamezne teatrske intendanture.«

Pod vmeznim naslovom »Devet no-

vostir nadaljuje z navajanjem netočnosti (ali neresnic, ali...?), ko je zapisal: »Krstili so potemtakem letos na Slovenskem precej novih iger, vsega devet.« In končno v svojem zapisku še napočeno navaja: »... Preostane nam nazadnje še Slovensko ljudsko gledališče v Celju s tremi novimi igrami...« in zatem našteje samo Tauerjevega »Prometeja«, Forkarjev »Požara in Fritzevega »Kralja Malhusa.«

Zaradi vseh teh Inkretovih navedb sem prisiljen terjati objavo dopolnitve njegovega »natančnega« pisanja, saj sem nekdo bil poučen, da časnikar ne more storiti hujše in bolj obsojanja vredne napake od te, da obstoje nečesa zamoči.

20. septembra 1973, na samem začetku sezone 1973/74 in pred vsemi devetimi, ki jih je Inkret vsiljeval našeti, je bila namreč v Slovenskem ljudskem gledališču Celje premiera krstne uprizoritve mojega najmlajšega mladinskega dramskega dela — »Igre o zmagu«.

Ob tem se mi vsiljuje več vprašanj, še toliko bolj, ker je bil Andrej Inkret na krstni predstavi navzoč in je o njej v vašem časniku tudi poročal.

Je Andrej Inkret pri svojih letih res že tako pozabljen, ali pa »igre o zmagu« ni zamočil nenamerno? Ali pa šteje Andrej Inkret za igre napisane v dialogih in namenjene javnemu ponavljanju ne glede na tekmovalne prijave za Novi Sad samo »igre za odrasle«? ki jim je moja »Igra za neodrasle« nedorasla in zavoljo tega osembe nevedna? Kaže, da je moja »Igra o zmagu« prav zaradi tega postala ob desetih navedenih »podraslih« dramskih bratih in sestrah — zamočeni »deseti brate«. Če torej dramatika za mladino ni dramatika, potem mi ne preostane drugega kot da neobjeljeno po Calme-rovem zgledu zastokam: »Ali imajo »odrasle« res vedno prav? Saj to je krivica, zares!«

Ali res samo krivica?

Jure Kislinger,
Celje

Goljufije v kombinatu

Delo, 7. februarja

Kakšni so cilji tega članka — zakaj je delovna organizacija omenjena, storilci pa anonimni?

Prav v času, ko so se konstituirali delavski sveti sedmih TOZD v KK Radgona, se je pojavil v Delu (7. 2. 1974) članek z naslovom »Goljufije v Kombinatu«.

Komisija delavske kontrole je ponovno obravnavala v članku omenjene nepravilnosti in o njih poročala delavskemu svetu. Ugotovljeno je bilo, da so se omenjene nepravilnosti disciplinskih še obravnavale, oziroma bo o njih izreklo zadnje besedo sodišče.

Mnenje članov delavskega sveta je bilo, da je prav, da se o vseh napakah spregovori javno. Samo tak način obravnavanja napak krepi družbeno zavest in odgovornost do dela.

Prav pa ni, če ob naštetih nepravilnostih in kriminalnih dejanjih omenjamo pomensko samo delovno organizacijo, vsi storilci pa ostanejo anonimni ali pa celo pod napačnimi nazivi službenih mest.

Vsi člani kolektiva in poznavalci kombinata, vključno s piscem, vedo, da razdobje 1969 — 1973, ki ga omenja pisec kot čas goljufij, pomeni razdobje ponovnega delovanja vseh samoupravnih organov. Do leta 1969 je imel KK Radgona namreč prislino upravo.

Znano je tudi, da je prav v tem času (od 1969 do 1973) kolektiv kombinata dosegel največje delovne uspehe. Izguba v višini 10,5 milijonov din, ki je nastala do leta 1970, je bila v tem času pokrta. V letu 1973 pa bodo skupni skladi dosegli višino omenjenega izgube.

V tem času je kombinat povečal: prirejo govejih pitancev v lastni in kooperacijski proizvodnji od 1.800 na 3.500; prirejo pitanih praštev od 2.000 na 19.000; napolnilo so se vse kapacitete družbenih pitališč — jarna bekonov Podgrad, ki so bile do leta 1970 prazne.

Te številke pomenijo že visok odstotek v preskrbi naše republike s mesom med največjo mesno krizo. Mislimo, da ti delovni uspehi in primer KK Radgona sploh najbolj potrjujejo moč in sposobnost samoupravljanja, ki je nekaj primerov nepravilnosti ne bi smelo zasenčiti.

Nepravilnosti pri zamenjavi zemljišč so se dogajale pred letom 1969, ne pa v tem času, kot navaja dopis. Dva uslužbenca, ki sta ta dejanja zadrževala, sta bila izključena leta 1968, oziroma 1970 iz podjetja in izročena sodišču. Noben od njih ni bil omenjen v tisku — nasprotno, drugod sta dobila boljša delovna mesta.

Da bi res odkrili vse nepravilnosti, ki so se dogajale, smo v letu 1972 izročili vse pogodbe in ponovno preisoj javnemu pravobranilstvu in prevzeli stroške ponovnih cenitev. Torej so tudi samoupravni organi znali ustvarjati red v poslovanju.

Člani delavskega sveta se sprašujejo, ali je tak način poročanja res v pomoč pri odkrivanju nepravilnosti? Kako bo v bodoče ob takšnem načinu poročanja lahko javno delovala delavska kontrola kombinata in posameznih TOZD ter javno obravnavala napake posameznikov? Ali

Altamirano: Vse oblike boja

Pogovor z voditeljema čilske socialistične stranke in komunistične partije
Carlosom Altamiranom in Volodjo Teitelboimom

»Posluševali se bomo vseh oblik boja,« mi je odgovoril generalni sekretar socialistične stranke Čila Carlos Altamirano v zvezi z nadaljnjim odporom ljudstva v Čilu proti nasilju vojaške hunte. Član politbiroja KP Čila Volodja Teitelboim pa mi je v istem pomenku odkritosrečno priidal: »Situacija je konfuzna tako za nas kot za hunto.«

Do posebnega pogovora z obema revolucionarnima voditeljema Čila sem prišel v Beograd, kjer sta se Altamirano in Teitelboim skupno z drugimi člani delegacije ljudske fronte Čila zaslala za dva dni v okviru daljše turneje po deželah zahodne in vzhodne Evrope, na kateri obveščajo svet o neuklonljivi volji čilskega ljudstva.

Z mnogimi spomini na Čile, še posebej pa z bolečino ob misli na tragedijo pokojnega predsednika Salvadora Allendeja sem Altamirano najprej vprašal, če so odkrili kake nove verdostojne resnice o smrti ustavnega predsednika.

Ni bil samomor

»Kake posebne novice, za katere še ne bi vedeli tudi tukaj, vsekakor nisimo odkrili, gotovo pa je dejstvo, da ni šlo za samomor, ampak za umor. Če bi Allende dobil samo eno kroglo v glavo, bi lahko še trdili, da je bil samomor, temu pa ni bilo tako, saj je imel hude rane po vsem telesu, tudi v hrbet so ga streljali. V tistih dneh so na televiziji uradno tudi pokazali brzostrelko, ki jo je nekoč Allendeju podaril Castro, in nadaljevali, da se je

ustrelil s to brzostrelko. Toda vem, da je bila ta brzostrelka obešana v drugi Allendejevi rezidenci, več kilometrov daleč od palače Moneda, kjer je padel Allende, se pravi, da je to popolnoma protislovno.«

Ko sem Altamirano zatem vprašal, kakšne oblike boja namerava uporabiti sedanja ljudska fronta, ki odpor nadaljuje, je bil Altamirano sicer oster, vendar hkrati previden. »Uporabiti moramo ne samo eno obliko, ampak več oblik, ne samo množično politično gibanje in ne samo orožje. Nobena oblika boja se med seboj ne izključuje; če bi stvari zelo poenostavili, bi lahko navedel tri etape, ki jih predvidevamo. Prva etapa je ponovna okrepitev politične avantgarde. Druga etapa bi zajela širše gibanje množic. Tretja etapa, o kateri zdaj ne bi govorili, ker je pač predvsem odvisna od možnosti in priložnosti, pa bi seveda šla tudi do orožja.«

Pesimizem

V zvezi s splošnim razvojem v Latinski Ameriki po čilskih dogodkih je bil Altamirano precej pesimističen. Ko mi je odgovarjal na vprašanje, je brez ovinkov dejal, da je po vsej Latinski Ameriki znova v protinapadu reakcija, povsod se krepijo desničarske smeri. Marsikdo se spreminja. Tudi Peron, in to s hitrostjo 1000 kilometrov na uro. Ko sem vprašanje podaljšal na pravkar začeto konferenco dveh Amerik, za katero je dala pobudo Mehika, je bil Altamirano skeptičen. »Predvsem naj bi bil to nov dialog Latinske Amerike s Kissingerjem. Toda v to nikakor ne verjamem. ZDA so imele že doslej razne nove pristope do Latinske Amerike od tako imenovane zveze za progres dalje, ki jo je že takrat Che Guevara razkrinkal na kon-

ferenci v Urugvaj.« Ko sem ga vprašal, kakšno je trenutno stanje v zaprtim generalnim sekretarjem komunistične partije Čila Luisom Corvalanom, je odvrnil, da je zaprt na samotnem otoku pod zelo strogimi pogoji. »Vendar pa ne verjamem, da se ga bodo upali obsoditi na smrt, ko bo kmalu sodna obravnava. Na smrt so obsodili samo mene,« se je nekam ponosno in grenko hkrati, zasmejal Altamirano, suhljat, z brčami in lepimi naočniki. Potrdil mi je, da je trenutno v mislih zunaj ozemlja Čila. »V Evropi smo imeli zelo uspešno misijo, saj smo o položaju v Čilu obvestili mnoge politične kroge; predvsem smo imeli dobre stike s socialističnimi in komunističnimi partijami, pa tudi z nekaterimi socialnodemokratskimi strankami, na primer v Skandinaviji in na Nizozemskem.«

Oba — Altamirano in Volodja Teitelboim — pa sta še posebej poudarila zahteva za podporo in solidarnost jugoslovanskega ljudstva, ZKJ, SZDL in vlade.

Ko sem se posebej pogovarjal z nekoliko starejšim, nekam dobrodušnim članom politbiroja KP Čila Volodjo Teitelboimom, mi je v začetku na vprašanje o trenutnih razmerah v Čilu razgrnil objektivno in hkrati široko tolerantno oceno položaja in zavestništva v ljudski fronti.

Hunta venomer izgublja

»Pet mesecev po vojaškem udaru v Čilu je postalo jasno, da je hunta, ki je takrat morda še uživala oporo pri srednjih slojih in veliki buržoaziji, zdaj izgubila večino zaledja, s katerim je takrat še razpolagala. Hunta je formalno postavila zunaj zakona samo naše revolucionarne levičarske stranke, toda dejansko je poslala v ile-

galo vse politične stranke, celo krščansko-demokratsko in nacionalno stranko. Stranke ljudske fronte zdaj v illegalnosti razvijajo in utrjujejo svoje vrste. V mnogih primerih se privrženci krščanske demokracije v sami bazi povezujejo z delavci, s kmeti in študenti v naši fronti. Tudi katoliška cerkev je povzdignila kritični glas zoper divjanje hunte.« Ko sem se zagodil vmes z vprašanjem, če so potemtakem razmere podobne najnovejšemu razvoju v Franciji, pa tudi v Španiji, je Teitelboim menil: »V nekem smislu da, samo da je položaj v Čilu še veliko bolj posplošen. Devetdeset odstotkov prebivalstva Čila je danes zoper hunto. Hunta je v bistvu le majhna fašistična peščica, seveda pa razpolaga s silo orožja.«

Ko sva prešla na vprašanje, kako se torej ljudsko gibanje bori proti hunti, je bil čeprav predstavnik KP še predvidevati in zmernejši od predstavnika socialistične stranke. Boj se usmerja zdaj predvsem na organiziranje množic v političnem smislu. Malih oboroženih spopadov se je bolje ogniti, ker jih skuša hunta vsiljevati sama, da bi imela povod za represalije.

Po drugi strani pa je še enkrat poudaril pomen sodelovanja levičarskih strank z bazo krščanske demokracije v deželi. Dejal je, da bo hunta na oblasti še vrsto let, toda navezadnje bo morala pasti.

»Seveda hunta ne bo odšla prostovoljno, zato moramo ljudstvo toliko bolj organizirati. Protislovja so se začela pojavljati tudi že znotraj same vojske.«

Ko se je tudi Teitelboim pohvalil z uspehom sedanje politične turnee čilske ljudske fronte po Evropi, je omenil zlasti pomembni dejstvi: da se je fronti pridružila tudi organizacija revolucionarne leve in da so pred nekaj dnevi objavili v Parizu skupni manifest odpora v Čilu.

Bogdan Pogačnik

Portret tedna

Vladimir Logar

Clovek se uresničuje s svojim delom. Prek tega dela in njegovih rezultatov se hkrati oblikuje tudi delovni portret posameznika. Slikar se uresniči na svojih platnih, konstruktor v svojih načrtih, pevec v ubranosti in doživljajih svojega petja, rudar v izkopanem premogu, ki prispeva za boljši vsakdan skupnosti... Toda v čem se lahko uresničuje človek, ki je na vodilnem položaju v velikem industrijskem podjetju? S čim je mogoče premeriti njegov delež v poslovnih uspehih dela 23.000 delavcev, ki sestavljajo veleorganizacijo s 57 temeljnimi organizacijami združenega dela ter realizirajo petino družbenega proizvoda vse jugoslovanske proizvodnje elektroindustrije?

Pred letom 1966 je bila Iskra centralizirani organizacijski sistem, ki se je pokazal neučinkovit zlasti z vidika samoupravljanja, saj se je, na primer, denar v njem nenadzorovano prebital do akumulativnega k neakumulativnemu delu organizacije. Prehod na decentralizacijo in oblikovanje združenega podjetja sta prinesla porazdelitev vodenja, sredstev, odločanja in odgovornosti na posamezne sestavne dele združene organizacije. S to decentralizacijo, ki je po svoje v konkretni podobi najavljala tudi poznejše ustavne spremembe, se je takoj v Iskri sprožila veriga nadaljnega osvoboditve človeka in njegovega dela.

Decentralizacija je sledila pomovni integraciji, saj je organizacijski sistem Iskre tudi drugim nudil zagotovilo za uspešno poslovanje, pa so se tedaj pridružili združenemu podjetju, ki je prav v tem času prišlo tudi do spoznanja, da mu je za realizacijo prodaje na domačem in tujih trgih potrebna lastna komercialna mreža, in je tedaj močno okreplilo svojo komercialno organizacijo.

Tu se je začela pospešena ekspanzija na tujih trgih. Ta je postala za veliko, združeno podjetje življenjska nuja tisti hip, ko se je začelo zavedati ekonomske potrebe po proizvodnji optimalnih serij, za prodajo katerih pa je jugoslovanski trg premajhen, pa se je zato treba spustiti v boj na tujih trgih. Iskrin izvoz je rasel celo hitreje od proizvodnje, ki je na leto beležila po 20 do 30 odstotkov porasta, medtem ko je izvoz narasel po 30 do 40 odstotkov.

Kje sedaj v teh okviri skati podobno večletnega generalnega direktorja združenega podjetja Iskra, diplomirane ekonomista Vladimira Logarja, ki je pred dvajsetimi leti začel delati v majhnih tovarnah, v katerih je bilo kvečjemu po 400 zaposlenih, in ki je bil ob prihodu v Iskro psihološko šokiran, češ kako stvari zdaj tu, v tako velikem podjetju organizirati delavcem v prid, kakaj čim večji je sistem, tem bolj si po naravi svojega dela, vodenja primoran biti odmaknjen od neposrednih proizvajalcev in tem manj si z njimi v stalnem neposrednem stiku; kako iz življenja tako velikega organizma izbrskati drobce za podobo, za portret vodilnega delavca?

Očitno bodo tu za merilo najustrežnejši vidiki človeških odnosov. S teh vidikov pa je vodilni človek v delovni organizaciji tako velik, kakor zna prislusniti delavcem, upoštevati njihova stališča, jih uveljavljati v praksi ter nadzorovati uresničevanje njihovih sklepov. Je tako velik, kakor si zna pridobiti partnerja, sodelavca, kako zna le-tega poslušati, kakor zna spoštovati njegovo mnenje ter kakor zna to, kako temu mnenju a priori ne zoperstavljati svojega. S teh vidikov je vodilni tako sposoben, v kolikšni meri se ne boji sposobnih ljudi okrog sebe, v kolikšni meri je sposoben priznati, kadar

kateri od teh najde za kaj boljše rešitev od njegove, ter z vso odločnostjo in doslednostjo zastopati to rešitev pri njeni realizaciji. S teh vidikov je danes, ko prihaja čedalje bolj v ospredje najnost uspešnega teamskega dela, vodilni tako velik in sposoben, kolikor zna v sebi zavreti hotenja po avtokratizmu, kolikor zna biti pri vodenju prvi med enakimi ter kakor zna s svojimi sposobnostmi in s svojo osebnostjo zadostito usmerjati delo, hotenja in prizadevanja nešteti delavcev, ki svobodno združujejo svoje delo in sredstva družbene reprodukcije ter mu kot svojemu odposlancu zapuajo usmerjanje odnosov v družbeni reprodukciji.

In ko tedaj Vladimir Logar ustreza tem merilom, kakor da so usmerjena nanj, se velja dalje vprašati še za širše vidike človeških odnosov v združenem delu, za tiste, s pomočjo katerih se lahko začrtuje tudi okvirni profil za vodilnega med enakimi samoupravljalci v velikem podjetju, predsednika skupščine združenega podjetja, korej skupščine, ki je skupni organ upravljanja, sporazumevanja, dogovarjanja in usklajevanja delavcev temeljnih organizacij združenega dela v združenem podjetju.

Najprej bomo odgovorili z besedami, ki ustrezajo njegovim pogledom in ki bi nam jih na takšno vprašanje gotovo povedal tudi sam: V svojem sodelavcu, v delovnem človeku moram videti pozitivne komponente. Moram biti optimist, moram verovati v človeka, v njegova prizadevanja.

In odgovoriti bomo tudi z njegovimi besedami, da je za vodstvene kadre najhujše, če v tovarni delavci stankajo, ali da psihološko ni težjega, kot če ridiš, da ni dela, da ni materiala, da se zavlačuje z osebnimi dohodki... In sam, čeprav bi rad, ne more pomagati. To so za direktorja najhujši trenutki. To je huje, kot če bi zgubil službo. In to je tudi slaba legitimacija vodenja.

S takšnimi človeškimi merili pa lahko tedaj izluščimo delce za portret Vladimira Logarja iz vrste tistih prizadevanj ZP Iskra, katerih vsebina je istovetna z njegovimi pogledi na delo, organizacijo dela, samoupravljanje in delovnega človeka. Pa začnimo pri delu! Iskra podpira načelno integracijske procese v slovenskem in jugoslovanskem gospodarstvu, je pobudnica za ustanovitev poslovnega združenja, biroja za elektronsko industrijo, prek katerega bodo jugoslovanski partnerji lahko enotneje in uspešneje nastopali na tujih trgih. Ti trgi so zanje nujno potrebni, na njih pa lahko uspešno nastopajo le veliki. Iskra je hkrati tudi eno redkih podjetij v Sloveniji in Jugoslaviji, ki prodira tudi na manj razvita območja, in s podjetji, ki jih tam ustanavlja, podpira njihov razvoj ter omejuje odhajanje delovne sile v tujino.

In tako smo prišli do samoupravljanja in do delovnih ljudi, kateri neodtujljive pravice, pobude in sklepi se bodo v ZP Iskra pretakali prek delegatov temeljnih organizacij in prek skupščine združenega podjetja, ki bo s svojim predstvom programirala in koordinirala svoje delo in delo izvršilnih organov ter usklajevanja tudi delovnih organov upravljanja in družbenopolitičnih organizacij in prek katere bodo tedaj teženje delovnih ljudi in delovnih organizacij združenega dela lahko neposredno navezoč povsod, koder se bo pojavljala Iskra doma in na tujem. Za predsednika te skupščine so v Iskri predlagali Vladimira Logarja.

Jože Olaj

Kakšno inflacijo potrebujemo

Predsednik gospodarskega zbora zvezne skupščine
o perečem gospodarskem vprašanju

Zadnje čase je slišati, da inflacijo predvsem »uvažamo«, manj pa jo »proizvajamo« doma. Mislim, da so zunanji dejavniki v določeni meri lahko vplivali na obseg inflacije v Jugoslaviji, zlasti se monetarna kriza v najpomembnejših kapitalističnih državah in skok cen nekaterih strateških surovin. Toda hkrati se moramo vprašati, kaj vse bi bili pri nas lahko storili, da bi ublažili nezaželene uvožene inflacije.

Zagovorniki stališča, po katerem pri nas inflacijo »uvažamo«, na to vprašanje ne odgovarjajo. To pa je ne samo znanstveno pomanjkljivo, temveč tudi politično zgrešeno. Dolžni smo si prizadevati, da bi odpravili lastne pomanjkljivosti, da bi boljše delali, ne pa se izgovarjali, da je inflacija pač svetovni proces in da jo torej moramo imeti tudi mi. Ta teza namreč ne upošteva, da je na svetu veliko držav, v katerih ni inflacije, in da je inflacijska stopnja v Jugoslaviji precej nad povprečjem. Skratka, po moji mišli, da inflacijo bolj »uvažamo« kot pa »proizvajamo« doma. Mislim, da je ravno narobe. Na inflacijo v Jugoslaviji vplivajo predvsem naša neustrezna gospodarska struktura, velika proračunska in druga poraba, neustrezna struktura in premajhna učinkovitost investicij itd.

Se zmeraj brez dolgoročnega koncepta

Notranji vzroki inflacije v SFRJ so interni in eksterni. Med prve sodijo elementarne nesreče, gospodarski sistem in njegova učinkovitost kakor tudi politični odnosi v državi, razvoja in tekoča gospodarska in druga politika ter uresničevanje te politike, tehnološka in druga premajhna usposobljenost gospodarstva itd. Med eksternimi vzroki pa so vojna in druge težave, ki izvirajo iz dvostranskih in multilateralnih gospodarskih odnosov, položaj v svetu itd.

V zvezi z internimi vzroki inflacije je treba omeniti, da SFRJ še zmeraj nima trdnega sistema in metod samoupravnega načrtovanja ter da nima dolgoročnega koncepta razvojne politike. Posledice so težavne in številne (paralelizmi, nepotrebne naložbe, pre-

majhna skrb za reševanje strukturnih problemov države itd.). Svetovne cene smejo vplivati na položaj pri nas toliko, da nista ogroženi neodvisnost in obrambna sposobnost države, da ni ogroženo skupno sprejeti koncept dolgoročnega razvoja države, da ni presežena dopustna meja inflacijske stopnje, ne nazadnje pa je treba dodati pomen tistih svetovnih cen, ki so nižje od domaših in ki jih lahko izkoristimo v pozitivnem smislu kot spodbudo za povečanje domačih storilnosti itd.

V tej zvezi kaže spregovoriti tudi o sredstvih, ki jih v Jugoslaviji pošiljajo zdomci, in o neblagovnem prilivu sploh. Zlasti v zadnjih dveh letih so imela nakazila naših zdomcev in izseljencev veliko vlogo pri izboljševanju plačilne bilance in zunanje likvidnosti države. Po podatkih NB so nakazila naših zdomcev in izseljencev v letih 1972 in 1973 sodelovala v skupnem deviznem prilivu približno s 23 odstotki. Torej so postala drugi najpomembnejši vir priliva deviz, takoj za devizami, ki jih iztržimo z izvozom, bila pa so tudi dvakrat večja od deviznega zneska, ki ga dobimo od turizma. Ob vsem tem pa je treba upoštevati tudi kreditno-monetarni učinek tih deviz in njihov vpliv na inflacijska gibanja. Priliv deviz je praviloma pomenil priliv primarnega denarja na bančne račune, tako da so se povečale njihove kreditne zmogljivosti, pri tem pa je narasla tudi denarna masa. Visoki priliv deviz v letih 1972 in 1973 je med poglavitnimi dejavniki velike kreditno-monetarne ekspanzije v teh dveh letih. Zaradi priliva deviz od naših zdomcev se je povečalo tudi povpraševanje v državi.

Devizni priliv zdomcev ni kriv

Narobe pa bi bilo sklepati, da je težav, ki jih imamo, to je inflacijskih pojavov v kreditno-monetarnih gibanjih, kriv veliki devizni priliv od zdomcev. Še bolj zgrešeno bi bilo, ko bi sprejeli kak tak ukrep, s katerim bi poskušali zavreti devizni dotok. Vse države, tudi najrazvitejše, ki nimajo nikakršnih težav s plačilno bilanco, si prizadevajo, da bi si zagotovile določen obseg deviznih rezerv, saj je to v korist njihovi zunanji likvidnosti. Tudi Jugoslavija mora še naprej spodbujati devizni priliv.

Treba bo odpraviti nekatere pomanjkljivosti gospodarske, zlasti pa še kreditno-monetarne politike. Na teh področjih nismo bili dovolj prožni, da bi hkrati s povečanjem ponudbe deviz zagotovili večjo ponudbo blaga ter s tem nevtralizirali neugodni učinek dodatnega kreiranja denarja. Obstajala je možnost, da tega priliva ne bi avtomatično pokrivali z emisijo, temveč s krediti ali s proračunskimi oziroma drugimi prihranki (še emitirane mase). Povrh je treba upoštevati, da ob oblikovanju in sprejemanju projekcij kreditno-monetarne politike za leto 1973 in 1974 niso bila dovolj upoštevana ne, katere država vprašanja s tega področja.

V prizadevanjih za odpravo vzrokov inflacije je treba polskati rešitev v čimprejšnji odpravi očitnih pomanjkljivosti v gospodarski in kreditno-monetarni politiki in zboljšanju gospodarsko-finančnega mehanizma sploh.

Slabe posledice zadolževanja v tujini

Problem zase so tuja posojila, ki jih najema Jugoslavija. Razumljivo je, da nam bodo takšna posojila še dolgo potrebna. Takšna posojila lahko zelo koristno vplivajo na razvoj države, tako na gospodarskem kot na drugem področju.

Ce hočemo to doseči, pa jih je treba vlagati v objekte, ki so posebej koristni za SFRJ, v tiste, ki prispevajo k povečanju izvoza in zmanjšanju uvoza. Upoštevati je treba, ali so kreditni pogoji dovolj ugodni itd.

Narodna banka Jugoslavije je leta 1973 z namenom, da bi omejila obseg in spremenila strukturo zadolževanja v tujini, uveljavljala sklep, po katerem so morale poslovne banke deponirati celotno do 75 odstotkov od višine posojila, če so ga hotele najeti. Toda čeprav je bil ta ukrep sorazmerno učinkovit, so se poslovne banke vseeno precej bolj zadolževale v tujini, ker se je pozneje povečalo število tistih, ki so bili oproščeni obveznega pologa, s čimer pri izdelavi projekcije kreditno-monetarne politike v začetku leta niso računali. To dodatno, poznejše preseganje okvirov zadolževanja v tujini je v glavnem posledica pomanjkanja domačih virov financiranja velikih objektov (v proizvodnji aluminija, v turizmu, pri modernizaciji železnic, pri objektih strojegradnje itd.).

Zadolževanje v tujini, ki ni bilo ekonomsko upravičeno, ima slabe posledice. Če bi ga dopuščali, bi to pripeljalo do večjega kreiranja primarnega denarja, kot bi bilo potrebno, s tem pa tudi do povečanja povpraševanja v državi in do zvišanja cen.

Zaradi kreditno-monetarne politike, ki jo uresničujemo v praksi, naš dinar izgublja kupno moč. Ekspanzivna kreditno-monetarna politika, ki smo jo izvajali zadnja leta, zlasti še v letih 1972 in 1973, je nedvomno spodbujala inflacijska gibanja, s tem pa izživala hitrejšo naraščanje cen. Zaradi tega je dinar izgubljal vrednost.

Bilo bi pa zmotno, ko bi na podlagi tega domnevali, da je bila kreditno-monetarna politika edini vzrok inflacije in da je pri nas samo inflacija vplivala na padec vrednosti nacionalne valute v zadnjih letih. Kreditno-monetarna politika je samo eden od vzrokov. Omeniti je treba strukturalno nesorazmerja v gospodarstvu (strukturna inflacija), povečanje stroškov poslovanja (stroškovna inflacija), povečanje cen na monopolnih in deficitarnih področjih gospodarjenja, gospodarski stiki s tujino (uvožena inflacija), neustrezna politika cen in nesorazmerja med cenami itd.

Izpeljati bo treba še vrsto ukrepov

Kakšno inflacijo bi torej potrebovali v Jugoslaviji in kako bi jo omejili, da ne bi povzročila tolikšne škode? Idealo ni bilo, ko bi se lahko razvijala brez inflacije. Toda zdaj je to še težko doseči. Po mojem mnenju bi v Jugoslaviji morali biti zadovoljni vsaj še za nekaj let z inflacijo, zaradi katere bi domače cene naraščale nekako do 7 odstotkov na leto. Če hočemo inflacijo v Jugoslaviji zmanjšati, bo treba izpeljati vrsto ukrepov od TOZD do federacije. Posebej naj poudarim hitrejša naraščanje ponudbe in proizvodnje blaga, omejevanje nekaterih oblik povpraševanja, hitrejšo reformo sistema (in metod) načrtovanja, posmembenje spremembe v razvojni in tekoči gospodarski politiki, določanje trdnih meril za cene, osebne dohodke, investicije, emisijo itd., spremembe razmerja pristojnih delavnikov do nalog, ki se nanašajo na omejevanje inflacije itd.

Vasil Grivčev

Neizračunljivi prihranki čakajo

Več kot prevoz in promet

Pogovor ob izsledkih študije skupine strokovnjakov mariborskega ekonomskega centra

Po naročilu Gospodarske zbornice Slovenije je skupina strokovnjakov Ekonomskega centra Maribor pod vodstvom mg. Alojza Pirnat pripravila študijo o racionalizaciji blagovnega pretoka v slovenskem gospodarstvu. V pogovoru za okroglo mizo smo ob izsledkih študije poskušali ugotoviti, kako bi morali zastaviti akcijo gospodarstva za racionalizacijo blagovnega pretoka in kaj bi lahko z njo dosegli.

Naši sogovorniki so bili: mg. RUDI BABIČ (Gospodarska zbornica Slovenije), mg. ALOJZ PIRNAT (Ekonomskega centra Maribor), dr. inž. FRANCE CEGNAR (Jugoslovanski inštitut za embalžo, trgovino in transport), inž. JOŽE ŽAGAR (SMELE — integrirni transport), DUSAN KINK (sektor transporta Emona), MARIAN PICULIN (oddelek za prehransko blago Emona) in SVAKVO KARAZIJA (Metalka). Pogovor je za objavo pripravil Zdravko Stefančič.

DELO: S kakšnim namenom je gospodarska zbornica naročila to študijo in kaj pričakuje od nje?

BABIČ: Reševanje transportnih problemov je dolgo časa proži spore. V slovenskem gospodarstvu — se pravzaprav nikdar nismo mogli odločiti, kaj je hrbtenica transporta, kaj pa je samo dopolnilo. Zaradi podjetniške usmeritve je prišlo do vrste neustreznih rešitev. Sodili smo, da je treba to vprašanje znanstveno raziskati, da bomo lahko potem utemeljeno razpravljali o njem in tako polskali ustrezne rešitve.

Prednostna naloga

V resoluciji o ekonomskih nalogah za letošnje leto je vprašanje prevoza oziroma blagovnega pretoka (logistike) postavljeno kot prednostna naloga, takoj za energetiko. Takšen poudarek ni slučajen. Dejstvo je, da vsa družba živi od dela. Če hočemo izboljševati naš standard, se morajo sadovi dela — družbeni proizvod — večati, to pa je povezano s proizvodnimi dejavniki. Za vsako proizvodno dejavnost potrebujemo proizvodna sredstva, material, delovno silo in denar. Vsa področja proizvodnje oziroma njeni dejavniki se izboljšujejo, če se izboljšuje promet. Tako lahko na primer s pospešenim pretokom reprodukcijskega materiala občutno zmanjšamo zaloge, s tem pa sprostim velikanske vsote v zaloge zamrznjenega kapitala, ki bi se prav gotovo dal prelit v naložbe — in to v najpotrebnejše naložbe.

DELO: Jugoslovanska raziskava kaže, da bi lahko, če bi pospešili blagovni pretok za 1 odstotek, sprostiti 400 do 500 milijonov dinarjev.

BABIČ: Študij tudi kaže, da je v blagovnem pretoku — zunanji in notranji transport, priprava blaga, embalaranje, skladiščenje itd. — zaposlenih 60 do 70 odstotkov delavcev, večina ne kvalificiranih delavcev iz drugih republik. Zaposlovanje teh pa nam prinaša vrsto zgočih problemov, tako glede stanovanj, šolstva in podobno. Z racionalizacijo blagovnega pretoka pa lahko hkrati rešujemo tudi drugi problem v slovenskem in jugoslovanskem gospodarstvu: to je povezovalni razdrobljenega gospodarstva, integracijski procesi. Prav blagovni pretok najtesneje povezuje posamezne ekonomske subjekte med seboj. Z racionalizacijo blagovnega pretoka rešujemo torej tudi problem povezovalnega razdrobljenega gospodarstva, na ekonomski osnovi, brez politične prisile.

DELO: Študija opozarja, da stroški blagovnega pretoka povsod v svetu močno naraščajo, da dosegajo že 54 do 61 odstotkov vseh stroškov proizvodnje. Kakšno je torej razmerje pri nas?

ŽAGAR: Proizvodni stroški so pri nas izredno visoki prav zaradi velikega deleža transportnih stroškov. V Smetu se poklicno ukvarjamo s tehnologijo transporta in skladiščenja. Ugotavljamo, da si podjetja prizadevajo za urejanje in modernizacijo notranjega transporta. Na transport in pretok blaga zunaj tovarniških zidov pa podjetja sama ne morejo toliko vplivati.

Stroškov sploh ne poznamo

Ugotavljamo pa še nekaj: najbolj kritičen je pri nas notranji transport, stroški pa izredno visoki. Zal pa skoraj ni podjetja, ki bi imelo pregled nad temi stroški. V zadnjem času smo obdelovali nekaj podjetij in ugotovili, da sploh ne vedo, koliko ljudi imajo zaposlenih v transportu. V organizaciji, ki se že dalj časa ubada s težavami, smo ugotovili, da bi lahko z manjšo modernizacijo notranjega transporta prihranili 62 delavcev — oni pa sploh niso vedeli, da jim dela toliko delavcev v notranjem transportu.

Naj omenimo še eno ugotovitev, ki — kot kaže — priča o pomanjkanju strokovnjakov za urejanje transporta. Precej tovarnih skladišč je zgrajenih še po starih konceptih, ki so tehnologijo transporta malo upoštevali, ali pa sploh ne. Tako moramo obnovljati — in to z velikimi stroški — marsikak skoraj nov proizvodni obrat. Veliko napak je tudi pri lokaciji obratov in skladišč, izvirajo pa iz želje, da bi vsako imeli vse. Strokovno smo pomagali podjetju, ki je imelo več deset manjših skladišč na raznih koncih. Ko so se odločili zgra-

dit skupno skladišče, je bila največja težava spraviti vse ljudi iz prej raztresenih skladišč pod eno streho.

KINK: V transportnem sektorju Emona, ki je bil organiziran po združitvi Prehrane in Agrokombinata, imamo veliko vozil z nosilnostjo od 2 do 12 ton. Naša vozila so zelo raznolika, saj jih uporabljamo za prevoz živine, svežega mesa, živil itd. To sem povedal zato, da boste lahko razumeli, zakaj je naš prevozni park neizkoriščen. Letos so ta vozila prevozila 3 milijone kilometrov, od teh 1,5 milijona km na »polnih« in 1,1 milijona km na »praznih« voznjah.

Praznih voženj je res veliko, to pa zato, ker imamo precej specifičnega voznega parka: z vozili za prevoz živine, na primer, ni mogoče zagotoviti prevoza v obe smeri. Promet pri klasičnih vozilih bi lahko precej izboljšali, če bi imeli pri dobaviteljih in kupcih boljše urejeno nakladanje in razkladanje blaga, tako kot ga imamo v naših skladiščih. Pri nas naložimo vozilo v 15 minutah, drugod ga razkladamo štirikrat do petkrat daljši čas.

Vendar naš prevozni park ne zadoštuje, prevoze naročamo tudi pri drugih transportnih organizacijah; takih organizacij je v Ljubljani okrog petnajst in tako se moramo vsak dan dogovarjati s kopico organizacij ali predstavnikov. Če bi bil v Ljubljani center ali biro, ki bi združeval prevozne zmogljivosti, bi laže racionalno organizirali prevoze; potem ne bi bilo več toliko praznih voženj, ne le pri prevozi na območju Slovenije, temveč tudi na območju drugih republik.

Vendar spodbudni primeri

PICULIN: V Emoni imamo že tri leta nov sistem regalnega skladiščenja. Prvo leto s tem nismo zmanjšali števila zaposlenih, lani pa smo povečali fizični obseg za nekaj več kot 10 odst. število zaposlenih pa zmanjšali od 680 na 620. Prepričani smo, da se da storiti še več. Veliko časa bi lahko prihranili pri regalnem embalaranju. Vse to pa je težko dopovedati našim ljudem le z besedami; samo s finančnimi pokazovalci jim lahko razložijo prednost česa novega. Tu pa se pogosto zataknemo, ker ni kadrov, ali pa zmanjka časa.

KARAZIJA: Tudi v Metalki smo se ubadali s podobnimi problemi, zato smo se lotili graditve sodobnega skladišča v računalniški tehniki s približno 35.000 izdelki po boks metodi. Skladišče je opremljeno z nakladalnimi in razkladalnimi rampami, na drugi strani pa za železniški prevzem in oddajo blaga. Za notranji transport skrbijo poseben spedijski oddelki; tudi ta se srečuje s posebnimi težavami glede prevoza blaga.

BABIČ: To, kar so povedali predstavniki gospodarskih organizacij, ka-

že, kako posamezna podjetja čutijo problem urejanja transporta in ga poskušajo reševati. Gledano iz slovenskega prostora pa je to urejanje povsem neorganizirano; zgolj z reševanjem v posameznih organizacijah problema ne moremo rešiti celovito.

CEGNAR: Organizacije, ki se kakorkoli srečujejo z blagovnim pretokom, so se doslej ukvarjale le z mikro rešitvami, to je z rešitvami v organizaciji združenega dela. To pa zato, ker je pobuda prihajala iz podjetij in ker so bile za to od njih tudi nagajane. V Sloveniji je že precej sodobno in racionalno urejenih skladišč, imamo regaln visoko organizirana skladišča, ne le pri Metalki in Emoni v Ljubljani, temveč tudi v Kamniku, Novi Gorici. Tu smo torej napravili korak naprej. Organizacije, ki se strokovno ukvarjajo s to dejavnostjo, pa so ugotovile, da takšne delne rešitve sicer prinesejo učinke, vendar ne popolnih ekonomskih učinkov. Posamezna podjetja, ki jih je notranja razsežnost silila k urejanju predvsem notranjega pretoka blaga, so pri tem prišla le do praga, na pragu pa so obstala, ker ni bilo zveze naprej, na makro planu.

Nujna je celovita rešitev

BABIČ: Vprašanje racionalizacije blagovnega pretoka moramo reševati celovito, v dveh smereh: iz baze in z vrha. Zato je prva naloga gospodarske zbornice, da vcepimo miselnost, kako pomembno je reševanje tega gospodarskega problema, vsemu našemu gospodarstvu in da dosežemo, da bomo ta gospodarski problem reševali v vsem gospodarskem prostoru Slovenije, torej vse temeljne organizacije združenega dela.

PIRNAT: Vsekakor je bilo potrebno napraviti bilanco doseženega stanja, da smo ugotovili, od kod je prišel razvoj blagovnega pretoka in prometa, ali je ta razvoj uskladen z razvojem gospodarstva in koliko je gospodarstvo usposobljeno za to. Danes postaja vse gospodarstvo v svetu logistično ekstenzivno. Strokovnjaki sodijo, da je postal blagovni pretok ozko grlo gospodarskega razvoja. V racionalizaciji tega pretoka je torej največ družbenih rezerv, ki jih je moč aktivirati.

DELO: V študiji je naveden kot eden temeljnih izsledkov, da moramo izboljševati sistem blagovnega pretoka, ki bi ustrežal razvoju in potrebam vsega gospodarstva, da moramo torej iskati celovite rešitve.

PIRNAT: Potreben nam je integralni sistem, kajti priprava blaga, embalaranje, skladiščenje, notranji in zunanji transport in promet so splet dejavnosti, ki jih ni mogoče obravnavati ločeno. Zato v študiji predvsem predlagamo, da uvedemo integralni sistem blagovnega pretoka: tako bomo lahko ugotovili, ali so tako razpršeni tokovi pretoka in tako razbiti promet družbeno upravičeni, ali je to naša značilnost, brez katere ne moremo. Mislim, da temu ni tako.

Potrebno je torej uvesti sistem in skoven naj se izlušti tisto, kar je konstruktivno. V tem so po mojem mnenju največje gospodarske rezerve, to pa je hkrati tudi eden največjih integracijskih procesov.

»Recepti« so na voljo

DELO: Kakšne »recepte« lahko ponudite organizacijam združenega dela na temelju podrobne analize podatkov o sedanjem stanju blagovnega pretoka v njih?

PIRNAT: Računalniško smo obdelali podatke iz 158 gospodarskih organizacij, na katere pride 65 odst. vsega blagovnega potenciala oziroma 90 odst. blaga, primerne za primarno racionalizacijo pretoka. Na temelju teh analiz lahko povemo, kdo lahko in kako naj naveže stike, kakšno po-

vezovanje in sodelovanje je možno med organizacijami združenega dela, da bi lahko strnile svoje male blagovne tokove in jih usmerile v skupno strugo. Iz prvih stikov iz gospodarskih organizacij in od zgoraj bomo videli, kaj bi bilo moč koncentrirati na posameznih območjih in v okviru republike. V to moramo vključiti vse panoge, ne samo železnico ali ceste, ne samo vse javni promet, temveč tudi rezijski.

Za racionalni pretok moramo usposobiti vse gospodarstvo, ne samo promet. Če bi v Sloveniji računal samo na racionalizacijo transporta prek železnice, ob strani pa pustili cestni promet, ki ima v transportu znatno večji delež, v našem malem gospodarstvu ne bomo odpravili ničesar. Če pa bomo pri racionalizaciji pretoka izhajali od tam, kjer se potrebe začnajo, to je od gospodarstva, potem bomo večino vprašanje — ali cesta ali železnica — laže družbeno najustrežneje rešili.

DELO: V študiji navajate, da se slovensko gospodarstvo zavzema za racionalizacijo blagovnega pretoka tudi zato, ker bi si tako lahko pridobilo večje blagovne tranzite.

PIRNAT: Pri reševanju naše logistike in našega prometnega sistema lahko iz našega prostora v mednarodnem prometu in tranzitu izveličemo določeno diferencialno rento. Če bi učinkovito izkoristili mednarodni promet in tranzit, ki lahko po mojih izračunih zmanjšali stroške vsega našega prometnega sistema vsaj za 30 do 35 odstotkov. Naše gospodarstvo je torej tudi zainteresirano, da si pridobi to diferencialno rento, kajti potem bi lahko postalo bolj konkurenčno.

DELO: Kakšne so naloge in kaj lahko stori za celovito racionalizacijo pretoka gospodarska zbornica?

Poseben samoupravni organ

BABIČ: Naš svet oziroma zbor delegatov s področja transporta je le mikroekonomsko organiziran. In ker je hkrati nemogoče, da bi vprašanje racionalizacije transporta reševala železnica zase, cestni promet zase, luka Koper spet zase, je nujno potreben poseben samoupravni organ, ki bi omogočil celovito reševanje te naloge. Naš namen in ambicija je, da bi ustanovili poseben samoupravni organ s potrebnimi tehničnimi, operativnimi službami. Naloga tega odbora bi bila tudi, da bi pripravil vse predloge za potrebne institucionalne ukrepe.

DELO: Za racionalizacijo bomo potrebovali tudi dovolj prometno-transportnih strokovnjakov, ki nam jih pa primanjkuje.

CEGNAR: Pri reševanju kadrovskega vprašanja si bomo lahko precej pomagali z registrom strokovnjakov s področja transporta in embalarje. Pripravo registra je financirala gospodarska zbornica z namenom, da registriramo in aktiviramo vse strokovnjake, ki imajo znanje in kvalifikacije, da jih organizirano priznamo za tudi organizirano pridobimo za to akcijo.

Se več z registrom bo gospodarstvo spoznalo te strokovnjake in jih lahko pritegnilo k sodelovanju tudi zunaj organizacije, v kateri delajo. Vsekakor velja omeniti, da imamo nekaj kadrov, ki bi lahko uspešno opravljali začetne naloge na makro planu.

Številki ni mogoče izračunati

DELO: Za gospodarstvenike je seveda najbolj zanimivo vprašanje, kaj nam racionalizacija blagovnega pretoka lahko prinese, kakšni bi lahko bili njeni finančni učinki.

PIRNAT: Na to vprašanje, žal, ni mogoče odgovoriti s številkami, ker nekaterih učinkov racionalizacije sploh ne moremo oceniti. Dela sem izračunal o tem, koliko časa porabimo za logistične dejavnosti. Toda zaradi našega sistema računovodstva nisem mogel ugotoviti ničesar; to bi zahtevalo študij dveh, treh let. V Sloveniji modno pakiramo 10 do 12 odstotkov blaga. Za koliko bi lahko zmanjšali obseg pakiranja in koliko bi lahko prihranili — skupno z materialom — je težko oceniti. Ugotovili smo, da je prostornina naših skladišč izkoriščena le 12 do 18-odstotno; če bi po sodobnejšem sistemu skladiščenja spravili vanje le polovico več blaga, bi lahko prihranili milijone samo pri stroških skladiščenja, da prihranjenega denarja za graditev novih skladišč sploh ne omenjam. Podatki kažejo, da gre pri primitivnem manipuliranju z uvrčenim blagom tudi do 15 odstotkov blaga v izgubo, da je v proizvodnji do 60 odstotkov poškodb zaposlenih zaradi primitivnega, fizičnega manipuliranja z blagom, da imamo zaradi počasnega pretoka blaga zamrznjene milijone itd. Upam si trditi, da bi nam racionalizacija lahko prinesla dvakrat večje prihranke, kot računamo. O tem kaže vsekakor dobro razmisliti.

Snovanje vezi

Krajevna skupnost - delovna organizacija

»Aktivisti v krajevni skupnosti smo se doslej srečevali z našim delovnim človekom ponovno le takrat, ko smo od njega potrebovali sredstva za kako akcijo. Da so bile te akcije (večinoma gre za komunalne objekte) običajno plod posameznih akterjev ali manjših skupin — to nam je vsem dobro znano.«

Misel je izrekel predstavnik vodstva ene najaktivnejših primestnih krajevskih skupnosti v Sloveniji na republiškem posvetu predsednikov statutarnih komisij skupščin občin in predsednikov statutarnih komisij pri krajevskih skupnostih.

Če njegove besede veljajo morda za večino primestnih krajevskih skupnosti, pa gotovo ne veljajo za podeželske KS. Med temi KS so namreč mnoge resnične lokalne skupnosti, take, ki tudi žive kot skupnost. Marsikje v njih krajane povezuje prava življenjska nujna, tu in tam celo bolj za življenjski obstanek. Teže ko jim je, bolj se ljudje zavedajo, da so skupaj močnejši, ko pa vsak zase.

Na posvetu o statutih KS, ki ga je minuli ponedeljek v Mariboru pripravila skupnost slovenskih občin, pa je bilo opozorjeno, da prav te organizacije in resnične lokalne skupnosti danes ponekod združujejo — ker so siromašne — v novo, večje KS. Take umetne tvorbe vsiljujejo ljudje, ki želijo olajšati zadrege financiranja KS. Težave z zagotovitvijo celo najnujnejših sredstev za KS so lahko, kot vemo, nepremostljive.

Sredstva, ki jih za skupne potrebe krajevne skupnosti namenijo delovne organizacije, bi naj pomenila enega osrednjih, če ne že kar prvi viri dohodkov KS. Kako pa vez med KS in delovnimi organizacijami organizirano vzpostaviti, ni vselej enostavno.

Izjemni primeri

Načelno je zadeva jasna. Tudi dejansko ta vez ponekod že leta in leta dobro deluje. In sicer tam, kjer je okoliš KS izenačen s stanovanjskim okolišem delavcev enega podjetja — to je tam, kjer je delovni kolektiv hkrati KS. Interesi, ki jih ima kolektiv take tovarne v KS, so jasno in enostavno razvidni. Zato tudi vgrajevanje teh interesov v politično dogajanje KS ne — vsebinsko ne organizacijsko — nikoli kadeveka zapleteno.

Toda primeri vena KS — ena tovarna — so izjeme. Kako torej tam, kjer ni tako? Ko je na mariborskem posvetu o tem razglabljal predstavnik republiškega sveta zveze sindikatov, je seveda izhajal iz dejstva, da je ustrezna politična organiziranost tako delovne organizacije kot KS pogoj njihove samoupravne organiziranosti.

V razmišljanjih, kako pritegniti delavca oziroma njegovo sindikalno organizacijo v delovanje KS, so v sindikalnem vodstvu po besedah omenjenega predstavnika sindikata — doslej izoblikovane tri različice.

Po prvi, ki je v praksi že uveljavljena, se osnovna organizacija sindikata povezuje s KS na sedežu delovne organizacije (seveda pride to v poštev predvsem tam, kjer imamo model »ena KS — ena tovarna«).

Po drugi se osnovna organizacija sindikata povezuje z vsemi KS, v katerih stanujejo njeni delavci. Težko bi po tem pravilu ravnali vselej, tudi takrat, ko gre morda le za enega ali dva delavca v KS. Načelo racionalnosti narekuje, da se takta vez vzpostavlja od nekega večjega števila delavcev dalje — doslej so v sindikatu s tem v zvezi imeli v mislih vsaj sto delavcev, zdaj so to mejo v svojih razmišljanjih znižali na 50 delavcev).

Po tretji varianti pa bi delavci tam, kjer žene, osnovali svoj delavski svet in iz njega pošiljali delegate v organe svoje KS. Naj ponovno opozorimo, da vsako od teh povezovanj pomeni tudi materialno povezovanje OZD v KS.

In financiranje?

Na mariborskem posvetu so napovedali, da bo skupnost slovenskih občin v sodelovanju z republiškim sekretariatom za finance ter zavodom SRS za planiranje preučila vprašanje financiranja KS. Vprašanje sodi med tista, od katerih je bistveno odvisna celovita ureditev KS.

Omenili smo že, da so na posvetu oporekali sedanjemu združevanju KS, ki ga porajajo finančne zadrege. Iz istih razlogov, to je v imenu razvoja neposrednega samoupravljanja v KS (drugačnega namreč po ustavi v KS tudi ne more biti), pa so se zavzeli tudi za razdruževanje nekaterih zelo velikih KS.

Zoran Lenard

Rudi Babič: Z racionalizacijo pretoka blaga rešujemo tudi vprašanje integracijskih procesov

Alojz Pirnat: Dobiti moramo sistem. Skozenj naj se selektirira vse tisto, kar je konstruktivno

France Cegnar: Posamezna podjetja so prišla do praga. Na pragu pa so obstala, ker ni bilo zveze za naprej

Jože Žagar: Delež stroškov, zlasti v notranjem transportu, je pri nas izredno visok

Dušan Kink: Če bi obstajal biro, ki bi združil prevozne zmogljivosti, bi bilo manj praznih voženj

Marjan Piculin: S finančnimi pokazatelji ljudem laže razložimo prednost nečesa novega

Slavko Karazija: Imamo skladišče z računalniško tehniko s približno 35.000 artikli, po boks metodi

Pota slovenske elektrifikacije - 5

Nekaj dela naj ostane še zanamcem

Elektrotehniško društvo nasprotuje dražitvi slovenske elektrike

Pred drugo svetovno vojno je bil aluminij tako drag kot baker. Po tem pa je zaradi boljših postopkov za pridobivanje postal čedalje cenejši in je bil po končani vojni že za polovico cenejši kot baker, a se je še naprej naglo cenil. Zato je bila za njegovo proizvodnjo zelo pomembna cena električne energije. Taka energija pa je lahko le vodna, ki pa je bilo za tolikšno tovarno, kot so jo bili postavili v Kidričevem, že pred začetkom obratovanja v Sloveniji premalo.

Tovarna aluminija v Kidričevem je sicer začela rasti že tedaj, ko je bil aluminij še zelo drag, a so jo gradili tako dolgo, da mu je zaradi ogromnih tovarn aluminija v Kanadi in drugod, ki so jih zgradili prej, cena precej padla. Sicer pa so časopisi pisali: »Sedem dolgih let je domovina kakor mati ob dojenčku spremljala rast velikega otroka naše revolucionarne dobe, mu posvečala vso skrb in ljubezen in ni nikoli niti trenila ob žrtvah zanj. Devetnajst milijard dinarjev je bilo treba za dosedanje investicije v tej tovarni.«

Kmalu po tem pa so investicije ocenili že na 22 milijard, seveda pri tem niti niso vračunali cene elektrarn, ki so tovarni pošiljale elektriko. Kaže, da je bila tovarna pomembna predvsem zaradi deviz, ki so jih nameravali dobiti s prodanim aluminijem. »Ljudska pravica« je namreč pisala: »Velika Britanija zaradi drage termoelektrije proizvajala le okrog 30.000 ton aluminija. Peči v orjaški tovarni aluminija v Kidričevem pa bodo dajale

15.000 ton aluminija na leto, za kar bodo porabile na leto 300 milijonov kilovatih ur električne energije. Vso to količino, ki se bo po zgraditvi druge elektrarne še podvojila, bodo morale dati predvsem dravske vodne elektrarne. Da bo preskrba s tokom v vsakem trenutku zagotovljena, grade iz Paker pri Mariboru še en 110.000-voltn daljnovod do Kidričevega, ki bo vrh tega priključen še na daljnovod proti Varaždinu. Za aluminij bomo dobili šestdesetkrat več deviz kakor za boksit.«

Zaplanirali se nismo mi

Vrpašanje pomanjkanja toka so ob začetku obratovanja rešili tako, da so prižigali le polovico dograjenih, to je 40 peči, od pomladi 1955 pa naj bi obratovalo 100 peči od 145, kolikor so jih postavili, za redno obratovanje.

Predstavniki slovenskega zavoda za plan Viktor Kotnik je tedaj dejal, da je za pomanjkanje elektrike za to tovarno največja napaka v tem, ker so se zavlekli dela pri gradnji termoelektrarne Šoštanj, katere prvi agregat dejansko ne bo mogel pritiči obratovati pred koncem leta 1955. To pa se ni zgodilo po naši krivdi.

Kaže, da so nove električne vire tedaj že videli drugod, kajti na slovesnosti ob pričetku rednega obratovanja tovarne glavnice in aluminija v Kidričevem novembra 1954 je podpredsednik tedanjega slovenskega izvršnega sveta Marijan Breclj dejal: »Danes teče le del zgrajenih peči v elektrarni. Drugi, večji del in z njim prihodnja dvorana elektrarne pa še čaka na električno energijo. To je seveda naloga, ki je ne more reševati le delovni ko-

lektiv tovarne. Reševati jo bo moralo naše slovensko gospodarstvo s pomočjo jugoslovanske skupnosti.«

Leta 1954 je v Sloveniji začela obratovati samo ena elektrarna, in sicer drugi agregat Vuzenice z močjo 16.000 kilovotov. Elektrarna je začela obratovati 24. marca.

Zamisel, da bi v ozki savski soteski Kavčve v Mostah pri Zirovnici postavili pregrado in vodno centralo se je porodila že v stari Avstriji in ponovno pred vojno. Dejansko pa so jo začeli graditi leta 1954. Sprva so mislili postaviti jezo v obliki loka, in so šele pozneje ugotovili, da tak jez ne bo dovolj močan, zato so ga predelali v težnostnega. Delo je bilo težko, ker je bilo na voljo le malo strojev. V jezoru, ki se zbere za jezo, je pet milijonov kubičnih metrov vode.

Poleti 1954 so v Mostah postavili tretji agregat. Dela so uspešno napredovala in so predvidevali, da jih bodo leta 1955 tudi končali.

Na Bovškem so tedaj že poldrugo leto raziskovali zemljišče, kjer naj bi napravili zbiralnik za odvečno vodo. »Če bodo raziskave ugodne, bo kmalu zraslo Bovško jezero, verjetno pa tudi več elektrarn. S tem zbiralnikom bi lahko v zimskem času elektrarno v Doblarjih in Plavah precej povečali proizvodnjo. Tak jez pa bi bil tudi veliko cenejši kot elektrarna.«

Do leta 1955 so povezali Slovenijo s 110-kilovoltnimi daljnovodi. Za te namene so predelali za to napetost tri dosedanje razdelilne transformatorske postaje, in sicer Laško, Radvanje in Črnuče, ter zgradili šest novih Sežana, Ravne, Pekre, Kidričevo, Kleče in Selce, prav tako pa so zgradili, oziroma pregradili take transformatorske postaje pri samih elektrarnah.

Tako je znašala tedaj dolžina starih in pregrajenih 110.000-voltnih daljno-

vodov v Sloveniji 362 kilometrov, dolžina novih pa 414 kilometrov. Nove takšne daljnovode so zgradili od Dravograda do Paker, od Velenja do Laškega, od Laškega do Trbovelj, od Sežane do Gorjanskega, od Črnuče do Radovljice, od Doblarja do Godoviča, od Paker do Nedeljanca, od Dravograda do Raven, od Radovljice do Most in od Paker do Kidričevega.

Zoper enotne cene

Leta 1955 je znašala proizvodnja slovenskih javnih in industrijskih elektrarn 1,57 milijarde kilovatih ur. Od tega je znašala dejanska poraba v Sloveniji 1,13 milijarde kilovatih ur električne energije, v druge republike pa so poslali 201 milijon kilovatih ur ter v druge države 44 milijonov kilovatih ur. Tega leta Slovenija od drugih ni dobila nobenega kilovata električne energije.

Tedaj so se nekatere republike začele potegovati za enotne cene elektrike v vsej državi. Zvezni poslanec Sekić je v zvezni skupščini to zahtevo utemeljeval s tem, da je elektrika v Črni gori (leta 1954) petkrat dražja kot v Sloveniji, kjer je najcenejša.

Elektrotehniško društvo Slovenije je tedaj tem načrtom nasprotovalo in menilo, da bi bila pri takem zvišanju cen najbolj prizadeta Slovenija. Poudarili so, da ne sme motiti povprečna cena električne energije v Sloveniji, ki je tedaj znašala 5,50 tedanjih dinarjev za kilovatto uro. Polovico elektrike, ki so jo proizvedli v Sloveniji, so tedaj po izredno nizki ceni prodali elektro-kemični in elektrometallurški industriji in v republiko Hrvaško. Izračunali

so, da je znašala tedaj brez teh porabnikov povprečna cena elektrike v Sloveniji 8,7 dinarja za kilovatto uro. Pa tudi ta povprečna cena, da nič ne pove, ker je 46 odstotkov gospodinjstev plačalo za kilovatto uro 19, posamezne vrste industrije pa celo po 30 dinarjev. Ker ima v Sloveniji elektrifikacija daljšo tradicijo in je na višji stopnji in predvsem ker to elektrarne polno izkoriščajo, je lahko tudi cena elektrike nižja kot v drugih republikah. Obstoječo raven cen v posameznih republikah so ocenili kot tako, ki jo določa ekonomska podlaga. Opozorili so, da z izenačenjem cen ne bi odpravili pomanjkanja te energije, ampak bi v elektroenergetskih sistemih, kjer jim že sedaj manjka elektrike in bi jo še pocenili, povečali porabo in s tem še bolj zaostriili pomanjkanje.

Denar bo, če bo

Na seji odbora za gospodarstvo zbora proizvajalcev Ljudske skupščine LR Slovenije so 14. januarja 1955 razpravljali o predlogu plana republike za leto 1955. Po tem planu naj bi sredi leta 1955 začel obratovati tretji agregat v HE Moste in HE Dravograd, proti koncu leta pa 20-megavattna nova turbina termoelektrarne Trbovlje, prvi agregat v HE Vuhred in prvi 30-megavattni agregat v TE Šoštanj.

Bridke izkušnje suše v zimi 1953/54 so pripeljale do tega, da so nekatera podjetja postavila svoje parne centrale. Tako je bilo v železarni na Jesenicah, v tovarni čopišnega papirja Videm ob Savi, tekstilni tovarni v Mariboru, kranjski Tiskalnici, tovarni papirja v Kolceh in v sladkorski tovarni Ipenke. Ugotavljali so, da bo

do te naprave precej izboljšale preskrbo slovenske industrije z elektriko. Člani odbora pa so se kljub optimizmu takratnega plana bali, da HE Vuhred in TE Šoštanj tisto leto še ne bosta začeli delati.

Predstavniki plana inženir Viktor Kotnik je obrazložil, da bodo z denarjem vodnega sklada republike začeli pripravljati dela za prvo akumulacijsko elektrarno Lobjnica. V nekaj dneh bo šel izdelani perspektivni načrt v revizijo. Gradnja prvega dela tega načrta, trajala naj bi blizu tri leta, bi dala na leto 60 milijonov kilovatih ur elektrike in bi stala štiri do pet milijard tedanjih dinarjev. Za nadaljevanje del bi morala 1955. leta dati republika 600 do 900 milijonov dinarjev. Dejal je, da republika tega denarja še ni dala, verjetno pa se bo med letom pokazalo, da je to mogoče in ga bo tedaj ...

Iz zveznega investicijskega sklada so dali 1955. leta za TE Šoštanj 2,8 milijarde dinarjev. Drugo fazo elektrarne, torej dva agregata enake moči, bodo plačali z vojno odškodnino Italije. Konec leta 1954 so se namreč sporazumeli, da bodo Italijani plačali skupaj 30 milijonov dolarjev reparacij.

Ceprav so za tisto leto pričakovali za gradnjo elektrarne Vuhred iz zveznega sklada 2,8 milijarde dinarjev, so jih dobili le 1,2 milijarde. Marca 1955 pa naj bi začele v Kidričevem obratovati nove peči.

Govorili so, da za celotno HE Lobjnica ni treba narediti prav vsega, pustili naj bi nekaj dela še generaciji, ki prihaja za njimi. Tedaj so ustanavljali komune oziroma občine, ki bi morale prevzeti tudi skrb za elektrifikacijo.

Ilija Popit

Nafta v Latinski Ameriki

Surovina — politično orožje

Problemi, ki jih naftne milijarde ne bodo rešile same po sebi.

Od našega brazilskega dopisnika

BRASILIA, februarja. Energetska kriza, ki je prizadela svet, seveda ni obšla Latinske Amerike, čeprav so mnjenja o njenih posledicah močno deljena: eni trdijo, da je kriza Latinski Ameriki kot celini koristila, drugi zagovarjajo prav obratno tezo.

Seveda še ni prišel čas, ko bi bilo mogoče napraviti trezno bilanco posledic, ki jih je pustila za seboj ta kriza. Eno pa je jasno že sedaj: bilanca za ves kontinent ne gre mešati z bilanco za posamezne latinskoameriške države. V tej zvezi problema ni mogoče obravnavati v kontinentalnih okvirih: nekaterim državam Latinske Amerike je bila kriza dobrodošla, drugim ni prizadela, v tretjih pa je že čutili njene posledice.

Statistike odkrivajo, da Latinska Amerika kot celina od nafte veliko več dobiva kot pa plačuje zanj. Venezuela in Ekvador sta velika izvoznika nafte. Brazilija pa velik uvoznik. Nekje vmes sta Mehika in Argentina, ki uvažata malo nafte in ki sta jo pred energetsko krizo celo nekaj izvažali. Če bi hoteli odgovorjati na vprašanje »kakšna je kontinentalna bilanca te krize«, bi nemara ugotovili: izvoznice nafte bodo krile izgubo, ki jo bodo imele ob zvišanih cenah uvoznice nafte.

Ob tej ugotovitvi pa ne kaže pozabljati, da je Latinska Amerika kot celota ravna celina v razvoju, ki bo ob višjih cenah nafte porabila več deviz, če bo hotela nadaljevati svoj razvoj. Teza o tem, da bodo višje cene za nafto prizadele vse prebivalstvo, drži. Res je sicer, da imajo avtomobile le privilegirani, ki imajo denar tudi za dražji bencin. Res pa je tudi, da domala v vseh latinskoameriških državah vlade subvencionirajo bencin, to je, da iz davčnih dohodkov pokrivajo razliko med prodajno in kupno ceno bencina. Z drugimi besedami: privilegije tankga sloja prebivalstva plačujejo vsi davkoplačevalci.

Kriza, ki se imenuje energetska, trka na vrata Brazilije in srednjeameriških držav. Le-te iščejo rešitev v pomoči tistih latinskoameriških držav, ki imajo dovolj nafte. Krožijo že govorice, da bo Venezuela pokazala kontinentalno solidarnost s tem, da bo latinskoameriškim državam prodajala nafto po nižjih cenah. Države Južne

Amerike so ustanovile posebno organizacijo za proučevanje energetskih problemov, namen te organizacije pa je usmeriti prizadevanja na zgoraj omenjeno pot.

Za zdaj še nejasno

V Braziliji so zelo skeptični in ne verjamejo v tako rešitev. Menijo, da ne bi bilo stvarno, če bi računali, da bo Venezuela južnoameriškim državam dajala nafto po nižji ceni. Brazilija je pred leti polovico svojih potreb po nafti pokrivala z uvozom iz Venezuele; lani je tam kupila le še 6 odstotkov vse uvožene nafte.

Kakšno je stališče Venezuele? Za zdaj še nejasno, kajti dežela bo po predsedniških volitvah šele marca dobila novo vlado in ta bo odločila, kakšna bo »pomoč Venezuele latinskoameriškim državam«, in če ta pomoč sploh bo.

V okviru organizacije, ki združuje države proizvajalke nafte, Venezuela zagovarja tezo, da je treba dežalam v razvoju pomagati, in se zavzema za to, da bi države proizvajalke nafte ustanovile posebno banko za pomoč deželam v razvoju.

Po drugi strani pa Caracas obljublja, da bo dal del svoje proizvodnje na razpolago latinskoameriškim državam, približno 100.000 sodčkov na dan, to je vrednost zneska, ki ga je Venezuela dobivala od tujih družb, ki izkoriščajo njene naftne vrelce, v denarju. Ko se je začela energetska kriza, pa je venezuelska vlada od teh družb zahtevala, naj tudi ta del »realiteta« plačujejo v nafti in ne v denarju, kar je sicer med tujimi družbami povzročilo negotovanje, ne pa brezkompromisnega odpora.

Del te nafte je Venezuela pripravljena odstopiti sosedom v Latinski Ameriki. »Po dnevnih cenah«, poudarjajo v Sao Paulu, ali vsaj po cenah, na podlagi katerih bodo tuje družbe to transakcijo obračunavale z venezuelsko vlado. Ta cena pa je bila pred nekaj tedni 14 dolarjev za sodček, kar ni veliko ceneje kot arabska nafta. Tako so zadevo ovrednotili v Sao Paulu. Račun je najbrž utemeljen. V Caracasu namreč obzirno namigujejo, da je pomoč Venezuele sosedom že v tem, da preko okvirov obstoječih pogodb lahko brez težav kupijo venezuelsko nafto, čeprav po višjih cenah, kar »je popolnoma normalno«.

Kaj pa Ekvador? Quito se o »naftni pomoči latinskoameriškim državam

še ni izrekel. Še pred energetske krize pa je ekvadorska vlada strogo pazila, da je v bitkah za naftne koncesije dala latinskoameriškim interesom prav enake možnosti kot multinacionalnim družbam. Ekvador je dal neke koncesije naftnim družbam iz Mehike, Argentine in Brazilije; le-te naj bi bile protitež zloglasnim multinacionalnim družbam.

Venezuela je že veteran v svoji naftni industriji, medtem ko je Ekvador šele na začetku svoje »naftne po-

litje. Venezuela bo po zvišanju cen nafte zaslužila na leto dodatnih 7 milijard dolarjev. Ekvador, ki je doslej v glavnem izvažal banane, pa 1 milijardo.

Kaj vse utegejo novi naftni dohodki pomeniti za obe državi, od katerih se prva, ki že desetletja živi predvsem od nafte, pršteva med bogate, če ta prilastek opremo na nacionalni dohodek na prebivalca, kolikšno deviznih rezerv in zunanjetrgovinsko bilanco? Naftno bogastvo ni v ustrezni meri koristilo vsemu venezuelskemu prebi-

valstvu. Caracas je izredno moderno in dinamično mesto, kjer zasluži čistilec čevljev več kot strokovnjak v kakih drugih latinskoameriških državah. Toda razvijajoča se milijonska metropola ni znala kljub izrednemu bogastvu rešiti stanovanjskega problema in desetstodni se še vedno stiskajo po razpadajočih kočah na obrobju mesta.

Kopljajo se tudi drugi socialni problemi, ki jih nove naftne milijarde ne bodo rešile same po sebi, če bo dežela še naprej simbolizirala neracionalno porabo svojega gospodarstva.

Podobno, morda v še bolj poudarjeni obliki, velja za Ekvador. Doslej predvsem izvoznik banan se je že čez noč znašel pred »polno blagajno brez blagajnika«. To so začutili vojaki, ki so s pučem prevzeli oblast in s tem seveda tudi upravljanje z nacionalnim bogastvom. Ponuja se vtis, da dežela nima ustreznih upravnih struktur in potrebne infrastrukture, da bi lahko racionalno vsrkala milijarde dolarjev, ki jih prinaša naftna reka. »Preveč denarja je prav tako nevarno kot to, če ga je premalo«, pravijo ekonomisti. »Je pa vseeno bolje, da ga je preveč, kot pa premalo.« se ironično smejejo Brazilci ...

Vsekakor pa je očitno eno: tako Venezuela kot Ekvador doživljata enkratno zgodovinsko priložnost, ki jo je treba čim bolj racionalno izkoristiti. Kajti z odkritji novih naftnih ležišč v porečju Orinoka, ki so bojda najbogatejša na svetu, je odpadla tudi bojazen, da bo vr venezuelskega naftnega bogastva v doglednem času izčrpan.

Pred Venezuelo in v manjši meri pred Ekvador se riše perspektiva, da postaneta tudi močni politični sili, ne samo bogata gospodarska velikana.

Novi venezuelski predsednik Peres je že izjavil, da bo nafto uporabil kot »politično orožje«. Kaj je s tem mislil, ni povsem jasno, sam pa tega tudi ni pojasnil. Znano je namreč, da ne Venezuela ne Ekvador nimata kakih eksplozivnih sporov z drugimi latinskoameriškim državami. Proti komu bo torej uporabljena nafta kot »politično orožje«?

Kdo ima neposredno korist

Ekvador in Venezuela sta se torej okoristila z naftno krizo. Pa ne samo ti dve. Potem ko je nastala stiska z nafto, je Kolumbija začela izvažati premog v Brazilijo, kar pomeni zanj do- datni vir deviz.

Med Brazilijo in Argentino stisnje-na Bolivija začneja izvažati plin tudi v Argentino, in to po višji ceni, kot je bilo dogovorjeno; prav tako tudi Braziliji, ki je uvoznik bolivijskega plina, vsiljuje višjo ceno od dogovorjene. Pred Bolivijo se ob tem rišejo konture boljšega gospodarskega položaja, ki bi se opomagal še bolj, če se bodo uresničile napovedi, da bo Bolivija v kratkem začela izvažati tudi nafto. V ta okvir je treba zažrti tudi sedanji boj za oblast v deželi in socialne nemire, ki jo pretresajo.

Paragvaj nima nobenega opravka z energetske krizo, vendar bo imel od nje posredno korist: 200 milijonov dolarjev na leto, ker je privolil, da zgradi Brazilija na mejni reki Parana največjo hidrocentralo na svetu.

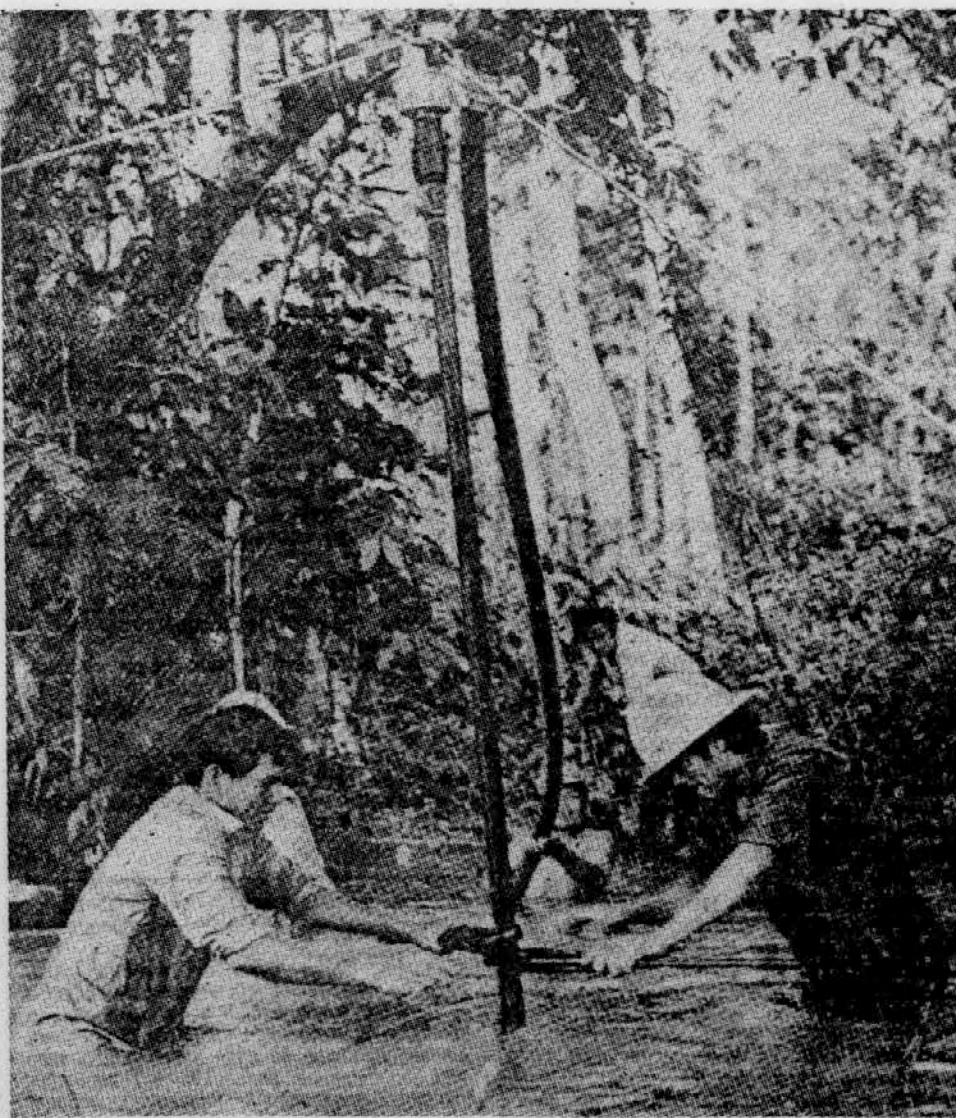
Ekvador in Venezuela imata torej neposredno korist od energetske krize; Bolivija in Paragvaj sta v njej našla posredno korist. Ostanje pa seveda države, katerih gospodarska struktura zahteva uvoz velikih količin nafte po zvišanih cenah.

Med najbolj prizadetimi je Brazilija, ki bo po neuradnih predvidevanjih plačala za uvoz nafte 2 milijardi dolarjev več, kot bi sicer. Mehika in Argentina, kjer je izkoriščanje naftnih vrelcev kot v Braziliji državni monopol, za sedaj po vsem videzu ne bosta doživeli večjih gospodarskih pretresov. Argentina je sicer doživela veliko »električno« krizo, ki pa ni v neposredni zvezi s pomanjkanjem nafte, marveč so njeni vzroki drugačne narave: premalo hidrocentral, okvare v letih in nizko stanje vođa.

Države Latinske Amerike pa skrbijo še druga, posredna plat energetske krize, ki je zajela tudi visoko industrializirane države. Kako se bo energetska kriza v Združenih državah in v Evropi odsvitala na latinskoameriški izvoz v države tega industrijskega razvitega področja? Če bo gospodarska recesija zajela Združene države, Evropo in Japonsko, potem bo zastal tudi izvoz iz Latinske Amerike v te dežele! In če zastane ta izvoz, bo zastal tudi uvoz potrebne opreme in surovin.

Mnogi vidijo izhod iz tega položaja v bilateralnih pogajanjih in v zvišanju cen surovinam, ki jih Latinska Amerika izvažata. V nekaterih južnoameriških prestolnicah že govorijo o »surovinah kot političnem orožju«: če se podraži nafta, se morajo podražiti tudi meso, kava, železova in bakrova ruda ... Pot si utira prepiranje, da bi bilo treba cene surovinam dvigniti na tisto raven, kot jo predvidevajo dežele v razvoju.

Bogdan Salej

Nafta v perujski džungli

Športni ribolov v Sloveniji

Kako dober prijem?

Koliko resnice je v govorici, da ima pri nas že „vsaka riba svojega ribiča“

Naši kmetje radi pretiravajo, vendar niso tako daleč od resnice, češ da je v slovenskih vodah manj rib, kot jih je bilo nekdanj, ribičev pa je dosti več. Zakaj je več ribičev? Ker se ljudje v prostem času bolj ko kdaj poprej zatekajo v naravo, in vsak hoče tam početi kaj takega, da bi se čim bolj sprostil, otresel vsakdanjih skrbi.

Ribolov postaja v Sloveniji pravi ljudski šport, saj je v naši republiki, računajo, najmanj 35.000 ribičev, od tega okoli 15.000 članov ribiških družen (vštevši blizu 3000 mladincev in pionirjev).

»Če bi v Seni ujel postrv...«

In zakaj je manj rib? Zaradi strupenih in vsakršnih tovarniških in mestnih odpadkov, ki v glavnem se čakajo na čistilne naprave, zaradi uporabe strupenih škropliv v kmetijstvu, ki tako ali drugače najdejo pot v vode in med drugim seveda tudi zato, ker je pač več ribičev.

Kljub temu pa slovenske vode v splošnem niso tako prazne. Nasprotno, nekatere so tako bogate, da slovi do daleč zunaj naših meja, prav zato pa so tuji, na primer, tani pokupili blizu 15.000 dnevnih ribolovnih dovolilnic, prejšnja leta pa tudi ne dosti manj.

Če namreč izvažamo posameznike v nekatere tovarne, in se nekatere, ki jim je očitno malo mar, če se naše reke in potoki pri priči spremene v smrdljive odtokne kanale — je treba kar s ponosom povedati, da je Slovenija ena izmed čistih dežel, kjer imajo ljudje čut za ribjo vodo, torej tudi za lepo vodo, če hočete. Tak izraz čut imajo Švicarji, medtem ko ga marsikod drugje v Evropi nimajo. Ne ki Francozi, ki je nedavno uspešno lovili pri nas, je navdušeno izjavil: »Če bi danes v Seni ujel postrv, bi prišel na prvo stran vseh pariških časopisov. Ribičev pa je tam toliko, da komaj do vode prideš!«

Veliko večino slovenskih voda upravljajo ribiške družine, 62 po številu, ki so povezane v 9 regionalnih zvezah, preko teh pa v Ribiški zvezi Slovenije. Družine so bile leta 1958 ustanovljene po tako imenovanih ribjih okoliših, ki temelje na zaključnosti vodotokov. Velja pravilo, da ima kaka družina lahko več ribiških okolišev, ne more pa biti v enem ribiškem okolišu več družen. Najbrž edina izjema je zgorajni tok Kolpe, te se vedno kristalno čiste lepote, iz katere lahko človek morda pa je še najmanj 60 kilometrov od izvira. Pred dobrimi petnajstimi leti, pa ribič, je bil tod še raj za ribiče, a odkar si reko delita po dve hrvaški in slovenski ribiški družini tako, da poteka nekakšna meja med njima po sredini struge, pravega sodelovanja med družinami (pri vlaganju ribjih mladice, pri čuvajski službi) pa ni, se to pozna tako, da se ribiči danes počuti bolj v vicih kot v raju. Voda je namreč neprimerno bolj prazna kot nekoč.

Ribiške družine v Sloveniji gospodarijo s 144 postrvjimi in lipanskimi

vodami, 111 mešanimi vodotoki (kjer domuje različni ribji živelj), 59 ribniki za konzumno vzrejo in za športni ribolov, 180 gojitvenih potokov (kjer odrasla zarod, ribolov pa je prepovedan) in 19 ribogojnicami.

Športni ribiči (ribolov je dovoljen pri nas samo na športni način, to je s trnkom in predpisanimi, v glavnem umetnimi vabami) so v družinskih vodah ukanili leta 1972 nič manj kot 525.000 različnih rib v skupni teži 219 tisoč 700 kilogramov (po statistiki, ki jo mora o svojem ulovu predložiti vsak ribič, v resnici pa nekaj več, ker taka statistika nikoli ni popolna). Člani ribiških družen so izkoristili 221.700 lovnih dni, domači turisti, se pravi neorganizirani ribiči 40.100, inozemci pa 8.800. Kdor kaj da na lažnivo povprečje, bi si potemtakem lahko izračunal, da je predlanskim vsak ribič, kadar je šel loviti, uplenil nekaj več kot dve ribi. Skoraj v vseh slovenskih vodah pa je dovoljeno ujeti na dan: 3 salmoneide (skupno ime za postrvi in lipane, ki veljajo za žlahtne ribe) ali 6 belic (različnih drugih rib) ali 1 ščuka. Za lov sulca, tudi žlahtno ribo in kralja naših voda, velja poseben, strožji režim.

Ker je biološka zmogljivost voda omejena (še zlasti zaradi odpadkov), je potrebno na eni strani razumno omejevati število lovnih dni, na drugi strani pa vlagati veliko ribjega podmladka, kar zakon posebej predpisuje. Tako so leta 1973 vložili ribiške družine v svoje vode 978.100 mladice salmoneidov in 480.000 mladice drugih rib, kot so npr. krapci, ščuke, somi, razen tega pa še posebej v gojitvene potoke milijon 558.000 zaroda salmoneidov.

Kakor rečeno, veljajo vse te številke za leto 1972, medtem ko za leto 1973 še niso zbrani vsi podatki. Na ribiški zvezi Slovenije pa menijo, da bodo lanske številke povsod še nekoliko večje.

Tuji se zanimajo za žlahtne ribe

Razen ribiških družen gospodari z nekaj vodami v Sloveniji tudi Zavod za ribištvo Ljubljana. Ker jih je malo, jih lahko naštejemo: Bohinjsko jezero, Sava Bohinjka od jezera do jezera v Soteski, Radovna od izvira do soteske Vintgar, Unec, Krka od izvira do Zagradca, Soča od izvira do mostu v Vasi Cezsoča, Lepena (pritok Soče), Krnsko jezero, del Cerinskega jezera od izvira do Retja, Sava-Ljubljana od izvira potoka Besnice do mostu v Litiji.

V glavnem same dobre vode, bi rekli poznavalec. Zavod ima tudi več gojitvenih potokov in štiri ribogojnice z letno zmogljivostjo do 50.000 mladice potočne postrvi, 300.000 mladice lipana in 25 do 30 ton šarenk (pretežno za prodajo). Mimogrede povedano: šarenka ali amerikanica — k nam so jo prinesli leta 1880 iz Severne Amerike — je edina postrvja vrsta, ki jo je moči umetno vzrediti v velikih količinah, zato je tudi edina med žlahtnimi ribami, ki jo lahko tudi kupite ali naročite v gostilni. Potočne postrvi, lipana in sulca ne morete kupiti. Zavod je vložil lani v svoje vode

okoli 20.000 enoletnih in dvoletnih potočnic (15 do 20 cm) in okoli 4.000 kg šarenk. S preostalimi mladimi lipana in potočnicami oskrbuje nekatere druge vode oz. ribiške družine v Sloveniji in Jugoslaviji.

V zavodnih vodah so domači ribiči izkoristili približno 9.000 lovnih dni, od tega 2.000 v postrvjih in lipanskih, 7.000 pa v beličarskih revirjih. Tuji, ki se zanimajo zlasti za lov postrvi in lipana, so pokupili okoli 5.500 dnevnih dovolilnic. Na zavodu pravijo, da so to že »velike« številke za njihove vode. Po drugi strani pa so prodali za Bohinjsko jezero le 1.000 dovolilnic, čeravno je bogato in je edino tu pa v Krnskem jezeru dovoljen dnevni ulov 6 postrvi.

Pisane cene

Zavod ima posebej nalogo strokovno spremljati vodni živelj, proučuje zunanje vplive na vodo in podobno, enako kot ribiške družine pa mora skrbeti za načrtno vlaganje ribjega podmladka in seveda za čuvajsko službo.

Tako ribiške družine kot zavod s svojimi 29 zaposlenimi ne dobivajo dotacij, vzdržujejo se sami. Pomemben vir dohodka daje športni ribolov. Če je neka voda lepa in bogata rib, prihaja več ribičev, kar ugodno vpliva na razvoj turizma sploh. Če pa cena ribolovnih dovolilnic ni ekonomska, potem ne more biti pravega razmerja med številom ribičev in vlaganjem ribjega podmladka (ker vlaganje pač stane) — in voda se izprazni.

Člani ribiških družen plačujejo letno članarino (med drugim je tu vštejana naročnina na mesečno glasilo »Ribišča«) okoli 100 dinarjev, razen tega pa plačajo hkrati dovoljenje za enoletni ribolov v družinski vodi. Koliko plačajo za to dovoljenje, je odvisno od kvalitete vode in od posamezne družine, zato so cene precej različne. Vsekakor je postrvi ali lipanski revir dražji od beličarskega. Na primer: član kranske ribiške družine odšteje za družinski revir Save 210 dinarjev, za družinski revir Zbiljskega jezera pa še posebej 280 dinarjev, če želi loviti tudi tod. Razen tega se morajo člani v vseh družinah udeleževati »udarniške delovnih akcij« (odlov plemenk, popravljanje jezov itd.).

Če se obravi v družinskih vodah loviti kdaj v vodi druge ribiške družine, plača dnevno dovolilnico, ki stane, kolikor pač kje stane. Denimo, 50 dinarjev v lipanski vodi, 20 dinarjev v beličarski. To so, bi rekli, najnižje »postavke«.

Če se obravi v družinskih vodah loviti domači turist, to je naš državljan, ki nima članske izkaznice organizirane športne ribiča, plača navadno nekaj starih tisočakov več. Inozemec plača v nekatereh ribiških družinah ravno toliko kot domači turist, v nekatereh pa mu malo bolj zasolijo. Kakor rečeno, različne ribiške družine imajo zelo različne cene, pa tudi različne navade in metode. Nekatere ribiške družine, denimo, uvajajo pri lovu postrvi in lipanov obvezno »spremljavo«, ki ga mora posebej plačati ne samo turist, ampak tudi član druge ribiške družine. To je kajpak zelo ču-

Ribiška (foto Drago Herman)

dno ravnanje, saj pomeni očitno nezaupnico športnim ribičem sploh, še zlasti pa tovarniškim ribičem drugih družen. Čuvajška služba mora biti za vodo, to vsak razume, a če ti neka družina priprepi za hrbet osebnega policaja — potem pa to ni več nobena rekreacija in tudi ne mir, ki si ga najbrž prišel iskat.

Nekateri menijo, da na mrti »spremljevalski« režim svoj skrti namen — namreč, odgnati vse druge ribiče, da bo domačim lažje. Zanimivo pa je, menijo opazovalci, da si ravno v takih »zaprtih« družinskih vodah dajejo krivolovci največ duška — morda ravno zato, ker jim ni dano legalno loviti.

Ljubljanski zavod za ribištvo ima samo dvoje vrst dovolilnic — za domače ljudi (ne dela razlike med člani in nečlani) in za tuje. Za lov postrvi in lipana je odtel jugoslovanski državljan lani 60 do 80 dinarjev, za lov belic in ščuk pa 40 dinarjev. Tujec je plačal približno dvojno ceno.

Letos namerava zavod podražiti ribolovne dovolilnice, in sicer pri belicah in ščukah za polovico, pri postrveh in lipanu pa za 25 do 30 odstot-

kov. Pri zavodu pravijo, da je bila dosedanja polna lastna cena za 40 do 50 odstotkov višja od cene dovolilnic za domače ribiče.

Človek plačuje svoje udobje

Zanimivo je, da vpliva tovarna v Goricanah strahotno le bolj na videz vode (poglejte kdaj Soro pri Medvodah in Savi pri Ljubljani, kakšna zlobudra kavne barve je to!). Kemično in biološko poslabšanje vode ima svoje vire drugod — na Vrhniki in v Ljubljani, v kamniški, mengeški in domažlanski industriji. Kakšni strupi vse pritekajo po Kamniški Bistrici v Savo! Po Ljubljani plavajo poginule ribe kot za stavo, včasih poleti se zdi, kakor da bi imele mrtve ribe nekakšno tekmo v hrbtnem plavanju... Odpadke iz vrhniške usnjarne so spreminile nekaj kilometrov zgornjega toka Ljubljanske dobesedno v mrtvo vodo, saj niso poginile samo ribe, temveč je odmrlo tudi vodno rastlinje.

Prizaneseno ni niti rekam, o kate-

rih še vedno mislimo, da so čiste in zdrave, da so naši naravni biseri. Lani je začelo na primer Lesnoindustrijsko podjetje Bohinjska Bistrica spuščati v vodo razne odpake, kar se v Bohinjski pozna že tja do blejskega revirja (spremenjena barva in biološki pogoj). Če ne bo hitro čistilnih naprav, bo ta krak Save kmalu že na samem začetku malone kanal. Čuden turizem bi bil potem v tej dolini.

Podoben bi človek lahko jadikoval ob Savinji, ob Krki, nižje Novega mesta in še ob kakšni drugi naši vodi. Toda, ker se zdi, da je visoko povzdigljen glas prijateljev narave, posebej še ribiških organizacij, naposled le odjeknil v pravih ušesih, se je lepše prepustiti upanju, da bomo še v pravem času rešili naše reke, kolikor se jih rešiti da.

Seveda pa tako kristalno čistih in tako silno bogatih, kot jih je gledal Valvasor, ne bo videl nihče več. To je pač cena, ki jo mora današnji in jutrišnji človek plačevati za svoje udobnejše življenje.

Marko Jakše

Vsaka igrača se enkrat polomi

Pri ljudeh, ki poskušajo pregnati grde sanje

Vsi odrasli so bili nekoč otroci (toda le redki od njih se tega spominjajo), je zapisal Antoine de Saint-Exupéry, ko je svojega Malega princa posvetil odraslemu, ki je bil nekoč otrok.

Svetla, poln čudežnih šepetov in skrivnostnih oblik je otroški svet. Lep od pričakovanj in čist. Capljajoč poskuša ujeti korak odraslih in neusmiljeno zahteva odgovor na vsako vprašanje. Če ponudi prislulne zvezdane, če vidi njih nasmehe, tega nihče izmed odraslih ne razume. Ljudem se tako neznanoski mudijo. Vedno se jim kam mudijo, pa čeprav velikokrat ne vedo kam. Zgodí se, da otroški svet omaga. Da nič več brezglavo ne lovi odgovorov na nerazumljive reči. Da ne reka več za odraslimi. Nič več ne ve, zakaj sonce ni zeleno in njegov planet komaj kaj večji od domačega dvočiščarja. Čedalje bolj oddaljeni so ljudje drug od drugega. V otroški svet začno stopati kot nepovabljeni go-

stje, ki v svoji pridigarški tihli sploh ne opazijo, kako majhno in kako otožno življenje vlada tam. In sploh ne čutijo, kako strašansko krhek je ta svet. Kako lomljiv je in kako hitro ga lahko podro...

Brez pocukranih želja

PREHODNI MLDANSKI DOM, Nove Jareše.

— Vzgojna ustanova za diagnostiko in razvrščanje otrok in mladostnikov obojega spola od 7 do 18 let, ki zaradi motenj vedenja in osebnosti ne napredujejo primerno svojemu razvojni stopnji — približno tako sem nekje v domu prebrala.

Predvsem me je presenetila sproščenost. Pa glasa, glasa, kolikor se je da, je, kot bi hotela zadušiti dež, lila po stopniščih. Pravi, čisto pravi disko-klub v kleti. Pa na stečaj odprta vrata.

»Nikogar ne moremo in nečemo privežati. Vsakemu rečemo, naj le

pobegne, če ga je volja. Včasih tudi gleda, pa se hitro, sami od sebe vrnejo, mi je dejal eden izmed tistih, ki so tam »tovariši«, pa jim to komaj pripishe. Zaradi prisrčnega odnosa do gojencev. Zaradi močne volje, ki so se jo odločili vsi posvetiti vzgoji in usmerjanju tistih, ki jim včasih tako hladnokrvno reče: mladinski prestopniki. In najbrž jih prav zato ne bom imenovala. Nobenega izmed njih. Tako kot ne bom imenovala nobenega izmed gojencev. Vsem skupaj bom čisto preprosto rekla Prehodni mladinski dom, ker so pač ena sama, velika družina.

Dvainsedemdeset jih zmore hkrati sprejeti dom. V vzgojne skupine, ki štejejo od šest do dvanaest otrok in mladostnikov, jih razvrščajo. Popolno osemlitno solanje imajo na voljo pa delavnice in igrišča. In celo kopico vzgojiteljev, pedagogov... izmed odraslih ljudi, ki pa sploh niso taki, kot odrasli, da bi se ne mogli pogovarjati o papirnatih zmajih ali veselih in žalostnih zvezdah. To so ti isti ljudje, ki tem otrokom namesto

sladkobne žalosti in pocukranih želja nudijo povsem stvarno, čvrsto spoznavanje odnosa med njimi in svetom. Tisti, ki mlademu delikventu pomagajo pozabiti dan, ko so ga pripeljali milničniki ali socialna delavka. Tisti, ki mu poskušajo dopovedati, da se bo nekoč vrnil v življenje in da bo to življenje seveda takšno, kakršnega si bo naredil. So to ljudje, ki poskušajo skupaj z otrokom pregnati grde sanje o pretepih doma, o zamahih s sekiro, o pijanosti in janih ob enem dopovedati, da pa zato vseeno ni potrebno vlamljati, se pretepati, groziti drugim in jih ustrahovati.

Namen zavoda Prehodni mladinski dom je predvsem: — ugotavljanje vrste in stopnje ter vzrokov motenosti otrok in mladostnikov;

— v skladu s strokovnimi ugotovitvami usmerjanje v okolje, kjer jim bo zagotovljeno ustrezno usposabljanje;

— psihološko vplivanje na otroka, da bi prišlo do ustreznih pozitivnih sprememb v njegovem doživljanju in vedenju;

— vplivanje na otrokovo okolje, da bi se zagotovile možnosti za pozitivne spremembe otrokovega doživljanja in vedenja.

Ce ga boste tepli, bo priden!

Lepe, čiste splanice, svetla jedilnica in malodane vse stene obljepjene z izrezki iz časopisov, s slikami iz revij, bleščečimi avtomobili. Vsaka izmed spalnic je svet zase. Mali planet, kamor se zatekajo po samotni, po misli na razbiti dom, kjer sestavljajo svojo srečo, kot mozaik iz drobnih kosčkov domišljije in sanj-

skega sveta. Tu in tam sramežljivo gleda kakšno pismo izpod blazine in vsepovsod v zraku visi na tisoče neizrečenih besed, ki so morda prepoznajo ali pa prezgodaj privrele v srce!

Iz vse Slovenije so zbrani v Novih Jarsah. Pošiljajo jih socialne službe iz občin, ki tudi plačujejo oskrbo zanje, vzgojo pa finansira republiška izobraževalna skupnost.

Droben fantič, komaj bi mu bila prisdila trinajst let, mi je povedal kako je kradel avtomobile. To je storil tako vljudno, tako tiho je izgovarjal vsako besedo posebej, da mu nisem verjela. Morda pa mu je žal, sem pomislila. V eni izmed delavnic sta dva izdelovala plastične vložke za bonbonere. Tako nenadoma se mi je posvetilo, da sta pravzaprav zadovoljna. Ker imata kje biti, ker preprosto tja sodita, ker je konec koncev tisto zdaj njun dom.

Imajo petnajstletnika, ki se je zaradi hudih domačih razmer od malega potikal okoli rejnikov. Bojda so rejniki na občinah naročili, naj ga le čim bolj tepe, ker da bo potem priden. Imajo tudi fanta, ki mu doma ni nikoli nicesar manjkalo, nasprotno, vsako željo so mu izpolnili. Le nenehno so mu grozili z zavodom: Boš že videl, ko boš v zavodu. Tam te bodo že naučili, nekaj mesecev življenja tam, in čisto drug boš, so mu pravili, ko se je bil vseh igrač naveličal in začel počenjati vragolije. Gotovo so se mu od malega smejali, če se mu je zazdelo, da sliši šepet zvezd. Potem je nekega dne res prišel v dom. Milničnik so ga pripeljali. In tega svojim staršem ne bo nikoli odpustil. Pa če mu bodo kupili lasten planet.

Zavod Prehodni mladinski dom dosega svoj smoter s sistematičnim opazovanjem vedenja otrok in mladostnikov v različnih življenjskih

okoljih: v vzgojnih, šolskih, delovnih, interesnih in terapevtskih skupinah; — s multidisciplinarnim pristopom k proučevanju oblike, stopnje, vzrokov in zakorinjenosti motenj v osebnostnem razvoju otroka s pedagoškega, socialnega, psihološkega in z zdravstvenega vidika; — v vzgojnem delu v domu, osnovni šoli in delavnicah za delovno terapijo in interesne dejavnosti; — s sistematičnim svetovanjem delom s starši, predvsem tistih otrok in mladostnikov, ki se iz zavoda vračajo v domače okolje; — s spremljanjem nadaljnega osebnostnega razvoja obravnavanih otrok in mladostnikov glede na predlagano usposabljanje.

Nešteto turobnih zgodb se med glasno, kričejo glasbo vije po stopnicah. Nobena nikoli ne bo pozabljena. Morda bo le zbledela ob nekadri sreči, ob novi stezi, ki sicer ne bo z rožicami postana, bo pa trdna in zanesljiva. In peljala bo naravnost med odraslimi ljudmi, v njihov svet, in tedi odrasli ne bodo več govorili: glej ga huligana, glej jo barabro, zaklenite kleti in dvoranice! Pazite se ga! Ta je pa nevaren. Tega ne bodo govorili, ker bo naš današnji prestopnik na zunan na las podoben njim, le globoko v sanjarini ohranjen podobno tistih sanjarjenj, ki je bil ujet med hrepenenja in razmišljanja. Med resničnost in kesanje in med želje po pozabi, ki nikakor ni hotela priti. Tedaj, ko je nekaj časa preživel za odklenjenimi vrati prehodnega mladinskega doma.

Ko sem se vračala, sem opazila, da je komaj streljal stran osnovna šola, na pogled domu podobna. Le da so se prav tedaj ob zadnjem zvonenju, zapodili šolarji domov. Vsak k svojemu ognjišču.

Barbara Goričar

Filipini

Začarani krog „svetih vojn“ in morij

Muslimanski gverilci so začeli novo oboroženo vstajo

Sedemnajstega februarja so tuje agencije sporočile, da se upor filipinskih muslimanov na skrajnem jugu otočja sprevrta v krvavo dramo širšega obsega. Sedmega februarja se je začela oborožena vstaja muslimanov na filipinskem otoku Jolu. Dobro oboroženim in opremljenim muslimanskim gverilcem se je posrečilo prodreti v glavno mesto Jolo, nakar se je začel protinapad vladnih reaktivnih letal, ki so nekaj dni srđito bombardirala gverilske položaje.

V strahu pred spopadi med vladnimi četami in oboroženimi muslimani je začelo civilno prebivalstvo teh območij množično bežati iz ogroženih krajev proti severu: prebežali so v pristanišče Zamboango na otoku Mindano Obrambni minister Juan Ponce Enrile je povedal, da so med boji uničili 60 odstotkov zgradb v mestu Jolu, upor pa da se bo prejkone razširil na otok Mindanao, ki leži severno od otoka Jola. Uradni viri namreč menijo, da bodo muslimanski gverilci najbrž zbrali svoje sile za bitko na Mindanao, ki se utegne razplamteti v enega najhujših spopadov med rednimi četami in gverilci.

Poveljnik jugozahodnega dela otočja admiral Romulo Espaldon, ki je poveljeval tudi zračnim in kopenskim operacijam na otoku Jolu, je pred nekaj dnevi povedal, da so boji tod končani. Po Espaldonovih besedah so najhujši boji potekali na nizkem hribu, kakih pet kilometrov iz Jola, kjer so se muslimani utrdili v zakloniščih, ki so ostala še iz časov druge svetovne vojne. Na tem hribu so muslimani njega dni pokopavali svoje sultane. Oficir je nadalje zavrnil, da je v Jolu prodrl od 600 do 800 gverilcev, ki se jim je pridružilo še kakih 90 mestnih policajev, vseh gverilcev pa naj bi bilo na otoku tisoč. (Na otoku Jolu živi kakih 280.000 prebivalcev, od tega je 95 odstotkov muslimanov.)

Izjemno stanje brez haska

Takoj zatem, ko so boji na jolskih bojiščih vsaj nekoliko pojenjali, je vojska pozaprla precej ljudi, obdolenih sodelovanj z gverilskimi gibanji (med njimi so zaprti tudi župana Jola Aminkadra Abubakarja), skoraj hkrati pa je manilska vlada sporočila, da je že namenila 3 milijone pezovov (300.000 dolarjev) za obnovo porušene mesta.

Kaže torej, da so prostrana območja na južnem koncu Filipinov, ki so odeta v večno zelenje in preprejena s plodnimi riževimi polji, spet zajeli zublji »svete vojn« (džihad), in to v času, ko so si ondodni prebivalci komaj odčepili od poprejšnjih krvavih spopadov in morij. Kazno je, da se vladni predsednik Marcosa doslej ni posrečilo pomiriti muslimanske manjšine (v državi je kake štiri milijone muslimanov od več kot štirideset milijonov prebivalcev, večinoma katoličani), še manj pa izpolniti obljub, ki jih je bilo že nekajkrat slišati iz palače Malacañang.

Ferdinand Marcos je 23. septembra 1972. leta razglasil na otočju izjemno stanje, v dobrih meri tudi zaradi nadalje hujših spopadov med polvojaski in na pol tajno katoliško organizacijo »Ilagas« (Podgane) ter vojaškim četami na eni in muslimanskimi gverilci na drugi strani. Ti spopadi so bili še vedno bolj srđiti in krvavi po letu 1970, na jesen leta 1972 so prerasli v pravo oboroženo vstajo muslimanskega življa in v Manili so se odločili za uvedbo izjemnega stanja. Se takrat je filipinski predsednik zagotovil, da muslimanskega problema ne bodo mogli rešiti z orožjem, ampak ga je treba urejati z gospodarskimi, socialnimi in političnimi reformami.

Desetega januarja naslednje leto je Marcos ponudil »morosom« (tako imenujejo muslimane drugi prebivalci) splošno amnestijo, seveda pa ne brez pogojev. Do zadnjega februarja naj bi oboroženi muslimani prišli iz skritih krajev neprenehnih goščav in skrivalištev v odročnih hribih in naj bi izročili orožje (po uradnih ocenah štejejo muslimanski gverilci kakih 10.000 oboroženih mož, vendar pa točna številka ni znana). Po preteku roka se je pokazalo, da je bil učinek ponudbe praktično ničeven. Predsednik je nato poročal, da je bil enak kot je popel, nakar je sledilo podaljšanje roka »za nedoločen čas«.

Marcos se je še v drugo usedel za mizo z muslimanskimi predstavniki, obljubil jim je paket reform: gospodarskih (gradnja cest, posojil za revne kmete, gradnja šol, kredite pod ugodnimi pogoji), socialno-političnih (izboljšanje izobraževalnega sistema, mu-

slišanom naj bi omogočili šolanje v vojaških akademijah, odprla naj bi se jini vrata javnih in državnih služb, popolna politična enakopravnost). Zaradi slabih izkušenj iz prejšnjih časov je ostala manjšina nezaupljiva in vsi načrti so vsaj za zdaj že na začetku padli v vodo.

Namesto tega pa so gverilci dobili pomoč od drugod, predvsem iz arabskega sveta. Na lanskem posvetu predstavnikov muslimanskih držav v Bengaziju je libijski predsednik Gadafi najprej terjal, naj arabske države ustanovijo solidarnostni sklad za pomoč filipinskim muslimanom, nad katerimi »katoliška večina izvaja genocid«. Po ostri obsodbi razmer na jugu Filipinov se je razvneti polkovnik oddolžil za pošiljke pomoči. Že do lani naj bi se iz bogatih libijskih denarnih vrelov menda nateklo za 300.000 angleških funtov pomoči, poleg tega pa naj bi gverilci dobili precejšnjo pomoč v opremljenju orožju. Verjetno je Marcos tudi zaradi tega že večkrat zatrdil, da muslimanski gverilci (podobno kot levčarski »novi ljudski armadi« — šlo naj bi za kakih 1500 gverilcev na severnem otoku Luzonu) pomagajo »sile iz tujine«.

Ponudbe Manile niso vžgale

Tako izza vogala pa v Manili med »tujimi silami« omenjajo tudi predsednika malezijske zvezne države Sabah (le-ta meji na jugu na Filipine) Tuna Mustafa, ki da podžiga odpor med muslimani. Malezijskemu politiku očita, da bi rad razdor med muslimani in katoličani speljal na svoj mlin in ustanovi neodvisno muslimansko državo Sulu, ki bi obsegala južne filipinske otoke, koder živijo muslimani in malezijski Sabah. Materialno oporo taki tvorbi naj bi dala tudi bogata naftna nahajališča v sulkem morju, ki so še docela neizkoriščena. Ni čudno, da so tuji opazovalci na Filipinih mnenja, da bi muslimani več iztisnili v boju za enakopravnost, če bi znali izkoristiti črno zlato na pravi način, pa četudi bi druge motive za kak čas odložili nekam v kot.

Večkratne ponudbe po spravi, ki so v zadnjih letih prišle iz Manile, torej niso vžgale. Na eni strani zaradi muslimanske nezaupljivosti (v desetletjih katoliške prevlade se je globoko zakoreninila), pa zaradi dvoma, ali so te ponudbe sploh porojene iz poštenih namenov, ne naposled pa tudi iz prepričanja, da muslimanski kmetje tudi v primeru, če bi prišlo do sprave, ne bi dobili nazaj zemlje, ki so jo že pred desetletji zasegli katoliški priseljenci, ali pa so jo katoliškim petičnem prodali muslimanski vaški motoci.

Zatorej se je sredi lanskega septembra na filipinskem jugu spet razbesnel požar, muslimanski gverilci so spet zgrabili za orožje, vladne čete so jim še enkrat neustojljivo odgovorile, na spopadih so tokrat iz zrak, iz bojnih letal in na kopnem. Po bogve koliko desetih in stotinah žrtev je bil gverilski odpor zadusen. Prvi teden februarja je prinesel začetek novih bojev in krvava stara zgodba se je ponovila: na desetine žrtev, slednjic pa premoč vladnih čet in orožja. Po nekaterih podatkih so nekajletni spopadi terjali že kakih 10.000 žrtev, če ne več. Na južnih otokih je že doslej več kot 800.000 beguncev, da o čem drugem niti ne govorimo.

In kje je izhod iz začaranega kroga pokolov in že tolikokrat »svetovnih vojn«? Prav gotovo ne v tehle besedah vodje ene izmed gverilskih skupin: »Toliko časa bomo napadali filipinske vojske, kjerkoli so že, dokler ne bomo zmagali ali pa končali na pokopališču.« Ugledni muslimanski politik Ali Dimpar po drugi strani zatrjuje: »Manilska vlada bi nas najraje stirla v rezervo, podobne onim, v kakršnih so ameriški Indijanci. Moramo se boriti, ker kam naj sicer gremo? Mindanao je naša zadnja postaja...«

Sailpada Pendatun, ki je nekdanji v parlamentu govoril v imenu muslimanov, pa pravi: »Mi se borimo samo za naše pravice in pa za to, da bi lahko ostali tukaj. Če so muslimani krivi za vse grozote poboje, zakaj je bilo v kratkem času porušenih kar 300 mošej, katoliške cerkve pa so ostale nedotaknjene?«

In kje je izhod? Manila je res že dala nekaj pobud in obljub, vendar za muslimanski življenjski premalo pripriljiv. V palači Malacañang bodo morali verjetno razmisлити o novih pobudah, o novih predlogih, takih, ki bodo muslimanom dajali občutek in zavest trdnega jamstva varnosti nasproti zavesti o preganjanju in podrejenosti. V nasprotjem primeru se bo do morije nadaljevalo, začarani krog pokolov pa bo še naprej pušal za seboj krvavo sled in zadah po smrti.

Avgust Pudgar

Ujetega gverilca zaslišujejo

Razplet v Argentini

Od zmagoslavja do razkola

Polarizacija med peronistično levico in desnico - Peronova opredelitev

Ko je Domingo Juan Peron junija lani iz svoje rezidence v Spaniji sporočil Argentincem »Prihajam... pridite v Buenos Aires, stanovanj in jedli boste zastoj...«, je pljusnil čez Argentino val ljudskega navdušenja. Pričakalo ga je več kot dva milijona ljudi, ki so ozvalili ob prvih njegovih obljubah: »Nastopa čas nacionalne pomiritve... Peronizem se ne želi boriti z nikomer... Demokratične državljanske pravice za vse, ne glede na politično prepričanje posameznikov... Ali se bomo skupaj rešili ali pa skupaj propadli...« Skratka, Peron se je vrnil v domovino kot »menadžer nove Argentine«, kakor je izjavil še v svoji madridski rezidenci.

Januarja letos so vrela iz generalovih ust drugačna gesla: »Z vsem sredstvi, ki jih imam, bom ukrepal proti tistim, ki ne spoštujejo zakona... Na teror bomo odgovorili s terorjem... Kdor ni zadovoljen, lahko gre...« Skratka, peronistično gibanje je v globokem razkolu.

In kaj se je zgodilo vmes?

Na krilih upov in pričakanj

Peron se je po osemnajstih letih izgnanstva vrnil v domovino na krilih upov, ki so jih sprostila razočaranja s prejšnjimi civilnimi in vojaškimi režimi, in obudil k življenju spomin množic na tisto zlato obdobje takoj po drugi svetovni vojni, ki je, utemeljeno ali ne, povezano z imenom Juana Perona.

Peronizem je vzkil v Argentini ob polnih blaginjah zlati in deviz, ki jih je prinesla medsebojna trgovina z obema stranema; sesul se je, ko so se bližale spraznine; v množicah pa je ostal spomin na prve socialne pravice, ki jim jih je dala Peronova vladavina. Spomin na to »zlato obdobje« je hranil opozicijo proti vsem, ki so se po Peronovem padcu leta 1955 vrstili v Casa Rosada, predsedniški palači v Buenos Airesu. Nasprotovanje poznejšim oblastnikom je nosilo peronistični pečat, pa naj je šlo za sindikalno gibanje ali za skrajno levico, ki se je že za časa vladavine generalov Onganije, Levingstona ali Lanusseja organizirala v udarnih komandah, nazvanih »Ejército revolucionario del pueblo« (revolucionarna ljudska vojska — ERP).

Ko se je Peron vrnil in 25. septembra lani na plebiscitarnih volitvah postal predsednik, je prevzel še bolj zapleteno zapuščino kot je pustil na naslednikom, ko se je vkrcal na paragaško topnjačo in se odpeljal v izgnanstvo; majavo gospodarstvo, še bolj izostrene socialne probleme in še bolj raznoliko peronistično gibanje, od katerega je vsak pričakoval svoje, vključno s skrajno levico gibanja, ki se je preko študentskih in mladinskih organizacij peronizma izgubljala v megli mestne gverile ERP.

Peron se je vrnil kot glasnik nacionalne sprave. Vsi iz peronističnega gibanja so prisegali nanj, vsaka od skupin v gibanju pa je v njegovem imenu počenjala svoje. Kmalu je postalo očitno dvojje: da se žt bje boj za vodstvo v gibanju, ko Perona ne bo več, in pa, da »caudillo«, vzdevek, ki ga je neuradno dobil in ki ga je v svoj na- svoj povzelo glasilo peronističnega sindikalnega gibanja, ne bo mogel dolgo loviti ravnotežja med levico (mladina in študenti) ter desnico (sindikalna birokracija) svojega gibanja.

Prava polarizacija teh dveh struj je bila očitna že ob Peronovi vrnitvi. Levica ga je pozdravila z vzklikom »socialistična domovina«, desnica pa je vzklikala »peronistični domovini«. Mladinsko krilo peronističnega gibanja je doživelo prvo razočaranje že na dan svojega zmagoslavja, 25. maja lani, ko je na predsedniških volitvah zmagal peronistični kandidat Hector Campora; ko je 23 dni po Peronovi vrnitvi v domovino, 13. julija odstopil, da bi generalu odprl pot v Casa Rosada, so to na levici ocenili kot »desničarski puč v peronističnem gibanju«.

»Revolucionarni« in »črni« teror

Ko je bil ubit desničarski vodja peronističnih sindikatov José Rucci, so se stvari v gibanju samem še bolj zaostrele. Policija je za uboj obtožila levico, šef policije pa je zagrozil: »Za vsakih tisoč pezet, ki jih bodo ubili enega komunista; Peron sam je napovedal »boj proti marksizmu na vseh frontah«, ter zahteval »popolno disciplino v gibanju po načelu vertikalne linije«, to je spoštovanje direktiv od vrha navzdol, hkrati pa je v imenu zakona zagrozil neizprosen boj vsem, ki zakona ne spoštujejo, levica pa je zavrnila odgovornost za uboj sindikalnega voditelja in pripisala krivdo za to dejanje »klasičnemu boju za vodstvo v peronističnem gibanju«.

Položaj se je zaostroval takorekoč iz dneva v dan. Komandosi iz ERP so opozarjali nase z ugrabitvami posameznih predstavnikov multinacionalnih družb, za katere so zahtevali odkupnino, in z napadi na policijske postaje ter vojašnice širom dežele. Seveda ne more nihče trditi, da vse to početje ni zunaj sleherne zakonitosti.

Toda tudi reakcija na to, ki naj bi tekla v okviru zakona, je prestopila te okvire. Peronistično gibanje, oziroma njegovo desno krilo, je na sporadični »revolucionarni terora« odgovorilo s »črnim terorjem«.

V močvirju se našli iznakaženo truplo Joséja Contina, preprostega delavca, ki je bil član peronistične mladinske organizacije, to je peronistične levice. Blizu Córdoba je policija s strelji iz strojnice pobila pet zadržanikov in se potem ljubeznivo opravičila, da se je zmotila... Ni se še polegel hrup okoli bomb, ki so eksplodirale pred sedeži levičarskih organizacij peronističnega gibanja, ko je peronistična desnica tudi javno prevzela odgovornost za te in druge programe peronističnega skvadrista. V obliki podpisanih letakov so začele krožiti proskripcijske liste z imeni na »smrt obsojenih«, med katerimi niso samo ljudje iz peronističnih mladinskih organizacij ali prosti delavci, osumljeni »antinationalnega« levičarstva ali celo komunizma.

»Eskadroni smrti«

»Črni teror« je obsodil »na smrt« tudi škofa Angelelloja, ki je podobno kot njegov brazilski kolega Helder Camara vzel v zaščito pred odtuhi najrevnejše kmete v provinci, ki ima za sedež La Rioja; pa sindikalnega voditelja, komunista Augustina Tosca in katolička Raimunda Ongara; polkovnika Cesarja Perlingerja, ki se je približal radikalnemu krilu peronizma, ter Juana Jaimeja Cesia, osumljenega, da je vzdrževal zvezo med levičarskimi krogi v vojski in peronistično mladino. Proskripcijska lista s tem ni končana, kot z navedenimi primeri ni izčrpan seznam akcij »črnega terorja«.

V tej džungli brezzakona na stra-

ni, kjer bi moral vladati zakon, je Peron posplošeno pozival »k miru in redu«, kar je v praksi pomenilo, da so desničarski komandosi, organizirani po zgledu brazilskih »eskadronov smrti« ob pomoči policije suvereno obvladovali teren, ne da bi za svoje početje odgovarjali zakonitim institucijam.

Revolucionarna ljudska armada je v mestu Azul napadla vojašnico: 20 mrtvih, med njimi tudi komandant, ter precejšen plen v orožju.

Dogodek je mejnik v dvojnem smislu.

Predsednik republike in »jefe máximo« peronističnega gibanja je pozval vse »prave peroniste«, naj branijo peronizem. Morda je pričakoval odziv, kot pred 28 leti, ko so se mu odzvali stotisoči »descamisados«. Toda nič takega se ni zgodilo. Ni mobiliziral ljudskih množic; mobilizirala se je desnica, ki je v Peronovem pozivu videla zeleno luč zase, kajti v »pravih peronisti« so se identificirali najbolj konservativni in najbolj agresivni elementi peronizma. »Ubojati, verjeti in bojevati se, vse naša zvestoba gre Peronu«, je v kratkem geslu razložil program »pravih peronistov« Gabriel Cigna v skrajno desničarskem časopisu.

Najrazličnejše peronistične organizacije — od »Movimiento agrupaciones peronistas« do »Comando peronistas leales« — pa si sedaj javno laste avtorstvo za to ali ono »kazensko ekspedicijo«: bombe, ki jo je nastavila »Alianza antiperonista«, je raztrgala noge radikalnemu senatorju Yrigoyenu, ki se je v parlamentu zavzemal za demokracijo v sindikatih; komandos »José Rucci« ponosno sporoča, da so »njegove« bombe, ki so eksplodirale to in to noč; argentinski »Eskadron smrti« se samozvestno hvali, da ima v svojih vrstah tudi prekaljene ljudi iz policije in vojaške tajne službe...

Drugi nasledek napada na vojašnico v mestu Azul pa je formalno politične narave: Peron, ki je dolgo skušal ostati zvišen nad spopadi med levičarskimi in desničarskimi skupinami svojega gibanja, se je končno javno opredelil. Izbra je bila nedvoumna: desnica.

»Zakon proti nasilju«

Parlament je 25. januarja s 128 glasovi proti 62 sprejel in potrdil novo zakonodajo proti »terorizmu in nasilju«. Muhasto naključje je hotelo, da je v imenu predlagateljev novo zakonodajo utemeljil kot »izredno zmerno in milo« poslanec Jesus Porto, mož, ki je maja lani predlagal, naj bi ob navzočnosti ljudstva javno uničili vse mučilne naprave in pripomočke, ki se jih je posluževala policija bivšega vojaškega režima; nova zakonodaja namreč daje izvršni oblasti širša pooblastila, kot jih kdajkoli imela katera koli vojaška hunta v Argentini, in tudi politični teren, ki ga »pokriva«, je izredno širok: ni naperjena samo proti »revolucionarnim teroristom« iz ERP, marveč zadene vse tiste sile peronizma, ki so bile ob vrnitvi Perona prepričane, da bodo lahko z levih pozicij pogojevale Peronovo vladavino in brzdale desnico.

Vsebinsko nove zakonodaje je poslanec Juan Cardenas označil takole: »Nestrinjanje spreminja v zločin, nespoštovanje v upor, in protest v atentat. Za režim je bolj nevarna kot bomba in strojnica, kajti sleherna organizirana provokacija lahko odpre nepremostljiv prepad med vlado in množicami...«

Zakon je bil sprejet brez poprejšnje razprave v parlamentu. Ker peronistična levica ni mogla v parlamentu razložiti svojih pogledov, je poslala delegacijo k svojemu šefu, da bi mu razložila vso eksplozivnost nove zakono-

daje in položaja sploh. Peron je v generalni uniformi delegacijo sprejel in izrekel krilate besede: »Komur ni prav, naj gre...« Odkrit razkol v gibanju, ki se mu je levica iz mladinskega gibanja izogibala, je odprl Peron z nedvoumno opredelitvijo za desnico. Osem peronističnih poslancev je iz protesta odstopilo.

»Kaj bo storila vlada, ko bo imela čez nekaj mesecev v zaporih na tisoče morda desetstisoče ljudi, ki niso revolucionarni gverilci, je dramatično zastavil vprašanje poslanec Horacio Suelo, revolucionarni kristjan.

»Brazilska pot?«

V tej smeri gredo ugibanja tudi v manj neposredno prizadetih krogih; ne samo v Argentini. Druga največja in najbolj vplivna dežela Latinske Amerike se je po vsem videzu znašla na razpotju in notranjepolitični razplet daje slutiti, da se vedstvo, ki ga trenutno posebej Peron, odločilo za »brazilske« pote: klasična kapitalistična akumulacija (ob podpori vsega razpoložljivega represivnega aparata), usmerjena v nekaj vrhunskih vej nacionalnega gospodarstva, v katerem igra omena delovna sila pomembno vlogo, medtem ko celi predlet prebivalstva ostajajo zunaj denarnega gospodarstva, ne roba skrajne bede: to je vprašanje, ki ga bodo reševali poznejši rodovi.

V Braziliji je ta eksperiment, ob posledicah ki jih poznamo, uspel iz več razlogov.

Brazilija ima homogeno vojaško vodstvo, ki vodi deželo v tej smeri, hkrati pa je tudi tuj kapital zainteresiran za ta poskus; množice niso politizirane, hkrati pa jih preveča občutek nacionalne veličine, kar ob obstoječem represivnem aparatu zagotavlja relativno politično stabilnost.

Za Argentino taka diagnoza ne velja. Peronistična opozicija proti vojaškemu režimu je spolitizirala argentinske množice; tuj, v prvi vrsti ameriški kapital je peronistični eksperiment iz zunanje-političnih razlogov ni zainteresiran v tolikšni meri, kot v brazilskem primeru, razen tega pa oblasti v Buenos Airesu ni mogoče primerjati z oblastjo v Rio.

Uvodoma je bilo povedano, da se je Peron vrnil v domovino na valu hotenja širokih ljudskih množic. To je očitno. Prav tako pa je očitno, da se ne bi bil vrnil, če v njegovo vrnitev ne bi bila privolila armada, ali vsaj del armade, to je tista armada, ki se je v jalovih letih vojaških režimov izčrpavala v mitu peronistične nostalgije.

Najbrž bi bila utvara, če bi domnevali, da se je vojska dokončno priklonila Peronu in njegovemu gibanju, katerega je strmojavila pred osemnajstimi leti. Bolj stvarno bi bilo domnevati, da je privolila v njegovo vrnitev zato, da bi se mit sesul v lastnih protislovjih, ki so se začrtali v lastnih oblikih prej, kot je kdorkoli po zmagoslavju vrnitvi peronističnega generala pričakoval. Če je ta občutek točen, potem je začarani krog sklenjen: armada se bo zagnala, če bi Peronu uspelo dokončno obračunati z gverilo »revolucionarnih komandosov«; zagnila pa se bo tudi, če bo razplet pripeljal do roba državljanske vojne.

Peronova zmagoslavna vrnitev v domovino po osemnajstletnem izgnanstvu je najbrž enkratni dogodek v moderni zgodovini. Še bolj enkratno pa bi bilo, bi stari recepti, ki so se enkrat že izkazali kot neučinkoviti, ozdravili stare bolezni v popolnoma spremenjenih in še bolj zapletenih razmerah.

Miran Suštar

Zapisi s poti po Iranu - I

Rojstvo bele revolucije

Včeraj še reveži, danes bogati, leta 2000 — med petimi najnaprednejšimi državami na svetu?

TEHERAN, februarja — Iran: puštinjska in puščavska dežela v osrednji Aziji, velika 16480 000 kvadratnih kilometrov, na katerih živi 22 milijonov prebivalcev. Monarhija, toda šah (car) ima malo oblasti; njeni resnični lastniki so bogati fevdalni baroni, plemenski poglavarji in veliki zemljiški gospodje, ki živijo v Teheranu ali v tujini. Dežela je revna, industrije skoraj ni, razen črpanja nafte, ki pa je v rokah tujih družb. Fevdalno kmetijstvo je skrajnje zaostalo. Narodni dohodek znaša 130 dolarjev na prebivalca, razporejen pa je tako, da velika večina od tega nima nič.

Okrog 80 odstotkov ljudi je nepismenih (med ženskami 95 odstotkov). Notranjopolitični položaj je skrajnje nezanesljiv, od zunaj na državo hudo pritiskajo Američani, ki jo uspešno spreminjajo v svoj satelit pa tudi Britanija in ZSSR se še nista odrekli svojim — predvsem naftnim — apetitom.

Iran leta 1974

Tak opis Irana je mogoče prebrati v vsakem priročniku iz leta 1963. Danes, komaj deset let pozneje, je ta opis samo še zanimiv zgodovinski po-

datek, lahko pa tudi povod za razmišljanje o neki posebni usodi in poti države, ki — kot večji del sveta v razvoju — išče ustreznejši in pravičnejši prostor pod soncem. Današnji opis Irana se namreč glasi takole:

Iran: puštinjska in puščavska dežela v osrednji Aziji, velika 16480 000 kvadratnih kilometrov, na katerih živi 30 milijonov prebivalcev. Monarhija, kjer ima šah v rokah popolno in vsi oblasti, medtem ko so nekdanji fevdalni baroni, plemenski poglavarji in veliki zemljiški gospodje izgubili ne le oblast, ampak tudi znaten del svojega imetja. Dežela ima velike zaloge surovin, predvsem bakra, železa, svine, niklja in mangana, ki pa so še slabo ali skoraj nič izkoriščene. Pač pa ji črpanje in delno predelovanje nafte, ki je v veliki meri nacionalizirano, prinaša velikanske dohodeke — 6 milijard dolarjev leta 1973 (letos verjetno 14 milijard). Družbeni odnosi na vasi so spremenjeni, vsi kmetje imajo svoj kos zemlje, tehnična raven obdelave pa je še nizka. Lahka in predelovalna industrija sta razmeroma razviti, v deželi je nekaj velikih objektov težke industrije (predvsem velikanske jeklarne v Isfahanu, zgrajene v sodelovanju z ZSSR), v novem petletnem načrtu gospodarskega razvoja, za katerega je denarja celo preveč, pa je težki industriji namenjen velik delež. Narodni dohodek na prebivalca znaša okrog 750 dolarjev, po najnovejših, še neuradnih podatkih pa bo letos dosegel že 1000 dolarjev. Nepismenega je manj kot polovica prebivalstva. Notranjopolitični položaj je trden. Dežela je še vedno članica CENTO pakta, toda članstvo je ve-

liki meri formalno, kajti Iran vodi neodvisno zunanjo politiko, ki temelji izključno na nacionalnih interesih in uspešno odbija poskuse vmešavanja od zunaj. V tem delu sveta je Iran s svojo številno in dobro oporoženo armado največja vojaška sila, ki jo morajo vsi resno upoštevati.

To je seveda samo najbolj skop opis, razloček med onim iz leta 1963 in sedanjim pa je vendarle več kot očiten. Kaj se je torej v tej deželi zgodilo, kakšne sile so se prebudile, da je v desetih letih napredovala več kot večina drugih dežel v dolgih desetletjih?

Zgodovinske zasluge in krivde

Ko bodo zgodovinarji kdaj pozneje, z večjim časovnim odmikom, ocenjevali razvoj Irana v minulemu desetletju, bodo lahko bolj zanesljivo in dokazano odkrivali notranje tokove, ki so sprožili ta prehod. Ugotavljali bodo, da se je začel v času, ko to ni bila kakšna iranska posebnost, ampak ko so procesi nacionalnih, gospodarskih, političnih, kulturnih in civilizacijskih preobrnj zaleli vso Azijo, Afriko in Latinsko Ameriko, skratka, ves »jug sveta«. Ugotavljali bodo, da je bila to objektivna zgodovinska nuja vsega tega dela sveta, da je bil to splošen zakonit proces, ki je potekal povsod, dasi seveda na povsod v enakih oblikah, ne povsod enako hitro in uspešno.

Večji kot je časovni odmik, bolj

zgodovina lahko posplošuje, laže odkriva splošne in objektivne zakonitosti, manj je podvržena vplivu posameznosti in delnih ter časovno omejenih dejavnikov. Toda naj bo časovni odmik še tolikšen, vselej velja, da zgodovina delajo ljudje, ne pa bogovi in abstraktne ideje. Tudi tako imenovane zgodovinske osebnosti so samo ljudje, ljudje, ki se morajo uklanjati objektivnim zakonom, ki pa s svojo dejavnostjo vendar tudi vplivajo nanje, če ne drugače, vsaj tempo njihovega uveljavljanja. Za zgodovinarja 23. stoletja bo gotovo popolnoma vseeno, ali se je iranska »bela revolucija« začela leta 1963 ali pa leta 1943 ali morda leta 1985. Takrat bo to časovni razmik nepomemben. Za 30 milijonov Irancev, ki živijo danes in upajo v jutri, pa seveda niso nepomembni. Zgodovinski tokovi so objektivna nuja, toda posamezniki se jim lahko upirajo ali plavajo z njimi ali jih celo pospešujejo in v tem je njihov pozitivni ali negatívni delež v zgodovini.

Strah pred »rdečo« revolucijo

Morda je vse to govoričenje odveč, morda pa tudi ne, kajti mi, sodobniki, se lahko zavedamo splošnosti, vidimo pa običajno le posamezne dele te splošnosti, ker pač nimamo potrebne časovne oddaljenosti. Zato smo vselej v nevarnosti, da pripisujemo prevelik pomen najbolj vidnim posameznostim, ali pa v strahu, da bi bili nezgodovinski, zanikamo pomen posameznosti in posameznikov.

Iranski razvoj v zadnjih desetih letih je plod že omenjene »bele revolucije«, katere duhovni oče je prosvetljeni absolutisti šahansah (kralj nad kralji) Mohamed Reza Pahlavi. Na prestol je prišel 16. septembra 1941 v deželi, ki je bila napol kolonija in ki je bila za Evropo zanimiva samo kot bogato skladišče nafte, sicer pa samo eksotična in divja azijska puščava. Celih dvajset let se novi vladar ni kaj prida menil za lastno deželo. Pustil je, da so nafto črpali tujci in mu plačevali masne deleže, doma pa je stvari prepuščal fevdalcem in redkim bogatim trgovcem in podjetnikom, ki so neusmiljeno izsesavali rajo. Šah je večino časa preživel v mondenih evropskih letovisih in zabaviščih, kadar pa je bil doma — pravilo —, je imel vedno pripravljene kovčke z najpotrebnejšim, da bi jo lahko porabil, če bi se mu prešlo le preveč

nevarno zamajal — kajti majal se mu je vedno.

Kdove zakaj se je v glavi tega azijskega monarha v začetku šestdesetih let zgodil tako nenaden in popoln prelom? Vemo samo to, da se mu je tedaj rodil sin, da je dobil prestolonaslednika, ki si ga je dolgo zaman želel. Morda sta se mu sramotni položaj dežele in beda že prej zdela nevdružna, dasi tega ni kazal Morda pa je bil povod bolj ničev: morda je z rojstvom prestolonaslednika iranski carski prestol postal bolj dragocen, ker ga je bilo treba ohraniti, mu zagotoviti varnost, trdnost in prihodnost? Kakorkoli že, morebitno spoznanje in morebitno naključje sta se tedaj v šahovi glavi združila v prepričanje, da je trdna oblast mogoča samo v močni, razviti, moderni in neodvisni državi. In sklenil je, opirajoč se na ožek krog modernih ljudi, ki so bili zaradi takih ali drugačnih pobud enakega prepričanja, da bo spremenil Iran v tako deželo. Kot že rečeno, v naših dneh take želje in ideje niso kakšna iranska posebnost, veliko bolj običajne so. Toda Iran ima vsaj dve posebnosti: veliko denarja, ki ga dobiva od nafte in s katerim se je mogoče v kratkem času lotiti velikih načrtov in absolutistični režim, ki leve oparja z nasprotniki in dvomljivci. Šah se je zavedal teh prednosti, zavedal pa se je tudi nevarnosti: dežela se bo prej ali slej začela prebujati in največ možnosti za zmago ima tisti, ki bo vodil in pospeševal to prebujanje. V deželi, kakršna je Iran je nuja revolucija in najbolj verjetna je »rdeča«. Zato jo je treba ne preprečiti, ampak prehiteti in zapeljati v zaželeno vođe, skratka, treba je izvesti »bele« revolucijo.

In tako se je začelo.

Dvanajst temeljnih kamnov

Šah si je zamislil in izdelal razmeroma podoben načrt temeljnih družbenih in gospodarskih reform, ki naj bi deželo v najkrajšem možnem času pod njegovim vodstvom pripeljale na pot sodobnega, modernega razvoja. Začetne podpore za »svojo« revolucijo seveda ni mogel iskati pri reakcionar- nih fevdalcih in pri muslimanskem cerkvenem vrhu, skratka pri slojih, ki so sestavljali večino tedanjega parlamenta. Moral je iskati podporo modernejše buržoazije in izobraženstva in — v tedanjih razmerah nekoliko demagoško — vsega ljudstva. Zato s

programom svojih reform ni prišel pred parlament, ampak ga je dal na vsenarodni referendum.

Dne 26. januarja 1963 je šah na vsenarodnem referendumu dobil popolno podporo za svoj program reform. To je rojstni dan iranske »bele« revolucije, ki obsega naslednjih 12 točk:

I. Zemljiška reforma, ki naj odzveze zemljo fevdalcem, in naj jo dodeli kmetom.

II. Nacionalizacija gozdov.

III. Prodaja delnic državnih podjetij, da bi tako zbrali denar za financiranje zemljiške reforme.

IV. Udeležba delavcev pri dobičku podjetij.

V. Sprememba volilnega zakona, ki da volilno pravico ženskam in revnim slojem.

VI. Ustanovitev korpusov za boj proti nepismenosti.

VII. Ustanovitev tako imenovanih korpusov zdravja, ki opravljajo zdravstveno in prosvetno delo v vaseh.

VIII. Ustanovitev korpusov za razvoj, ki vaško prebivalstvo učijo sodobnega kmetovanja.

IX. Ustanovitev tako imenovanih hiš enakosti, ki opravljajo sodno službo na podeželju, kjer je vladalo skoraj popolno brezpravje.

X. Nacionalizacije vseh vodnih virov v državi.

XI. Skupke ukrepov za nacionalno rekonstrukcijo in razvoj.

XII. Skupke ukrepov za reformiranje administracije in vzgoje.

Pred desetimi leti je bil ta program »bele revolucije« zelo ambiciozen. Danes si Iran zastavlja načrte, ki so še veliko bolj ambiciozni in ki govorijo o viziji »Velike Civilizacije«, v skladu s katero naj bi bila dežela leta 2000 med petimi najnaprednejšimi državami na svetu. Trenutno seveda še niti »bela revolucija« ni uresničena in o realnosti vizije »Velike Civilizacije« je ta hip veliko preuranjeno govoriti. Ni pa preuranjeno reči, da je deset let bele revolucije dalo oditne sadove, ki jih med drugim odsevata tudi primerjalna opisa Irana za leti 1963 in 1973.

Ko pišem te vrstice, čakam, da bom čez nekaj ur odletel v notranjost dežele, proti Sirazu, Isfahanu, Mašadu in Najšapuru, na različne konce dežele, v stara in nova mesta, v vasi ... To, kar sem napisal doslej, je »bela revolucija« na papirju. Upam, da bom prihodnjič pisal o tem, kako sem jo videl na lastne oči.

Janec Stanič

Moja srečanja z Indijo - I

Vse je čudovito, vse je zanič

Predstava o katerikoli deželi in njenih ljudeh temelji na znanju o njej ali pa tudi na neznanju. Ko ocenjujemo tujo deželo, upoštevamo svoje standarde in svoja merila. Naše predstave so odvisne tudi od gospodarskih in političnih vezi s tujo deželo pa od gospodarskega položaja lastne dežele. Poznavanje kake dežele je odvisno tudi od trdnosti in narave stikov med dvema deželama in dvema ljudstvom, prav tako od sposobnosti za navezovanje medsebojnih stikov.

Kako si pri nas povprečno predstavljamo Indijo? Predvsem kot izredno revno deželo, kot zelo zaostalo deželo, vendar deželo z visokimi ideali, z visoko etikoj, ki navdihuje.

Za nekatere med nami je Indija dežela maharadž, dežela bradatih Sirkov, božjih ljudi ali dežela z biseri posutih plesalk, dežela sanj in romanc. Redki posamezniki so pred daljšim časom sami obiskali Indijo, a tudi njihovo poznavanje je lahko že zastarelo in neuporabno.

Zadnja leta nam je postala Indija bližja, kot nam je bila kdaj prej. Možnosti za potovanje v Indijo so vse pogostnejše. Daljna dežela postaja dosegljiva tudi turistom. Poznavanje in razumevanje Indije ter njene kulture nam je zato vse potrebnejše, ne nazadnje zaradi določanja našega lastnega mesta v svetu in za globlje razumevanje naše lastne kulture in življenja.

Indija je največja neodvisna demokracijska država na svetu, ki se je oddalila za socializem. Poleg tega je eno velikih središč človeštva. Indijskega prebivalstva je več kot 533 milijonov, to je šestina svetovnega prebivalstva. V Indiji živi več ljudi kot v Afriki, Avstraliji in Južni Ameriki skupaj.

Kdor ne pozna Indije, ne pozna sveta. Mnogi menijo, da postajajo Indijci eden izmed vplivnejših svetovnih narodov. Indija je tudi vitalni del Azije, ključna dežela celine, na kateri živi poldruga milijarda ljudi. Indija je dežela, ki se ukvarja z vprašanji takšnih razsežnosti, kot jih nima morda nobena druga dežela na svetu. Pisane indijske množice veliko pričakujejo. Od izpolnitve njihovih pričakovanj so odvisna tudi prihodnja dogajanja v svetu.

Iz najrazličnejših virov dandanes dobivamo iz Indije veliko sporočil. Iz Indije se vračajo naši strokovnjaki, ki so tamkaj živeli dolga leta, naši diplomati, naši dopisniki in zadnje čase tudi že turisti. Lahko bi rekli, da smo o Indiji čedalje boljše poučeni. Ob velikih dogodkih na indijski podcelini, med kakršne šteje zadnja vojna, je svetovna pozornost še posebej obrnjena na ta del sveta.

In vendar Indijo še dosti premalo razumemo, dosti manj kot nekatere druge dežele, čeprav so še bolj oddaljene od nas, kot je oddaljena Indija. Celo tuji dopisniki jo iz najrazličnejših razlogov kaj slabo poznajo. Tuji dopisniki v Indiji ponavadi žive v precej zaprtih evropskih skupnostih, ki nehoti postanejo kaste zase. Mnogi ne obvladajo indijskih jezikov. Indijci, ki bi znali angleško, je malo, celo čedalje manj. Indijanci, ki znajo angleško, do tujih dopisnikov dostikrat niso iskreni. Le neradi govorijo o stvarih, o katerih menijo, da je boljše, če so skrivne tujim očem. Ni jim vseeno, kaj svet misli o njih. Žele si, da bi imeli drugi narodi o njih najlepše predstave.

In tako navkljub obilju sporočil ostaja Indija za evropskega človeka še naprej neznana in slabo razumljena.

V vsaki deželi je kaj nerazumljivega, enkratnega in posebnega. Indija gotovo sodi med najbolj svojevrstne dežele in med najtežje razumljive.

Indira Gandhi je dejala, da nobena trditve o Indiji ni popolnoma pravilna. Nehru je rekel, da je Indija zelo raznolika. Raznolikost je sicer vsem očitna, vendar jo je težko dojeti v vseh njenih razsežnostih. Indija je pol-

na nasprotij, človeka prav zaradi raznolikosti zmede, zaradi vsega tega jo je težko razumeti. Preveč je ljudi, preveč običajev, verovanj, bogov, vsega preveč, preveč za eno samo življenje. In vendar je Indija ena sama, je nekoč zapisal ameriški pisatelj Mark Twain.

Indijska podcelina, ookrožena s tremi oceani in z verigami visokih gorovij odrezana od Azije, je bila vedno celota zase. Odkrivali jo je mogoče na več različnih načinov. Sam sem izkusil dva načina. Prvi je ta, da po Indiji čimveč potuješ, da zveš čimveč podatkov, mnenj in analiz. Po drugem pa se poskušaš Indiji duševno približati. Nastaniš se v kakem značilnem kraju, živiš tam čim dlje in poskušaš čuti njegov utrip. Indija se ti nenedoma razkrije, začneš jo razumevati. Dokopiješ se do spoznanj in sklepov, v katere dokončno verjameš. Dokopiješ se do lastnih spoznanj, ki so včasih močno osebnostna, vendar so trdna in temeljna na izkušnjah.

Vsakdo, ki je potoval po Indiji, rad govori o njej, naj mu je že vseč ali pa jo graja. Indija deluje na ljudi zelo močno. Nekaterim je zoprna, drugim je pri srcu, tretjim oboje hkrati. Indijo je lažje ljubiti kot jo imeti rad. Tudi tisti, ki so strastno zaljubljeni vanjo, jo prav tako strastno kritizirajo in prav tako strastno sovražijo nekatere njene navade.

Dokopal sem se do sklepa, da gremo posebej mi v Evropi pri spoznavanju Indije skozi več stopenj, ki se vrste v nekakšnem krogu. Stopnje si ponavadi slede takole. Prva stopnja: izredno navdušenje nad vsem, kar vidiš v Indiji; vse v Indiji je čudovito. Druga stopnja: Vse v Indiji le ni tako čudovito. Začenjaš spoznavati napake. Tretja stopnja: V Indiji je vse zanič in zelo odvratno. Za nekatere ljudi se na tej stopnji vse neha in ustavi. Za druge se začneja nov krog. Indija spet postane čudovita in tako naprej. Sam sem izkusil vse te stopnje in kroge, kar bo, upam, razvidno tudi iz naslednjih sestavkov.

Milan Stante

Joco Znidaršič: Včerajšnji in današnji Teheran

Vzhod - Zahod

Izgnanec Solženicin

Zahod ugiba, ali bo „zadeva Solženicin“ vplivala na odnose med super silama

V zadnjih dneh je afera Watergate, washingtonsko energetska konferenca, Kissingerjevo »tajna« diplomacija na Bliznjem vzhodu, malo vojno ameriških voznikov tovornjakov, celo ugrabitve Hearstove hčere zasenčila zadeva Aleksander Solženicin. Zahodnoevropski in ameriški tisk so preplavila poročila o tem, kaj natanko počne izgnani sovjetski pisatelj, kaj pravijo o njegovem izgonu iz Sovjetske zveze najrazličnejše osebnosti in organizacije — od KP Italije in Francije in Jevkušenska do ameriških senatorjev.

Kaj je Solženicin?

V »Arhipelagu Gulag«, ki je najprej izšel v rusčini v Parizu in zdaj izhaja v raznih prevodih na zahodu, je Solženicin ostro obsodil ne samo Stalina in stalinizem, ampak ves sedanji sovjetski sistem, začeni od Lenina. Prav objava tega dela je po splošnem mnenju pripeljala do njegovega izгона iz Sovjetske zveze in odvzema sovjetskega državljanstva.

V povodni pisanja o Solženicinu se na zahodu čedalje pogosteje pojavljajo razmišljanja o naravi sovjetskih disidentov. Njihov skupni imenovalec je kritika sedanje sovjetske družbe in njene prakse. Zdaj pa se je očitno začela diferenciacija.

Ameriški komentator Hedrick Smith analizira tri sovjetske »oporečnike« — Solženicina, Roja Medvedjeva in Saharova — in jih razvršča v različne nazorske kategorije.

Temelj moralnosti in socialnih vrednot je za Solženicina kršanstvo, kot ga posebej izrazito ruska pravoslavna cerkev. In četudi ni Solženicin nikjer izpovedal svojega kredo, je iz njegovih spisov razvidno, »da je očaran nad rusko preteklostjo, rusko tradicijo, nad očiščenjem in bogato ornamentiko ruskega jezika in da iz tega izhaja, da črpa moč in vrednote v prerobji ruski kulturi, očiščeni nasilnih ekscesov zadnjega pol stoletja. Ironija pa je v tem, da je ta novi državljani sveta človek, ki očitno želi, da bi se mati Rusija potegnila vase in se odpovedala svetovni mesijanski ideologiji, ki jo je prevzela od zahoda.«

Drugi disident, Roj Medvedjev, je po mnenju komentatorja ostal zvest marksizmu, čeprav je pohvalil Solženicinovo delo kot »neusmiljeno resnico«. Medvedjev je trdno prepričan, da bi moralo življenje sovjetske družbe temeljiti na demokraciji in socializmu in da bi predvsem razvoj marksizma in znanstvenega komunizma omogočil uresničenje najbolj pravične človeške družbe.

Tretji disident, Saharov, se je s svojo teorijo o konvergenci dveh sistemov močno približal tistemu liberalističnemu in tehnokratskemu gledanju na zahodu, ki meni, da ideologije čedalje bolj izgubljajo pomen.

Kamenček ali kamen spotike?

Moskva v svoji ostri obsodbi Solženicina in tistih zahodnih krogov, ki ga izrabljajo, da bi spodkopali »détente«, popušcanje napetosti med Vzhodom in Zahodom, tudi napoveduje, da se bo Zahod prav kmalu naveličal Solženicina — kot se je že marsikaterega sovjetskega disidenta — in da bo kmalu legla nanj pozaba.

Vendar je v sedanjem trenutku in kratkoročno izgon Solženicina prvo razredni politični dogodek, ki po mnenju zahodnih komentatorjev in tudi sodeč po reakciji Moskve nedvomno vpliva in bo vplival na proces sporazumevanja med Sovjetsko zvezo in ZDA ter Sovjetsko zvezo in zahodno Evropo. Edino sporno vprašanje je, kolikšen je ta kamen spotike.

V zahodnem »pristopu« do Sovjetske zveze je čutili dve osnovni tendenci. Prva pravi: na Sovjetsko zvezo je treba izvajati nenehen pritisk, da bo demokratizirala notranje odnose in omogočila tudi posamične stike med sovjetskimi državljani in Zahodom. Izstopni vizumi za sovjetske Zide niso zadosten dokaz sovjetske dobre volje. Nasprotno, s procesom popušcanja se je pritisk na oporečnike v Sovjetski zvezi še povečal.

Izrazit zagovornik »trdega« pristopa je na primer ameriški komentator Joseph Kraft, ki je po izgonu Solženicina iz SZ med drugim zapisal:

»Deportacija Aleksandra Solženicina dokazuje, kako težavno je navedati Sovjetsko zvezo k temu, da bi v njej zavladal civiliziran politični režim. Sovjetske oblasti ne bo ublažil zgolj proces ekonomske modernizacije, a tudi ne stiki z Zahodom in obzirno diplomatsko namigovanje. Po-

trebno je nekaj neposrednega pritiska, ki naj bi ga izvajale predvsem ZDA. Z zavestno provokacijo, ki je pripeljala do njegovega izгона, nas je Solženicin vprašal, ali sta nam na Zahodu dovolj pri srcu mir in svoboda, da bomo šli tako daleč — da bomo izvajali nenehen pritisk na Sovjetsko zvezo...«

Zgornje stališče ima vsaj to prednost, da je popolnoma nedvoumno. Toda prav tako nedvoumna je bila politika Eisenhowerjevega zunanjega ministra Dullesa, ki je bila v bistvu križarska vojna proti komunizmu nasploh.

Sedanji ameriški zunanji minister Henry Kissinger sodi prav tako kot John Foster Dulles med tako imenovane »močne« ameriške zunanje ministre, ki so v zgodovini ZDA dokaj samostojno oblikovali ameriško zunanjo politiko. Toda med Dullesom in Kissingerjem je bistven razloček: prvi je hotel spreobrniti svet po svoji podobi, medtem ko drugi jemlje svet — vsaj tisti del sveta, ki je dovolj močan — takšnega, kot je.

Klavzula največjih ugodnosti

Ko bi bila Kissingerjeva zunanje-politična strategija drugačna, je dvomljivo, ali bi predsednik Nixon doslej že obiskal Moskvo in Peking in bi se pripravil na druge obiske sovjetske prestolnice. Prav tako je dvomljivo, ali bi bil v procesu sporazumevanja med glavnima super silama že dosežen tolikšen napredek.

Zato je mogoče z dokajšnjo zanesljivostjo trditi, da zadeva Solženicin ne bi v občutni meri vplivala na predsednika in njegovega najbližjega sodelavca, ko bi imela pri svojih odločitvah popolnoma proste roke.

Toda Nixon in Kissinger nimata prostih rok. Predvsem je treba upoštevati afero Watergate, ki sicer na videz ni zavrla Kissingerjevih zunanjepolitičnih pobud, a je nedvomno močno oslabilo Nixonovo manevrsko področje. Značilno je, da Moskva obsoja tako netilcaz afero Watergate kot zagovornike Solženicina, da poskušajo »torpedirati« politiko sporazumevanja med ZDA in SZ.

Nixon in Kissinger morata tudi upoštevati razpoloženje med člani ameriškega kongresa. Trditi, da se poslanci predstavniškega doma in senatorji politično opredeljujejo do zadeve Solženicin zgolj po svojem prepričanju, načelno, bi bilo seveda naivno. Toda če kdo natanko vleče na ušesa, kaj pravijo volivci »na terenu«, so to člani kongresa. In to, kar vsaj trenutno lovijo v ušesa, govori proti temu, da bi Sovjetski zvezi priznali klavzulo največjih ugodnosti v trgovini z ZDA. Brez te klavzule, ki bi edina omogočila večji razmah v trgovinski menjavi med super silama, tudi politično in razorožljivo dogovarjanje ne more napredovati.

Kakšna alternativa?

Druga tendenca v »pristopu« do Sovjetske zveze je tendenca, da ne bi izvajali pritiska na Sovjetsko zvezo v tolikšni meri, da bi bil ogrožen proces sporazumevanja in popušcanja napetosti. Medtem ko zagovorniki »trdega pristopa« trdijo, da popušcanje ni ravnanje do Moskve samo zadržuje notranji pritisk, so nekateri zagovorniki spravičnosti mnenja, da je mogoče pričakovati ugodnih sprememb v Sovjetski zvezi samo od znotraj in da bo do teh sprememb tem laže in hitreje prišlo, če se Zahod ne bo vmešaval v notranje zadeve SZ. Drugi »spravičljivci« pa vztrajajo pri svoji politiki ne glede na dogajanje v SZ, ker je zanje absolutno največjega pomena svetovni mir. Mednje sodi ameriški komentator Anthony Lewis, ki med drugim piše:

»Kratka, Američani naj se vprašajo, ko prebirajo novice o Solženicinu, kakšna je alternativa, če bi bilo konec prizadevanj za doseganje razumejših odnosov med državama. Ali naj bi bila alternativa ekonomska vojna ali prava vojaška konfrontacija? Komu bi to koristilo? Na to vprašanje ni treba odgovarjati.«

Po vseh znamenjih sodeč — predvsem sprčo izredno močne publicitete na Zahodu — bo zadeva Solženicin vplivala na odnose med Vzhodom in Zahodom. V kolikšni meri in kako dolgo, je odvisno od toliko neznank, da je na to vprašanje danes nemogoče odgovoriti. Vendar v to igro ni vpleten samo tisk. Poleg tiska so še dosti močnejše sile, ki prav zdaj vračunavajo »element Solženicina« v zapleteno enačbo bodočih mednarodnih odnosov in sporazumevanja.

Božidar Pahor

Tradicionalno poslovno srečanje z jugoslovanskim in tujim gospodarstvom

POMLADANSKI MEDNARODNI ZAGREBŠKI VELESEJEM

22. do 28. IV. 1974

Sodelujte na specializiranih sejmskih trgih PZV.

V krogu vodilnih jugoslovanskih proizvajalcev sklenite dogovor o združevanju dela in nastopu na jugoslovanskem in tujem trgu. Predstavite svojo proizvodnjo številnim domačim in tujim kupcem.

Planirajte sodelovanje vaših strokovnjakov v programu strokovnih zborov. Vsaj pojasnila: Zagrebški velesejem.

Specializirani sejmi pomladanskega velesejma 1974:

V. MEDNARODNI SEJEM RUDARSTVA

Prikaz sodobne opreme — mesto poslovnega dogovora o racionalnem uporabljanju rudnega bogastva, plasma proizvodnje. Strokovna posvetovanja o eksploataciji rudnega bogastva in Okrogla miza: Energetika Jugoslavije s posebnim orisom na nafto in plin.

MEDNARODNI SEJEM TEKSTILNE INDUSTRIJE

Nove tkanine in vzorci. Konfekcija za prihodnje sezone. Izvojni programi. Raziskave trgov in interesov potrošnikov. Nagrade za najboljše jugoslovanske kreacije. II. zborovanje konfekcijskih kreatorjev, konstruktorjev in modelarjev. Vsak dan modne revije.

MODERNPAK — VI. MEDNARODNI SEJEM PAKIRANJA

Ponudba strojev in materiala. Trg s številnimi kupci. Koncentrirana jugoslovanska proizvodnja in povpraševanje uporabnikov materiala za pakiranje. Simpozij: embalaža kot dejavnik prodaje.

VII. MEDNARODNI SEJEM GRADBENIŠTVA

Trg gradbene opreme in materiala. Srečanje domače proizvodnje in tujih kupcev. Racionalna gradnja stanovanj — specializirana in poudarjena tema sejma gradbeništva. Strokovna posvetovanja in simpoziji o najvažnejših problemih gradbene operative. Simpoziji: Racionalizacija in industrializacija v stanovanjski gradnji.

Planirajte svoj program aktivnega sodelovanja tudi na drugih tradicionalnih pomladanskih sejmih zagrebškega velesejma — Sejem blaga za splošno porabo, XIV. mednarodni sejem živilske industrije, Mednarodni sejem pohištva in lesne industrije, XVI. mednarodni sejem obrtništva, Interprotex — III. mednarodna razstava opreme, naprav in sredstev za civilno zaščito, zaščito pri delu, zoper požar, zaščito človeka in okolice ter varnost v prometu.

VAŠ POSLOVNI NASTOP NA POMLADANSKIH SEJMIH JE PRISPEVEK PRI LETNEM URESNIČEVANJU DELOVNEGA IN TRŽIŠČNEGA PROGRAMA VAŠE TOZD

PMZV PREIZKUŠENA POT DO JUGOSLOVANSKIH IN TUJIH POTROŠNIKOV TER UPORABNIKOV OPREME.

Prejeli smo

Veliko pozitivnih pobud

Iz dosedanje v naslednjo skupščino*

Poleg konkretnih stališč in predlogov glede besedila zvezne ustave je nujno oceniti glavne družbene vidike, ki so najtesneje povezani s to in republiko ustavo in ki ne morejo biti vključeni v samo njuno besedilo.

Da bi delegatski, skupščinski in samoupravni sistem v bodoče čim bolj uspešno deloval, je nujno oceniti tudi izkušnje dosedanjih skupščin.

Popolnoma negativne ocene dosedanjih skupščin se ponavljajo vse do danes. Še pred nekaj dnevi so bile v tisku objavljena zelo poudarjena stališča, da so poslanci zastopali samo svoje osebne poglede, ne pa svojega družbenega okolja, in da je zato kaj malo pomembno, kaj povedo o novih ustavah. Lahko spremene le kakšno vejico v njih in vzdignejo na koncu roko.

Trditve, da so bili dosedanje poslanci brez mandata delovnih ljudi, bi bile kaj slabo priporočilo za bodočo ustavo, če bi bile resne. Lahko bi vzbudile dvom v njeno veljavnost. Bodoče ustave bi stale na šibkih nogah, če bi jih sprejemali in — poudarjamo — pripravi bili popolnoma nepoučeni poslanci.

Pomembnejša od nadaljnje razprave s takim govorjenjem je ocena izkušenj dosedanjih poslancev-delegatov, ki lahko koristijo bodočim delegatom. Pri tem bi se omejili predvsem na slovenski republiški zbor, ker njegovo delo najbolj poznamo.

Seveda so se v delu skupščine in tudi republiškega zbora pokazale nekatere splošne slabosti naše družbe. Toda večkrat zamolčijo tisto najvažnejše v dosedanjih skupščini in zlasti v republiškem zboru: to je obstajala od prvega dne živa in vsestranska iniciativa, da se te družbene pomanjkljivosti prevladajo. Kdor ne želi te iniciative videti, je zelo neobjektivni. Ni bila naš monopol, vendar je bila izvirna prispevek, da se začne vsestransko preraščanje slabosti v naši družbi. To sedanje razreševanje seveda popravljamo, vendar ugotavljamo, da se je okrepilo precej kasneje, kot so sprožene iniciative v skupščini.

Od prve seje naše skupščine v maju 1969. leta je več poslancev o neupravičenih družbenih razlikah. O tem smo razpravljali jasno in principialno, obenem pa predlagali številne konkretne rešitve, ki so se že ali se še urednicejo, delno v celoti.

Ze na prvih sejah republiškega zbora v 1969. letu in kasneje so izražene jasne kritike in predlogi glede neute-meljnih družbenih razlik, ki so zadevale pravičnejšo delitev dohodka, zahtevale ugodnejši položaj proizvodnih organizacij, zlasti industrije in kmetijstva, večjo pomoč siromašnejšim učencem in študentom, skrb za nerazvita območja v Sloveniji, skrb za družbeni standard, pa tudi za stanovanje za občane v težjem položaju, skrb za razne kategorije borcev, predloge za izboljšavo davčnega sistema in podobno.

Zoper lažen liberalizem

Ze od prvih sej v letu 1969 in stalno kasneje je več poslancev neprestano nasprotovalo lažnemu liberalizmu z zahtevami in s predlogi, da se prevladajo stališča o vseomobnosti trga, o naslonitvi na človeka-potrošnika, ne pa delavca in ustvarjalca, da se jasno obdajajo in usmerijo elementi tržišča s posebnim tipom planiranja, z izdelavo ustreznih gospodarskih instrumentov, s krepitvijo družbenega nadzora v gospodarstvu.

Za prihodnje delo delegatov in vsega samoupravnega sistema je pomembno ugotoviti, kje so vzroki, da je čedalje več poslancev v republiškem zboru uspešno delovalo.

Prvič, poslanci so bili toliko uspešnejši, kolikor več stikov so imeli s svojo volilno osnovo. To dokazuje, da se je delegatski princip uveljavil že v dosedanjih skupščini in to ne samo formalno (poudarjen je bil že v prejšnji ustavi), ampak tudi vsebinsko, dejansko.

Drugič, poslanci republiškega zbora so bili večkrat uspešni tudi zato, ker

so imeli pregled čez vso problematiko naše družbe, ker so lahko povezovali konkretne interese svojega okolja z družbeno celoto, kar pa jim je bilo olajšano tudi zaradi stalnosti njihovega mandata. Prepričan sem, da bo določena stalnost v delu bodočih delegatov nujen pogoj za njihovo uspešnost in da bo to stalnost, hočeš nočeš, prineslo samo izkustvo, četudi bi se deklarativno zahtevale vsakodnevne zamenjave delegatov. Zakaj bi delovni ljudje in delegacije zamenjevali delegate, ki delajo vestno, kritično in iniciativno?

Tretjič, zlasti je bilo uspešno tako samostojno nastopanje poslancev, ki se nikakor ni podrejalo ozkim slojem ali skupinam v naši družbi niti frakcijam v političnem življenju, ampak se je odločno usmerilo v jresničevanje temeljnih ciljev družbe, kot so določeni npr. v Programu zveze komunistov, v stališčih »SZDL danes« in podobno. Program ZK seveda ni božanska, absolutna resnica, ki se ne bi mogla razvijati. Toda v njem so zadosti jasno formulirani vsi temeljni sodobni interesi vseh delovnih ljudi pri nas in v svetu, so izraženi bolj kot v katerikoli znanem sodobnem političnem programu.

Boj na dve strani

Tako odločno usmeritev — proč od ozkih interesov in skupin, vse sile za rešitev glavnih družbenih vprašanj in ciljev — predlagamo tudi vsem bodočim delegatom in aktivistom, saj je najbolj revolucionarna in najbolj plodna. Izbrati z vso resnostjo program za vodilo ne pomeni pomiriti se z obstoječo stvarnostjo, ampak odločiti se za najbolj radikalno kritiko zaostale naše in svetovne družbe in za njeno temeljito spremenjanje, ki bo trajalo še desetletja — saj prav to je vsebina programa.

Naj navedem en sam primer praktičnega pomena, ki ga ima program kot kritično in revolucionarno vodilo za vse delegate in aktiviste. Program zelo jasno kaže, da se je nujno boriti na dve strani, proti lažnemu liberalizmu in proti birokratizmu, in da je pozitivni izhod iz obeh enostranskosti samo samoupravljanje. Kadar smo v preteklem desetletju odstopali od tega, je socialistična družba doživljala velike zgrebe in zastoj.

Ker so v 60-ih letih številni odgovorni dopuščali lažen liberalizem in kar on prinaša, smo zabredli v težave, ki jih sedaj označujejo besede tehnokratizem, nacionalizem, novo meščanstvo ipd.

V zadnjih dveh, treh letih pa je bil zanemarljiv boj s političnimi in državnimi oblikami birokratizma in to je sprožilo dejavnost tistih, ki želijo režim močne roke take ali drugačne vrste.

Subjektivizem in neobjektivnost

Utemeljeno se opozarja, da so v gospodarski strukturi stalni in objektivni izvori tehnokratizma, točneje gospodarskega birokratizma. Nujno pa bi bilo tudi opozarjati, da žive v politični, državni in upravni strukturi tudi stalni izvori političnega birokratizma. (O tem bi lahko navedli številna mesta iz Programa ZK.) Skupščina kot najvišji samoupravni organ množico bi se se posebej morala spoprijemati z obema nevarnostima. Kot iščemo sedaj, in jih bomo še vnaprej, konkretne ukrepe za premagovanje tehnokratizma, tako bi morali urediti konkretne akcije za premagovanje političnega birokratizma, odpravljanje prevelike kopičenja funkcij ipd.

Delo prihodnjih delegatov in aktivistov bi lahko bilo še uspešnejše, kot je bilo naše, če bodo vsi dejavniki, zlasti pa družbeno politične organizacije bolj skrbjele za zakonitost. Zakonitost razumem v širšem smislu, kot je običajen. V to besedo vključujem — poleg državnih in samoupravnih normativnih aktov — tudi programe, statute in sklepe družbenopolitičnih organizacij, kar je utemeljeno, saj one postajajo vse tesnejši del političnega sistema. Vse prevečkrat se dogaja, da tisti, ki bi se morali najbolj dosledno držati vseh zakonov, statutov, programov in sklepov, ne delajo v skladu z njimi, ne ocenjujejo kadrov v skladu z njimi in jih niti dobro ne poznajo (program, statute), kar pa jih niti malo ne skrbi. Vse to je znak še ene pomanjkljivosti, ki ovira uspešnost samoupravnega sistema. Gre za subjektivizem, za samovoljo in za pomanjkanje objektivnih meril v družbenopolitičnem življenju, v kadrovski politiki ipd. S stališči, da mora biti social-

istična demokracija vsebinska in neformalna, neredko opravičujejo subjektivizem tistih, ki imajo več moči.

Dialektična resnica pa je, da je razvita vsebina vedno tudi oblikovana vsebina. Za bolj razvito samoupravljanje in za bolj razvito vlogo delavskega razreda je bistveno tudi, da dobro delajo institucije samoupravljanja in razreda, da za vse enako veljajo pravila in oblike, ki so sestavni del samoupravljanja in razvitega razreda, da so ta pravila in oblike nad vsemi, pa tudi močnimi posamezniki, ne pa da ti delajo z njimi, kakor se jim zdi.

Zato se včasih dogaja, da so nekateri za velike napake nagrajeni, drugi za dobro delo kaznovani. Vse to ne spodbuja udeležbe v samoupravnem sistemu, katerega del so tudi delegati in skupščine.

Subjektivizem, neobjektivnost in negotovost zlasti lahko prizadevajo socialistično iniciativo in kritiko. Če se javne razprave ne organizirajo, kot je predvideno v statutih in sklepih, lahko eno samoupravno stališče dobi dosti manjše možnosti v javnosti kot drugo stališče. Zaradi subjektivizma in neobjektivnosti ima socialistična iniciativa večkrat težje družbene ovire kot nesocialistična kritika, dogaja se, da se socialistična iniciativa in kritika označuje kot demagogija, oblastželjnost in reakcija, da se socialistični kritiki zapre pot v javna občila in v tiskarne. Če bi se taki pojavi še go-stili, bi z resno delegatsko in samoupravno kritiko, zlasti močnejših organov, upali nastopiti samo zelo hlabri. Tedaj bi ta kritika in iniciativa postala zelo redka, zlasti če se nanašata na važne in boleče zadeve, na temeljno politiko. To pa bi vneslo mrtvilo in nazadovanje v samoupravo in skupščinski sistem.

Zato bi morali v bodoče ostro razlikovati socialistično ali nehoteno zgrešeno kritiko od namerne nazadnjaške kritike.

Karierizem je še živ

Nujno pa je poudariti — tudi kot izkustvo in spodbudo vsem bodočim delegatom in aktivistom — da je pri nas več možnosti kot v zgrajenem stalinizmu ali neostalinizmu. Pri nas sicer žive še dovolj močne sestavine in pojavi birokratizma. Vendar ti pojavi niso zgrajeni, strnjani in celovit sistem. Zato se lahko pri nas pojavljajo tudi novi življenjski in prav stalne, vendar stvarne možnosti socialistične iniciative in kritike. Dokaz je tudi ustavna razprava, ki sicer ni bila v celoti organizirana, kot je bilo dogovorjeno, vendar je bilo v njej možno prevladati nekatere najbolj neustrezne teze in včasih tudi uspešno zastopati druge bistvene napredne teze.

To je še en dokaz, da bi se pri nas dalo bistveno več narediti, kot zmorejo navidezni prednjaki in navidezni revolucionarji. Še enkrat so se pokazala kot neutemeljena stališča, da se pri nas ne da ničesar narediti. Take trditve poraja ali nevednost ali pretirana osebna prizadetost ali pa malo-meščanski, klerikalni, stalinistični in podobni interesi. Zlasti tisti, ki imajo ozke nesocialistične interese, seveda žele, da propadejo tudi tiste sestavine demokracije, ki so pri nas še žive, četudi bi temu propadu sledil potop vse dežele. Taki poskušajo tudi drugim vzeti voljo, da bi utrlnili vsako oživiljanje samoupravnih oblik in samoupravnega sistema čimprej pripeljali do razpada.

Ustavna razprava je bila kvantitativno dosti široka. Vendar ni bila vedno najbolj kvalitetna. Zlasti se mnogi poklicani niso oglašili ob najbolj perečih vidikih političnega sistema. Tu gre ali za nevednost ali za politično nesposobnost in komoditeto ali za nerazumevanje, kako je v naših pogojih voditi dosleden revolucionaren boj (seveda na poseben način), ali za prevelik strah zaradi težav, ki jih doživljata socialistična kritika in iniciativa.

Ta strah pa večkrat ni preveč časten, saj je pogosto samo sestavina karierizma. Karierizem je ena od največjih ovir za delovanje samoupravnega sistema. Zato je nujno ta pojav omeniti tudi prihodnjim aktivistom in delegatom. Pri nas se kakšni odgovorni ljudje ne spuste v odločilne nevarne razprave, ki bi se jih morali udeležiti, ker se boje, da bi zato imeli težave v svoji karieri, da ne bodo zlezli na naslednjo karistično stopničko, da bodo imeli nekaj nižji dohodek, da jim ne bodo tiskali knjig in jih predlagali na ustrežna mesta. Socialistična kritika in iniciativa večkrat res doživljata omenjene in podobne težave. Te pa niso tako velike kot v celovitem, zgrajenem stalinističnem ali neostalinističnem sistemu, pri nas očitno še

ne padajo glave in se ne izgubi kruh za najmanjšo pa tudi za malo večjo malenkost. Zato je neutemeljeno lastno neaktivnost opravičevati, če da je že zmagal stalinizem in da je vsega konec.

Predvsem delovni prispevek posameznika

V nadaljevanju bi omenil še veliko vlogo morale vseh aktivistov in vseh funkcionarjev za polno delovanje skupščinskega in samoupravnega sistema. Njen pomen je že ob začetkih dobro zapazil Boris Kidrič, ko je med osvobodilnim bojem pisal o birokratizmu in karierizmu. Ta vprašanja so danes pri nas še bolj zaostrena in jih omenjajo tudi mnogi drugi.

Pomanjkanje tvorne, samoupravno-politične morale (karierizem je del tega pomanjkanja) je vzrok, da se številne zrele in hude situacije v družbi ne razrešujejo, kar se določeni odgovorni ljudje preveč posvečajo samo boju za osebni položaj, prestižnem boju s konkurenti in iskanju zvez, ker jih samo skrbi, kako bi se prilagodili določenemu odnosu političnih sil, ne glede ali je ta odnos dober ali slab, socialističen ali ne. Zato večkrat ne porabljajo svojih moči za bistvena družbena vprašanja, ta pa ostajajo nerešena, se kopičijo in tako zapadamo v družbene krize. Ne govorim torej o morali katerega popolnega odrekanja, narobe trdim, da ima vsak moralno obveznost tudi, da se bori za družbeno mesto in dohodek, ki mu po delu pripada. Toda to je le droben delček tiste nujne in vsestranske stopnje, vsebine in oblike morale, ki je funkcionalna za uspešni samoupravni sistem in ki je večkrat odsotna.

Na koncu bi omenil še eno pobudo, ki jo je stalno in močno poudarjala prav slovenska skupščina. Stalno smo zahtevali, da se — takoj za samoupravljanjem — kot druga najvažnejša naloga določi stalno in nitro dviganje produktivnosti dela. To je bilo zadnje dni in tudi danes v skupščini že omenjeno. Dodal bi, da je stalno dviganje produktivnosti dela tako življenjsko pomembno, da je temu treba takoj prilagoditi ves ekonomski sistem, delovanje političnih organizacij, kadrovske politike in da bi bilo o tem — in o drugih omenjenih vprašanjih — nujno spregovoriti dosti več na bližnji kongres, kot se zdaj nakazuje. Dviganje produktivnosti dela ne bi smelo biti samo občasna kampanja, samo naknadno kranje padcev v produktivnosti, ampak stalna in odločna ter vsestranska usmeritev cele družbe, zlasti njenih vodečih političnih organov. Od stalnega dviganja produktivnosti je v veliki meri odvisno, ali bo do uresničitve tisti močni napredki v samoupravi, delegatskih in mednarodnih odnosov, ki jih predvidevajo bodoče ustave. Povsem je jasno: samo bistven porast količine dobrin — ta pa ima lahko trajen izvor samo v večji produktivnosti — za posameznega proizvajalca, omogoča njegov realni višji standard in tisto njegovo višjo kulturo, ki je bistvena, da bi postal uspešnejši samoupravljalec. To smo že nešteto krat ugotovili, kar kaže, da se povečanju produktivnosti ne upira toliko neznanje kot določene družbene sile in težnje. Zato se je še bolj nujno spopasti z njimi frontalno in organizirano.

V zvezi s tem menim, da bi morali pri kadrovski izbiri, pri izbiri delegatov, pri izbiri članov in vodstev družbenopolitičnih organizacij — takoj za merilom, ki mu pravimo odnos do samoupravnega socializma — kot naslednje najvažnejše merilo dosledno spoštovati delovni prispevek posameznikov in strogo pretežiti, ali je bodoči član organizacije, vodstva ali skupščine med boljšimi delavci v svoji družbeni skupini, v svoji profesiji. S tem nikakor ne nastopam proti težnji, da se vključijo čimveč delavcev v skupščine, politične organizacije in organe, ampak trdim le — da se ta težnja ne bi izjalovila — da bi tudi med delavci morali biti novi delegati, člani ZK in političnih vodstev samo tisti (še bolj velja to seveda za intelektualce, politične profesionalce, profesorje itd.), ki poleg odločnosti za samoupravni socializem kažejo tudi odločnost v profesionalnem delu in ki, recimo enostavno, pripadajo vsaj bolj-šji polovici delavcev svoje kategorije.

Naj sklenem: kljub delni prisotnosti obih družbenih slabosti v njej je naša skupščina lahko ponosna na svoje delo, dala je dovolj pozitivnih iniciativ in iskreno želimo, da bi bodoča skupščina in delegati delovali v isti smeri, le še bolj uspešno kot mi.

Dr. Vojan Rus

Iz živalskega sveta (foto Egon Kaše)

Slovenija ima nekaj prednosti

Turistična predvidevanja

Mnenji inženirjev Miloša Šulina in Franca Razdevška

Redkokatero leto so bila turistična predvidevanja za sezono tako negotova in nejasna, kot so letos. Negotova so poročila, ki prihajajo od naših turističnih predstavnikov v tujini, in prav tako so negotove napovedi domačih hotelirjev. Prejšnja leta smo ob tem času že lahko napovedali vsaj približna gibanja, ki so se obetala v glavni sezoni, zdaj pa je zaradi krize, ki je zajela skoraj ves svet, to nemogoče.

Edino, kar turistični strokovnjaki napovedujejo, je da se Sloveniji kriza prav gotovo ne bo pokazala v kdove kako hudi obliki, najbrž pa bomo le težko dosegli lanske rekordne rezultate. Bolj črne napovedi veljajo za hrvatsko Istro in Dalmacijo, kjer je zaradi povpraševanja le po dobrih hotelih.

Gotovo bo letošnje leto za turizem leto prežkušnje, saj bodo pogoji poslovanja na mednarodnem turističnem tržišču zaradi energetske krize, inflacije in čedalje slabše konjunktore precej bornejši kot lani. Za uspešnost leta bo odvisno, kaj bodo storili zvezni in republiški organi pa tudi občinske skupščine in se posebej turistično gospodarstvo samo. Zvezni organi bodo morali zagotoviti dovolj goriva in da ne bo nobenih omejitev in prepovedi vožnje. Tudi predlagani boni za benediktini bili dobrodošli za tuje turiste pod enakimi pogoji kot lani.

Pričakujemo vrsto ukrepov, ki bi olajšali poslovanje turističnega gospodarstva. Gre za pripravo medrepubliškega dogovora o zagotovitvi zadostnih količin mesa, ukrepe v davčnem sistemu in v politiki cen zlasti glede prenosa pristojnosti nadzora.

Samo turistično gospodarstvo bo seveda nosilo poglavito breme. Prilagoditi se bo moralo nastalemu položaju, nuditi realno in skupno ponudbo, ne pa da bi si privoščili napake iz minulih let škodljivega medsebojnega konkuriranja v tujini. Če bo turistična ponudba realna v tem smislu, da bomo dosegli večje vrednotenje tega, kar imamo, bomo tudi dvignili kvaliteto tujih gostov. Hoteli se bodo morali bolj povezati z gospodarstvom in v tem pogledu so bili prvi koraki že storjeni. Osnovani so bili konzorciji

na Bledu, Krvavcu in Kaninu. Dokončno pa je treba odpraviti miselnost, da so turizem le izlet, naravne lepote, toplo morje in opremljene sobe. Spremljajoče akcije in objekte bo treba vključiti v bivanje gostov pri nas. Nikakor pa ob vseh prizadevanjih ne bi smeli pozabiti na domačega turista, ki sicer res ne prinaša deviz, ampak dinarje,» meni predsednik republiškega komiteja za turizem ing. Miloš Šulin.

Po mnenju predsednika Turistične zveze Slovenije ing. Franca Razdevška je dolžnost vseh članov turistične zveze in turističnih društev pri nas pomagati celotnemu turističnemu gospodarstvu, ki ga čaka kriza. »Hude težave so že tako, ker je bila slaba zimska sezona zaradi pomanjkanja snega. Vse se da popraviti v tem smislu, da Slovenija postane znova zanimiva in privlačna zaradi svoje znane gostoljubnosti. Ob hitrem rastu turizma in novih investicij smo v zadnjem času pozabili na našo ponudbo — gostoljubnost. Kot smo bili kot turistična država deležni hvale, smo zdaj včasih kritizirani. Šli smo po stopinjah Italijanov, ko so se mnogi turisti obrnili od njih.

Turistična zveza, ki vključuje blizu 30.000 članov, lahko veliko stori pri vzgoji kadrov in krepitvi drugih oblik turistične ponudbe. Kot zglej bi omenil občinsko turistično zvezo v Škofji Loki, ki že vrsto let izredno skrbno dela pri vzgoji prebivalstva.

V turističnih središčih, ki so znani v tujini in kamor prihaja največ turistov, pa bi morali ponuditi še več tistega, kar zahteva moderen turist. Fortorož ima moderne hotele in dva zimska bazena, toda manjka mu manjših gostišč, kamor bi turisti posedeli, ko se naveličajo velikih hotelskih restavracij. Bledu manjka ustreznega prireditvena dvorana, to da njima pokritega drsališča, pa se je letos sploh izkazalo kot velika hiba.

Vsekakor pa menim, da ima Slovenija vendar nekaj prednosti zaradi svoje lege, saj je sorazmerno blizu dežel, odkoder prihajajo tuji turisti. Znano je na primer, da nemška družina zelo natančno načrtuje izdatke za svojo dopust, in če bodo letos na vseh koncih stroški večji, bodo bližje iskali dopust. In tu je Slovenija, ki mora biti privlačna,» meni ing. Franc Razdevšek.

Andrej Pirkovič

* Popravljen in dopolnjen zapisnik — brez spremembe stališč — govora ob dajanju soglasja na predlog zvezne ustave v skupščini SR Slovenije dne 7. 2. 1974. Izpuščen so konkretni predlogi glede zvezne ustave, ki so bili skrajšani že objavljeni v tisku.

Sporne nagrade

Letošnja podelitev Prešernovih nagrad oziroma nagrad Prešernovega sklada je, z vsemi raznorodnimi dogodki, ki so jo spremljali, sprožila vrsto kulturnih, idejnih in tudi čisto političnih vprašanj, ki so nemara že dalj časa tlela v naši javnosti. Zdelo se nam je zelo koristno, da bi poleg nekaterih spontanij reakcij in nekaterih zapisov, ki so nastali v uredništvu, slišali še druge, kolikor mogoče merodajne glasove iz vrst slovenskih kulturnih delavcev. Mislili smo, da bi z razborom teh mnenj lahko prispevali tako rekoč k rehabilitaciji Prešernovih priznanj pa tudi k osvetlitvi širšega kulturno političnega kompleksa v tem našem družbenem trenutku. — Proti se je našemu vabilu odzval pisatelj in predsednik ljubljanske mestne konference SZDL Beno Zupančič, v prihodnjih dneh pa bomo objavili še druge prispevke.

Najpoprej bi se bilo treba dogovoriti, da naj bi Prešernove nagrade bile dejansko najvišje družbeno priznanje za umetniške ali kulturne stvaritve. To pa pomeni, da bi pri tem ne smeli imeti poglobljene besede umetniška društva, skupine, šole itd., zakaj take vrste priznanj lahko podeljujejo sami: društva, založbe, galerije, gledališča itn.

Družbeni značaj priznanja bi moral obveljati za vse vrste nagrad tega sklada — kakršne pač poznamo (Prešernove nagrade in nagrade Prešernovega sklada).

To naj bi praktično pomenilo, da bi tisti, ki naj bi odločal (upravni odbor) moral dela dobro poznati, pri svojih odločitvah pa imeti v vidu najrazličnejša mnenja ali ocene društev, ustanov, izvedencev, posameznikov, kritike, javnega mnenja itn. Odločati bi moral samostojno in izrekat odločitve v imenu organizirane družbe, to se pravi poglobljeno dejavnosti, ki bi jih tudi predstavljali (skupščina, družbeno-politične organizacije, ustrezne samoupravne skupnosti).

Doslej so najmanj razprav povzročile nagrade za življenjsko delo — kar je razumljivo. Nagrade so tako rekoč samo potrdile, kar je bilo v večini primerov v družbi že ocenjeno in priznано, saj je življenjsko delo v večini primerov dovolj razločno in splošno znano. To samo pomeni, da bi bilo treba to nagrado ohraniti, obenem pa natančneje opredeliti pota, kako priti do predlogov.

Najbolj sporne so zmeraj bile in ostale nagrade za posamezna dela (ali več del skupaj), kar pomeni za stvaritve, o katerih lahko javnost sodi kot o posameznostih, ki še niso (ali celo nikoli ne bodo) dovolj povezane v celovit opus umetnika. Te nagrade so bile najbolj podvržene najrazličnejšim računom, pritiskom, dogovorom, trenutnim razpoloženjem, obenem pa zelo naključnim razpoloženjem ali konstatacijam.

Morebiti ravno ob teh ne bi bilo napak razmisлити o predlogu, ki sem ga slišal od tovariša sociologa: da naj bi prišla v poštev za predlaganje le dela, ki so se uspešno upirala času vsaj pet let po nastanku. Seveda bi bilo treba razmisлити, kako pri tem ravnati z različnimi deli ali stvaritvami (knjiga — film — razstava — igralska vloga itn.). Najbrž bi bilo treba dejanske pogoje prilagoditi naravi posameznih umetnosti ali kulturnih dejavnosti.

Kar se tiče nagrad sklada: vrniti bi se morali k začetnemu namenu — spodbujanju nadarjenih mladih ustvarjalcev, ne pa jih razdeljevati tako, da so razveljavljene nagrade in da se zdijo pogosto prizadeji tudi nagradi.

Vse to pomeni, da bi morali vzeti zakon ponovno v roke, ga na temelju izkušenj predelati, izpopolniti, nekatere stvari pa kratko in malo zakonsko tudi natančno urediti (nekateri s statutom), medtem ko je zdaj preveč tega prepustnega upravnemu odboru in trenutnim družbenim situacijam.

Najbrž bi kazalo razmisлити celo o tem, da bi nekatere željene vsebinske poteze stvaritve, ki naj bi prišla za nagrado, zapisali celo v zakon.

Ta trenutke ne vem, ali je možen (in potreben) družbeni dogovor, ki bi recimo skušal »porazdeliti« delo med različne razdeljevalce družbenih priznanj za umetniške in kulturne stvaritve v Sloveniji (republika, občine, mesto, založbe, gledališča, interesne skupnosti itn.), ne zato da bi ustvarjali umeten red, ampak zato, da bi nagrade kot celota pomenile pomembno pospeševalno prvo celotne kulturne politike družbe.

Doslej je bilo največ kritik na odločitve sklada takrat, kadar so prevladali posamični interesi, kadar se je izkazalo popačila že kar dolgoletna tradicija sklada, kadar se je ustvaril vtis, da imajo nekatere dejavnosti ali smeri ali skupine prednost, druge pa so zapostavljene itd. Skupen napork organizirane družbe bi seveda lahko v precejšnji meri pomagal, da bi se nagradjevanje kar se da uravnovesilo med kakovostjo in dejanskim družbenim pogledom nanjo, ne da bi bila nagradjevalna politika malenkostna ali enostranska. Vsega pa seveda urediti samo z zakonom, statutom ali kakim dogovorom ni ne bo mogoče. Nekaj je treba prepustiti živemu življenju in njegovi včasih kaj nepričakovani logiki.

Beno Zupančič

Perspektiva (foto Jože Mally)

Razsežni načrti Kulturne skupnosti Slovenije

Naš kulturni program 74

Več knjig ljudskim knjižnicam, več podpore dobrim knjigam, več razstav in več domačih filmov

Naj začnemo s slovesnim delom. Tu di za kulturo je to leto obletnica. Četrtega januarja leta 1944 se je v Semicu sestal prvi kongres slovenskih kulturnih delavcev. Ze nekaj tednov slavimo to obletnico, posebej smo se je spominjali na proslavah ob 125. obletnici smrti Prešerna. V Slovenji Gradu so v spomin semiške obletnice odprli razstavo knjige in koroškimi delavcem ter kmetom v nekaj dneh prodali na stotine najnovejših knjig. V Sošanju in Veljenju pa se te dni spominjajo 30. obletnice smrti pesnika revolucije, Kajuha.

V Ločah na Stajerskem imajo letošni poletni kulturni dnevi v čast prvega kongresa v Semicu. Na desetino bo še drugih prireditev in proslav po vsej Sloveniji v čast obletnice prvega kongresa kulturnih delavcev. Slavlje bomo sklenili konec septembra v partizanskem Semicu z znanstvenim simpozijem o kulturi, o našem narodnoosvobodilnem boju in z zborom kulturnih delavcev Slovenije, ki naj bi tudi ugotovil, kaj smo uresničili od tistih plemenitih misli o slovenski kulturi, izrečenih sredi vojne vihare. Kako prijetno prispevanje program iz Semicu o uresničevanju posameznih slovenske kulture širokim ljudskim množicam... a danes.

Kakšen je kulturni program za leto 1974? Zapisali smo temeljna načela za delo Kulturne skupnosti Slovenije in vseh kulturnih skupnosti pa tudi drugih dejavnosti v kulturi: enotnost slovenskega kulturnega prostora, ustvarjanje enakih možnosti za sprejemanje kulturnih vrednot in zato razširitev koristne kulturne akcije, uveljavljanje socialističnega humanizma v kulturi, načela samoupravljanja in demokratičnosti, spodbujanje umetniške ustvarjalnosti, razvijanje kulture kot bistvene sestavine dela in življenja delovnega človeka, odpiranje kulturne dejavnosti k delavcu, da razvije mo njegovo osebnost, njegovo kulturno celovitost, kot nam je to obširno razložil Beno Zupančič v svojih razmišljanjih z naslovom »Delavstvo in kultura«.

Programi, s katerimi se temeljne kulturne skupnosti te dni pojavljajo v naših delovnih kolektivih, že odraža nekaj nekatera od teh temeljnih načel naše kulturne politike. Ti programi vsebujejo na tisoče kulturnih akcij, toda o njih kdaj drugič. Tokrat o programu Kulturne skupnosti Slovenije. Predlog zanj, ki ga bo Kulturna skupnost Slovenije prav te dni dala v obravnavo vsem temeljnim kulturnim skupnostim, je letos zasnovan kot dogovor kulturnih skupnosti o skupnih nalogah na kulturnem področju, ki so pomembne za celotno slovensko kulturo in ki lahko v večji meri prispevajo k nadaljnjemu vsklajenemu razvoju kulture v Sloveniji. Zato bi kulturne skupnosti v kulturni skupnosti Slovenije združevala sredstva in to na podlagi samoupravnega sporazuma za dogovorjen program. S takim sporazumom pa se bodo vse temeljne kulturne skupnosti zavezale, da bodo za uresničevanje dogovorjenega skupnega programa s samoupravnimi sporazumi, ki jih sklenejo z delavci organizacij družbenega dela, združevala sredstva, določeno stopnjo bruto osebnega dohodka.

V zadnjih tednih so vsi odbori in komisije Kulturne skupnosti Slovenije delali pospešeno. Pripravljali so program za posamezna kulturna področja, podlaga zanje je bil tudi razpis za kulturne akcije. Posamezna področja kulture, predvsem še tista, ki nimajo dovolj proučenega stanja, niti osnovnih razvojnih zasnov, so se spet lahko ravnala le po prispelih vlogah na razpis za kulturne akcije. Zato je imelo predsedstvo, ki je moralo usklajevati programe posameznih kulturnih področij, težko delo. Poglejmo si le bistvene sestavine programa za kulturne akcije, ki jih namerava kulturna skupnost Slovenije podpreti v letu 1974.

Knjiga od založnika do bralca

Knjižnice so eno redkih kulturnih področij, ki imajo izdelan svoj razvojni program, normative, matično službo. Precej je bilo storjenega na tem področju v zadnjih letih, toda kljub temu je med tistim, kar smo

lepo zapisali v srednjeročni družbeni načrt o razvoju Slovenije in dejanskim stanjem precejšen zaostanek, zlasti v naši splošno izobraževalni knjižnični mreži. V 25 občin knjižnice ne dosežejo niti polovice zahtev razvojnega programa. Potreben bi bil izreden materialni napor, da bi v knjižnicah dosegli 1,5 knjige na prebivalca. (leta 1971 le 1,1 knjige). Podatki nam povedo, da je l. 1972 primanjkljaj v dotoku literature v knjižnice znašal kar 40 000 zvezkov. Odtod tudi večja zavzetost, da bi z načrtno akcijo temeljnih kulturnih skupnosti in Kulturne skupnosti Slovenije omilili to stanje, predvsem pa ustvarili, tudi s pomočjo sprememb posameznih zakonskih predpisov, boljše pogoje za knjižnice, knjižničarje in bralce. Kulturna skupnost Slovenije solidarnostno združuje sredstva za ureditev knjižnic na manj razvitih območjih, na primer za sodobno opremo knjižnic v Ormožu, Litiji, Ormožu, Senti Jurju pri Celju, za ureditev prostorov knjižnic v Dravogradu, Lendavi, Ljutomeru, za nakup bibliobusov v Mariboru in Novi Gorici, ki bi bili namenjeni širšim območjem. Izdelan je prioriteten red za ureditev knjižnic v 16 občinah na manj razvitih območjih. Polovico naj bi jih uredili letos, polovico v prihodnjem letu.

Na literarnem področju bi Kulturna skupnost Slovenije sofinancirala dobra izvirna slovenska leposlovna dela, predvsem mladinsko literaturo, pa tudi prevode literarnih del drugih jugoslovanskih narodov ter družboslovno literaturo, zlasti klasike marksizma. Naj navedemo le nekaj del, ki jih namerava podpreti Kulturna skupnost Slovenije. Goldmann: Marksizem in družbene vede, Gramsci: Izbrana dela, Lenin: Filozofski spisi, Majer: Sodobna meščanska filozofija in marksizem, Marx—Engels: Izbrana dela V. Zihl: Izbrani eseji, vrsto družboslovnih knjig za mladino itd. V programu je tudi pomoč izvirnim slovenskim znanstvenim delom z umetniških področij. Naj jih spet naštejemo le nekaj: Slovar slovenskega knjižnega jezika, II. knjiga, Slovenski pravopis, Etimološki slovar, Prešernova bibliografija, šest vodnikov po kulturnih in naravnih spomenikih Slovenije. Precej denarja bo šlo za redno izhajanje literarnih revij in za tistih revij, ki so

širšega kulturnega pomena. Zaradi omejenih sredstev, ki bi jih letos združevali, ni bilo mogoče izbrati niti tretjine predlaganih del na tem področju.

Tudi za naša patrimonij so dolžne skrbeti vse kulturne skupnosti za obnovo pomembnejših spomenikov nacionalnega pomena pa združujejo sredstva v okviru Kulturne skupnosti Slovenije. V programu je kar 29 gradov, od Turjaka do Bogenšperka in gradu Zemono pri Vipavi. Tu je enajst etnografskih spomenikov od Preskarskega stanu na Veliki planini do starske hiše v Trzinu pri Kranju in več starih kmečkih hiš kot je na primer hiša z dobro ohranjenimi baročnimi freskami v Hosti pri Škofji Loki. Na programu je tudi obnova več pomembnih spomenikov ljudske revolucije, kot sta bolnišnica Franja in Pavčkova bolnišnica ter Baza 20 v Kočevskem Rogu. Tu je še nekaj tehniških spomenikov in tudi več cerkva, ki so pomembni kulturni spomeniki, ki pa že izgubljajo svojo versko funkcijo. Omeniti moram še več akcij, ki so širšega pomena za napredek arhivske dejavnosti (objave, razstave, konserviranje predvsem naših pomembnejših fondov arhivskega gradiva). Tudi na spomeniško varstvenem področju je bilo znatno več vlog kot pa možnosti.

Tudi na področju likovne, galerijske in muzejske dejavnosti smo skušali, na podlagi izhodišč, izdelati program akcij, ki bi jih naj podprla Kulturna skupnost Slovenije. To je eno naših manj proučenih področij. Precej nad sto je že muzejev in galerij v Sloveniji. Večinoma so to razdrobljene, male ustanove, preslabo organizacijsko in strokovno povezane med seboj. Nismo se še dogovorili o naši muzejski službi, pa se nam že, kot padalci z neba, pojavljajo novi muzeji, nove zbirke, ki pa ne izpolnjujejo niti osnovnih pogojev, ki jih narekuje zakon. V Sloveniji imamo že 82 likovnih razstavišč. Kako se ta povezujejo med seboj, kako se vežejo na večje galerije? Koliko je v njih dobrih razstav? Zaradi vsega tega je bil v Kulturni skupnosti sprejet sklep, da v letošnjem letu, dokler se v okviru strokovnih združenj in prizadevanj interesnih skupnosti ne dogovorimo o muzejski in galerijski službi

v Sloveniji, ne podpremo ustanovitve nobene nove muzejske ustanove. V programu je tudi izražena večja usmerjenost gostovanjem muzejskih in likovnih razstav izven matičnih hiš, predvsem bi podprli gostovanja na manj razvitih področjih.

Premik v programski usmeritvi pa je prav gotovo odločitev, da naj bi Kulturna skupnost Slovenije v tem letu podprla več temeljnih muzejskih in likovnih razstav in to že pri njihovem nastanku, saj vemo, da taka razstava ne nastane v enem letu. V to zvrst sodijo med drugimi razstave kot so: kultura v narodnoosvobodilnem boju, Kotlaška kultura, razstava o slovenskih pomorščakih, ureditev zbirke slovenskih ljudskih mask v Ptuj, prava razstava o slovenski ljudski umetnosti. Na vidnem mestu so tudi retrospektivne razstave pomembnejših slovenskih umetnikov: V. Metzingerja, M. Sternena, F. M. Straussa, K. Bulovčeve, A. Černigoja, F. Miheliča, R. Nemca in J. Mežana. V okviru medrepubliškega sodelovanja pa predlaga KSS 10 razstav. Naj jih navedem samo nekaj: retrospektivna razstava Karla Hegedušica v Moderni galeriji v Ljubljani, knjižna vezava v Jugoslaviji v Narodnem muzeju v Ljubljani, retrospektivna razstava Ljuba Babića iz Zagreba v Umetnostnem paviljonu v Mariboru in razstava skupine srbskih likovnikov v Umetnostnem paviljonu v Slovenj Gradcu.

Gledališče, glasba, film

Na področju gledališča in glasbe bo KSS združevala sredstva in pospeševala zlasti še tisto dejavnost, ki je pomembna za skladnejši, celotnejši in dolgoročni razvoj gledališke in glasbene umetnosti. Na obeh področjih je na prvem mestu kakovostna in količinska rast domače ustvarjalnosti. Izdelani so posebni kriteriji za nagradjevanje krstnih in prenovitvenih ter eksperimentalnih uprizoritev. Posebej bo KSS podprla natečaj dramskih besedil za Cankarjevo jubilejno leto. Posebna skrb bo veljala nadaljnemu utrjevanju, poglobljanju in širjenju gledališke in glasbene vzgoje mladine in odpravljanju razlik v kulturnem življenju na posameznih področjih, predvsem se na gospodarsko manj razvitih območjih. Ta pomoč se bo odražala predvsem v podpori gostovanj, ki naj bi jih bilo na gledališkem področju kar 300 in prav toliko na glasbenem področju in to vse od gledaliških predstav, komornih koncertov do opernih in baletnih predstav. Razen tega bo KSS podprla pomembnejše dogovorjene gledališke in glasbene festivale, kot tudi udeležbo naših ansamblov na večjih medrepubliških in mednarodnih gledaliških in glasbenih manifestacijah.

Mnogo razprav je bilo spet okrog filmske proizvodnje. Pri tej je več težav. Čuti se odsotnost idejnih, programskih izhodišč slovenskega filma za nekaj let naprej in tu je problem večjih finančnih sredstev. Viba film je predložil program petih celovečernih in dvajsetih kratkih filmov. Njegova uresničitev bi zahtevala skoraj 2 stari milijardi. Končni sklep predsedstva Kulturne skupnosti Slovenije pa je izoblikovan v predlogu, da v enem letu ne bo moč odpraviti vseh posledic naših starih grehov na filmskem področju in da bi zato sanirali slovensko filmsko proizvodnjo postopoma. Zato KSS predlaga, da od ponujenih 5 celovečernih filmov (Strah, Povest o dobrih ljudeh, Vdovstvo in pogreb Karoline Zasiher, Pomladni veter in Zbiralec umetnin) in 20 kratkih filmov podpre KSS letos 3 celovečerne filme, vsakega v višini 2.600.000 dinarjev in 15 kratkih filmov po 160.000 dinarjev. Tako bi namenili za filmsko področje 11.000.000 dinarjev. V letu 1974 pa moramo posneti še dva zaslata filma, oziroma imamo sredstva za enega in pol iz lanskega leta. Tako se nam lahko letos obeta že kar obilna filmska bera: skoraj pet celovečernih in petnajst kratkih filmov (lani smo jih posneli deset), zato menimo, da tudi ta predlog že pomeni postopno sanacijo slovenske filmske proizvodnje.

Kulturni stiki s svetom

Obsežen je tudi program naših kulturnih stikov s tujino. KSS združuje letos sredstva predvsem za tiste akcije, s katerimi se lahko Slovenija z najvišjimi dosežki svoje duhovne omike predstavi v svetu, oziroma za to, da bi v naši sredini lahko videli najpomembnejše umetniške in kulturne dosežke drugih narodov. V programu je vrsta akcij, ki so opredeljene v meddržavnih programih kulturnega sodelovanja Jugoslavije s tujino in druge pomembne kulturne akcije z zamejstvom. Nad sto kulturnih manifestacij je predvidenih v okviru medrepubliške in mednarodnega sodelovanja. Med njimi so: gostovanje baleta SNG v ZRN, izmenjava gostovanj med Dramo SNG Maribor in gledališčem v Gottwaldovu, gostovanje Tria Lorenz na Danskem in več gostovanj naših znanih pevskih zborov v tujini. Od razstav naj omenimo razstave jugoslovanske umetnosti v ZRN, Avstriji, na Finskem, Škotskem in ZDA, razstave slovenskih likovnih umetnikov v Rimu, Milanu in Zürichu. V Sloveniji naj bi videli letos še Danski kraljevi balet, baletni ansambel državne opere iz Düsseldorfa, Bamberške simfonike, moskovsko gledališče Majakovski, gostovanje slovaške filharmonije, razstavo češkega slikarstva 19. stoletja, turške grafike itd.

Posebno pozornost posveča tudi letos Kulturna skupnost Slovenije pospeševanju in spodbujanju kulturnega življenja Slovencev, ki živijo zunaj Slovenije, od zamejskih Slovencev do naših zdomcev in izseljencev ter pospeševanju kulturne dejavnosti pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti. Nekaj sredstev pa namenja spet v solidarnostni sklad za nujne in načrtno investicije v kulturne domove na manj razvitih področjih.

Boris Kuhar

Pomenek ob umetniški in delovni petdesetletnici Slavka Jana

Vseskozi sem mislil, da bi bil le igralec

Zelo redki so pri nas gledališki umetniki, ki pri tem težavskem delu vzdržijo pol stoletja. Eden teh tako zelo redkih je igralec, režiser, gledališki ravnatelj in akademski učitelj Slavko Jan. Oton Zupančič mu je dne 19. apr. 1949 pisal: »Nekoč sva vlekla pod istim jarmom in kadar je bilo najtežje, sem se zanesel: Jan bo potegnil!«

— Kar uvodoma hkrati z iskrenimi čestitkami za jubilej, ki ga žal ne slaviš na odru, kot je običaj — vprašanje: Ali bi hotel primerjati slovensko gledališče leta 1923, ko si začel, z današnjim?

— Pustiva, prosim, jubileje in njihovo »slavo«, je preveč sitnosti z njimi, zmeraj, posebno v gledališču. In še: to so predvsem pogledi nazaj, o njih sodite vi in čas. Pogled naprej pa mi razkriva: čas je za odhod s prizorišča.

Moja misel o letu 1923 je takale: v tem času je bilo slovensko gledališče kot skrajni umetniški organizem šele v nastajanju in iskanju samega sebe. V ansamblu Drame, Opere in Baleta v Ljubljani so delali kot režiserji in igralci številni tuji, Čehi in Hrvati. Kasneje so se vključili še ruski emigranti. Bile so predstave, kjer so ruski igralci v ruščini igrali glavne vloge, slovenski igralci v slovensčini pa epizode. Zaradi očitnega forsiranja tujih moči je prišlo do stavke slovenskih igralcev.

Ščasoma pa se je le začel oblikovati predvsem domači izbor igralcev in režiserjev. O. Zupančič je kot dramaturg skrbel za odrski jezik. Igralcev in režiserjev nas je bilo malo: vsega 30, pripraviti pa smo morali 18 do 20 premier na sezono. Tehniške možnosti so bile nadvse skromne, kostumi prav tako, biti so morali takorekoč zastojni, celo kupovali in šivali smo jih večkrat sami. Gledališči smo imeli samo v Ljubljani in Mariboru. Združeno gledaliških igralcev pa je v sezoni 1922/23 ustanovilo dramatično šolo.

Kljub vsemu pa so to že bili začetki resnično profesionalnega gledališča, ki je s svojimi zlasti igralskimi dosežki pripravilo, odprlo in utrlo pot poznejši evropeizaciji slovenske gledališke omike.

In danes: imamo gledališko visoko šolo, več gledališč. Ansambli so se povečali, delovne razmere bistveno izboljšale. Silno se je razvila kulturna scenografija in kostumografija. Stevilo skušenj se je potrojilo, število premier zraslo na 6, 7 ali 8, tehnika se je izboljšala na do danes močnejšo. In še najvažnejše: družbeni položaj gledališke delavca je danes povsem drugačen kot je bil leta 1923. Ustanovljena je bila Skupnost slovenskih dramških gledališč, eksperimentalna veja se je široko razrasla, zaživela so Mladinsko, Lutkovno in Marionetno gledališče. Slovensko gledališče je na gostovanjih po Jugoslaviji in v tujini od Pariza preko Rima do Moskve izpolnilo svojo kvaliteto, veljavo in vrednost.

— Kateri stavek iz dramske književnosti se ti najpogosteje vriva v misel?

— »Posebna previdnost čuva celo nad padcem vpraševim. Ako bo zdaj, ne bo pozneje, ako ne bo zdaj, bo pozneje: pripravljaj bodi, to je vse« (Hamlet, V. del.). Ne citiram v smislu fatalizma, pač pa v smislu odgovornosti, ki jo imam kot igralec, režiser ali ravnatelj do ljudi, s katerimi gnetem predstavo in spet za ljudi, ki gledajo predstavo. Gledališko iskanje je podvrženo najrazličnejšim skrajnostim, zdaj sončnim, zdaj senčnim, zdaj razburljivim — le redkokdaj mirnim. Ko delamo, vrtamo po ljudih in iščemo človeka. To pa je utrudljivo, občutljivo, težko in odgovorno delo in lepega dne prideš do točke, ko te prevzame strah, ali boš kos reševanju človeških usod, tistih, ki jih vidimo na odru, pa usod igralcev in igralcev, ki so tudi ljudje s svojim življenjem.

Izobčen iz »spodobne« družbe

— Leta 1923 si se odločil za igralški poklic. Kaj je to tedaj pri nas pomenilo?

— Nočem tajiti, da je name kot na mladega človeka tedaj močno vplivala ustanovitve prve jugoslovanske države. S tem je zraslo iskreno in vroče prizadevanje, da bi kar se da pomagali pri uveljavitvi slovenske samostojnosti na vseh področjih. Tudi (ali predvsem) na gledališkem in tudi (ali predvsem) z gledališčem. Moj prvi poklicni nastop je bil 1. oktobra 1923 v Drami SNG v Ljubljani in tako se je 1. 10. 1973 izteklo 50 let mojega služenja Drami SNG. Nastopi in priznanja so se takrat, pred 50 leti, vrstili, dilema med slavističnim študijem in gledališčem je plahnela in odločitev se je vedno bolj nagibala v prid igralstvu. Poklicno tveganje, pohod v neurejeno, v neznanje se je začel. Oče je bil mrtav, mati, brat in sestre odlo-

Slavko Jan kot Šuka (1945)

čitvi svojega enajstega brata niso preveč nasprotovali. Poudariti moram, da je pri Slovincih takrat v glavnem še bil skoraj izobčen iz tkam. normalne ali »spodobne« družbe.

— Za katero slogovno, metodološko in izpovedno igralško smer si se tedaj opredeljeval? Kdo so ti bili vzorniki in učitelji?

— Vsek pisatelj z vsakim dramskim besedilom po moji misli že opredeljuje tudi slog uprizoritve. Bili smo mladi, pa smo seveda tudi takrat hoteli prevrniti svet. Iskali smo novo. Govorili o ekspresionizmu, novem realizmu, v poduhovljenosti in poudarjenem čustvovanju. Zvesto sem se držal Ljupka, ki je bil tudi mlad. Njegova razčlemba teksta, njegove miselnosti in tehnične eksplikacije so mi kazale pot za igralško obvladovanje velikih besedil — tkm. nosilnih vlog, pa čeprav je bil Ljupka sam predvsem nepozaben mojster v oblikovanju manjših karakternih vlog.

Nepozaben vzornik slovensčine mi je bil od vsega začetka do leta 1949 kot dramaturg in lektor O. Zupančič. Recitiral, nastopal v radiu in kasneje tudi režiral sem vse po njegovih lektorskih in dramaturških razlagah ter napotkih.

(Sogovornikov medklje: V uvodu ma že citirane pismo iz leta 1949 ti je O. Zupančič med drugim zapisal: Rad poslušam slovensčino iz vaših ust.)

V najbolj našem, človeško zlahtnem, naravnem in preprostem, a življenjsko pristnem in pretresljivem oblikovalnem igralskem mojstrstvu, kakršno je npr. dosegel v svojem Lomanu (Smrt trgovskega potnika), mi je bil vzornik, ki pa se mu v vseh pravikar navedenih prvinah nisem znal približati, Janez Cesar. Na koncu življenjske poti je ostal osamel in zagrenjen.

— Kdaj, zakaj in ob kateri priložnosti si se začel odločati za režijo? Ali z drugimi besedami: kdaj, zakaj in čemu si se odpovedal igralstvu?

— Vseskozi sem mislil, da bi bil le ali predvsem igralec. Leta 1945 pa mi je tedajni ravnatelj Drame SNG B. Stupica poslal uradni dopis: »Tov. S. J., režiser Drame! Zaradi sprememb, ki so se izvršile, moras prevzeti režijo Čapkove »Materke«... In kar »moraš, tudi moreš«, pravilo ali ne?

Kdaj, zakaj in čemu sem se odpovedal igralstvu? Dolga povest. Igralec, režiser, skoraj 11 let ravnatelj Drame SNG, profesor na akademiji — vse hkrati. Velika umetniška in administrativno vodstvena ter pedagoška odgovornost v Ljubljani, pa še režiranje po Jugoslaviji — prevelika in pretežka gmeta hudih delovnih bremen za enega samega človeka! Vse to je zahtevalo v meni igralca v trenutku, ko naj bi najbolj zoren in dozor. Ko sem bil pozneje razbremenjen vodstvenih

funkcij, pa je novo vodstvo Drame SNG name pozabilo.

O širokem šopu dolžnosti, ki sta mi jih nalagala družba in njen razvoj, v mladosti nikoli nisem niti malo sanjal. Tudi želel si jih nisem. Nikdar in nikjer se nisem potoval za njimi. Prevzemal sem jih po kadrovske potrebi in na željo drugih.

Stisnjeni v zaprt obroč

— Ko govorimo o evropeizaciji Drame SNG in njenega repertoarja, lahko ugotovimo tri razvidne stopnje te evropeizacije. Prvo do leta 1941, drugo med približno 1950. in 1961. letom, tretjo pa po 1962. letu. Ti si bil na čelu Drame SNG v obdobju druge stopnje evropeizacije. Je bila ta pot ovinkasta in težka?

— Najtežje je bilo okoli leta 1948. Bili smo za železno zaveso, pod hudim pritiskom informbiroja, nekaj časa osameli v svetu, stisnjeni v zaprt obroč in že deset let praktično brez vsakršnih oken v svet in njegovo literarno gledališko dogajanje. Kakšen repertoar, kdo ga v tem času izbira in določa, Drama SNG sama in samostojno prav gotovo ne. V številnih poskusih, da bi razbili to zaklenjenost in prišli do sodobnih besedil iz svetovnega slovstva, smo imeli včasih več, včasih manj sreče. Počasi, a vztrajno smo prebijali led in ko je bil prebit, smo najprej krčili pot domačim in tujim pisateljskim imenom.

— Kakšne so tvoje izkušnje z izvirno slovensko dramatik? Ravnateljске in režiserske?

— Moje izkušnje z izvirno slovensko dramatikto so bridke. Sterijino pozorje stopa v dvajseta leta v glavnem in izvršnem odboru SP, kjer delam od vsega začetka, smo se prva leta soočili s težkimi bitkami za uveljavitev domače sodobne izvirne dramatike. Režiserji, pa tudi igralci so se uporno branili režirati in igrati domača dela. Pravili so, da so slaba in da v njih ne najdemo zadostnih možnosti za uveljavitev svojih, večkrat pretranih ambicij. Ista pesem v Zagrebu, Beogradu, v Ljubljani. Zato sem velikokrat v tem smislu zamljal skušal vplivati na režiserje in jih tako ali drugače prepričati, naj bi režirali nova domača dela. Končno sem največkrat moral režirati sam — Kateroli delo smo že pripeljali do premiere, vedno so bila tu ali tam, pri tem ali onem literarnem ali gledališkem omizju — bolj ali manj ozka, a vedno huda negodovanja in nasprotovanja.

Kot se sam gotovo še predobro spominjam, sva bila zaradi izvršnih domačih del ali zaradi njihovih pisateljev v tistem času nekajkrat prav grodo »djana na pranger«, zaradi »neodgovorne odgovornosti« v tej zvezi pa

smo bili celo pred sodiščem in to dvakrat.

— Kot ravnatelj in režiser si vodil Dramo SNG na njenih prvih dveh »umetniških bojnih pohodih«, ko se je slovensko gledališče prvič prebujalo in tudi prebilo v Evropo: leta 1956 v Parizu in leta 1957 na Poljsko. Kakšen podvig je bil to?

— Sami sebi prepuščeni in sami smo se znašli v Drami SNG, ko je državna komisija v Beogradu maja 1965. leta določila »Hlapce« za III. svetovni gledališki festival v Parizu prve dni julija istega leta kot predstavnik Jugoslavije in njenega gledališča. V skrajno kratkem času smo morali opraviti ogromno pripravljalno delo. Povsod smo našli na skop glede uspeha, bili smo brez managierja, celo brez novinarja, ki bi nas spremljal. Zavedali smo se velikanske odgovornosti, dušila nas je trema.

M. Bogdanović, upravnik N. P. Beograd, nam je brezovno čestital po prvi predstavi, potem pa še dr. E. Gavella in Lovro Matačić. Iz Slovenije nihče.

Posluj za mlade

— V času tvojega ravnateljevanja je Drama SNG v treh »valovih« angžirala tri velike skupine mladih igralcev z akademije. Od kod tedaj pogum za tako velikopotezno ter za takratni čas in za bodočnost tako pomembne odločitve?

— Dovoli, da ti na to vprašanje odgovorim s citatom, ki ga je 7. junija 1961. name naslovil tedajni predsednik gledališkega sveta SNG tov. Dušan Pirjevec in se glasi: »Gledališki svet ugotavlja najprej, da predstavlja čas, ko ste kot ravnatelj vodili Dramo SNG, pomembno in plodno obdobje v razvoju slovenske gledališke kulture in umetnosti. Zlasti vam je uspelo, da ste v Drami, ki po svoji umetniški zmogljivosti in po estetski višini svojih stvaritev predstavlja najpomembnejšo slovensko gledališko institucijo, uveljavili vrsto novih mladih gledaliških ustvarjalcev. S tem ste uspešno preprečili krizo, ki je grozila v letih po osvoboditvi našemu gledališču spričo dejstva, da ni bilo tako imenovane srednje generacije gledaliških delavcev. Pri tem svojem prizadevanju ste ravnali tako smotno da ni prišlo do usodnih nasprotij med predstavniki starejšega in mlajšega rodu ter s tem ohranili enotnost ansambla in zavarovali kontinuiteto razvoja.«

— Na gledališki akademiji si več let deloval kot profesor za režijo, v Drami SNG si odpiral vrata mladim talentiranim režiserjem. Kako sodiš — primerjano — o nadarjenosti in znanju ter o delu in o možnosti za samostojno ustvarjalno delo, ki jih je

imela tedanja in ki jih ima sedanja mlada režiserska generacija?

— Teško mi je — tudi primerjalno — v mladi generaciji ločevati in ločeno govoriti o dveh generacijah, recimo o Korunovi in Mikarjevi, saj se mlajši in mladi kljub nujnim razlikam v bistvu le zelo zlivajo v eno sarno generacijo. Po moji presoji vsi opravljajo svoje umetniško delo strokovno in v veselje naše gledališke kulture. Č kdo kdaj spodrsne v hlastanju po pretirano »modernemu« za vsako ceno, ga zato ne obmetavajmo s kamejnem. V iskanju novega bo sčasoma opustil grobot, pretiranosti ter skrajnosti in, upam vsaj našel primerno pot okusa, estetike in humanosti, kar naš gledališki trenutek tako zelo po- greša.

— Odkar nisi več ravnatelj Drame SNG, veliko režiraš tudi v drugih jugoslovanskih gledališčih!

— Po tem, ko sem bil leta 1961 razrešen dolžnosti ravnatelja v Drami SNG, sem za tri leta neprosto voljno začel med zdomec po Jugoslaviji, sicer bi bil umetniško likvidiran.

Zdravilo proti gledališki bolezni

— Kako je zdaj v luči polstoletnih delovnih in vodstvenih gledaliških izkušenj po tvoji presoji s pojavi, ki jih opredeljujemo kot gledališko krizo ali krizo Drame SNG? Kje so po tvojem mnenju njene korenine, v čem bistveni vzroki, v čem povod za izbruh? Ali obstaja zdravilo?

— Gledališke in mnoge druge krize so sicer nenakomeren, a bolj ali manj ciklični pojav. Nema lokrat se tudi dogaja, da posamezne skupine bi jejo plat zvona o krizah, ki jih v resnici ni ali niso tako hude. Tako se je o krizi oz. o »naftalinizmu« Drame SNG veliko pisalo po letu 1945., v letih 1951/53, ko se je Drama odlično afirmirala v Zagrebu in Beogradu, zopet beremo o njeni hudi krizi, o kateri je bilo veliko govora tudi v letih 1956/57, po njenih znamenitih nastopih v Parizu, Varšavi in Lodzu.

Ansambli seveda zdaj z več, zdaj z manj srece iz leta v leto uprizarjajo igre. Vsako leto pa ne padajo kot zrele hruške z dreves predstave, ki pomenijo mejnike v razvoju.

Vendar je v zadnjih nekaj letih vzbuh bolečih gledaliških vprašanj na Slovenskem dobil vsebine in zaje oblike, ki govorijo o resnični in globoki razjedenosti — ne samo v Drami SNG. Ugled gledališkega delavca postaja v naši družbi vedno bolj vprašljiv. Oseba nasprotnosti in celo sovratstva med gledališkimi ljudmi na eni strani, na drugi pa egocentrično in neobektivno poveličevanje posameznikov iz določenih vaze zaprtih in le vase zrtih skupin ter posameznih gledaliških hiš so prav tako znaki nezdravega vzdušja, katerega posledice se kažejo tudi v nezadostni skrbi in pomoči družbe.

Akcija bojkota nekaterih režiserjev je po moji presoji zgodovinska zmot. Bojim se, da ji ni botroval samo načelni vidik. Cisto gotovo je izraz enostranskih pogledov na kulturno snovanje, ki niso v prid ravni iskanj in potreb današnjega časa. In posledice?

V današnjem gledališkem trenutku se v Drami šopirijo pretežitveni in predrugi tuji gostje, režiserji scenografi in kostumografi. Čas je podoben Govekarjevemu in času forsiranja ruskih carskih emigrantov, bežičnih pred okto-brsko revolucijo (skupina Muratov). Razlika med takrat in danes je v tem, da so tudi sodevalci takrat, ko doma-čih ustvarjalcev še ni bilo dovolj, po-magali pri samih začetkih naše gledališke zgradbe, današnje močno pre-tirano tuje sodelovanje pa je po pol-stoletni živi in plodni dobi nenaravno, protislovno in nepotrebno. Kljub vse-mu temu je odlično preveč favorizirano. Dosežki tujih gostov razen zelo redkih izjem niso taki, da bi jih ne-dosegli in presegli domači scenografi, kostumografi in režiserji.

Čudim se Skupnosti slovenskih dramskih gledališč, ki vsaj za javnost, stoji ob strani. Domnevam, da je tu brez moči, saj je po dogodkih na pred-lanski skupščini v Mariboru moč skle-pati, da nekatere člane skupnosti lo-čujejo ostra nasprotja.

Mislim, da je v današnjih gleda-lških ljudeh premalo ljubezni do dela, od katerega žive. Preveč je zastup-ljenega oziroma ter škodoželjnega ru-šenja in premalo spoštovanja do dela soigralca ali soigralke. Še več, zmal-čilo se je pravo vrednotenje človeških, delovnih, poklicnih in umetniških pr-vin pri posameznikih in to analogno vpliva tudi na celoto ansambla v pred-stavi. Večkrat hodimo drug mimo dru-ga kot tuji in sence in prevečkrat drug z drugim le molčimo.

Močno smo zanemarili odrski go-ovor, pozabili smo na lepo slovensčino, na okus in pravo mero pri gledaliških realizacijah.

Samo trdo delo in čisti profesio-nalizem je zdravilo, ki sme in mora, pa tudi edino more pomagati, da prema-gamo bolezen in da ponovno utrdimo temelje humanizma v slovenski gleda-lški omiki.

Lojze Filipič

Načelno o nenačelnem

Sociologi so posvetili razmeroma malo pozornosti pojavi, ki mu pravimo klikarstvo; zato nam o metodah klik, o njihovem porajanju, o družbeni moči in vplivu ni dosti znanega. Kljub temu poznamo nekaj zakonitosti, ki kliko opredeljujejo odzvojnost, hkrati pa so te zakonitosti osnova za recepturo, ki članom klike natančno predpisuje vedenje. Ustavimo se pri na videz nebitnem elementu — komunikacijah med kliko in njenimi nasprotniki, to je s tistimi, ki se z delovanjem »takine« družbe ne strinjajo in z njo tudi polemizirajo.

Prvi zakon pravi, da mora vodja klike ostati neomadeževan, v ozadju. Ima vlogo spretnega režiserja, ki ima na vajetih igralce — to je manj pomembne člane neformalne skupine. Zato v polemikah vodja ne sodeluje! V boj, pred javnost pošilja najmlajše (ali najmanjše) člane, vajence, ki imajo v klikli status adherentov (izraz sem pobral v pravilniku AICA). Tako doseže dvojen uspeh — preizkusi valjendno zvestobo in podležnost, hkrati pa zmanjša nasprotnikovo odzivnost, saj ga poskuša v prvi fazi diskvalificirati tako, da njegov status izenači z vajencem.

Manj spretni ali novopečeni sferi klik se včasih spuste v polemiko sami — vendar tu ne gre toliko za nespretnost in neizkušnost kot za zavestno tveganje, ki pa je malenkostno, če drži klika v rokah ključne položaje v stroki ali branži. Če nastop uspe, je vodja svoj cilj dosegel — utrdil si je položaj tako nasprotni članom klike (ki so večinoma potencialni kandidati za vodjo) kot proti »javnosti« (financerjem, načrtov). Vendar to znanje ne odvrne pametni klikarji tako tvegane sprejmejo le enkrat ali dvakrat. Nato se praviloma umaknejo za kulise.

Sele potem, ko pripravnikov ma-never (diskvalifikacija nasprotnika z neakademskimi sredstvi) spodleti, ube-re klika drugo pot. Vodja »na slep« izbere nekaj nevtrálnih imen, ki mor-da posteno polemizirajo z idejami ti-stega, ki se je zapletel v obračunava-nje s kliko. Z vztrajno in spretno ma-sažo jih pripravi do besede ali pisa-nja. Tak manever prinese novo korist — nevarnost za kliko je odstranjena, debata ne zadeva več resničnih pro-blemov (klika in njenih metod), mar-več ubira pota navideznega strokov-nega obračunavanja. Če manever ne uspe, stopijo na bojišče vplivnejši čla-ni klike — njihovo delo pa poteka v dveh fazah: s kuloarnimi čencami po-skušajo najprej nasprotnika umazati (če po naključju ne pije, ga razglasio-jo za potencialnega pijanca, ali kaj po-dobnega), na »višjih« mestih, kamor segajo tpalke klike, začno krožiti pro-morne pripombe o sobesedniškovem moralnem liku; najbo — tako ali dru-gače — je namigovanje na svetovnona-zorsko prepričanje — klika, prišleke grešniku trenutno najbolj krivoversko mnenje ali pa ga etiketira z »režimov-cem«.

Ko je tovrstna masaža opravljena, napoči čas javnega obračuna. Spet po preskušenem receptu, pripisati avtorju kar se da bebasto mnenje in ga kar se da briljantno osmešiti, po možno-sti s polovičnimi resnicami. Seveda ne smemo pozabiti, da imajo klike pogo-to tudi moč in obsebnostu kratko malo zavežajo jezik — tako ali dru-gače mu prepričajo objavljene. Zani-miv sistem prebrisane onemogoča-nja je tudi postopno strokovno ba-gateliziranje — grešnika kaznujejo tako, da mu celo dajejo delo (pisanje), ven-dar le o nepomembnih temah. Ker pa se pri nas (pogosto) enači veličina ob-ravnane teme z avtorjevo veličino, je izid jasan. Ob hkratnih zasebnih razvednotenjih postaja nasprotnik klike čedalje manj nevaren, dokler ga kot smešnega klovna (cepeca, ki se za-letava z glavo ob zid) ne odstranijo iz maneše.

Sicer pa kakaj pisemu tako zelo načelno — preprosto zato, ker so kli-ke in klikarstvo pojav, ki se nam v vsakem trenutku lahko izmuzne med prsti, ker so klike nevidne in neot-pilive, vendar hudo vplivne.

Ivan Sedej

Mlad človek, ki si služi (za sedaj domačo) slavo

Dirigent Uroš Lajovic: Dirigiranje je zame veselje, strast,
najmanj pa možnost za zaslužek

Ko nekdo v umetniškem svetu večkrat zapored opozori nase, je pri hiši tem večje veselje, če je to mlad človek. Spominimo se časov, ko smo ugibali, zakaj mladi nekako ne pridejo do veljave. Tudi v dirigentskem življenju je bilo tako, zadnje čase pa se zdi, kot da je za vse dovolj kruha, pri tem pa so v Ljubljani vsaj štirje mladi dirigenti, ki si poleg kruha preudarno, predvsem pa z umetniško gotovostjo služijo tudi (za sedaj domačo) slavo. To so Anton Kolar in Uroš Lajovic v Slovenski filharmoniji ter Milivoj Šurbek in Lovrenc Arnič v Operi SNG. Naj nam tokrat spregovorijo o lastnem glasbenem profilu Uroš Lajovic.

— Ocenjevalci vaših dirigentskih nastopov so vam izredno naklonjeni. Takšna ocena mi ni všeč, ker izključuje objektivnost.
— Tako pač pravimo. Zakaj vas moti beseda naklonjenosti?
— Lahko bi kdo menil, da mi je kritik res samo naklonjen, da ima o mojem delu morda drugačno mnenje, zaradi česar mi ne poudarja morda celo zaradi sorodniških vezí, pa napiše ugodno kritiko.
— Kot da bi vam bilo neprijetno, ko berete pohvalo o sebi?

Tendenčna kritika

— Saj mi je res.
— Ste morda tudi nezaupljivi do kritike?
— Kritiko sprejemam, le da del naše glasbene kritike preveč opazno izraža tendence, ki ji odzvevajo poglavite značilnosti kritičnosti; lahko ji očitam celo taktiziranje.
— V zvezi z vami? Saj vsa ugotovila, da vas hvale.
— Pri tem sploh ne gre zame, pač pa ugotavljam, da del kritike, po navljam, tendenčno piše proti meni.
— Proti Slovenski filharmoniji?
— Proti njej, kakršna je zdaj.
— Program, vodstvo?
— Oboje je lotova, in sicer prilitivno in zelo prozorno. Saj dopuščam duhovito taktiziranje, ki naj bi bilo tudi utemeljeno, težko pa se spriznam z apriorizmom, ki se žene samo za enim.
— In sicer?
— Prizadeva si doseči personalne spremembe v ustanovi.
— Sami delate v tej ustanovi, zato lahko ocenite, ali so takšna prizadevanja upravičena?
— Nekomu se kažejo spremembe neodločljive, drugemu pa prav nič. To je silno relativno.

— Pa je morda vsaj to mogoče reči, ali leti očiček na programsko ali izvajalsko plat delovanja SF?
— To se je spreminjalo kot barometer. Pravim spreminjalo, ker so se omenjene tendence v zadnjih mesecih polegale.
— Pa kljub temu?
— Recimo, da je bil bolj na tapeti izvajalski vidik delovanja.
— Dirigenti ali orkester?
— Slednji veliko manj. Orkester se je v zadnjih štirih letih neverjetno konsolidiral. To lahko trdim, čeprav s njim delam šele dve leti.
— Se je to zgodilo pod vodstvom sedanjega šefa dirigenta?
— V času njegovega vodstva, seveda. To izjavo pa morate upoštevati tudi kot izraz počutja v ustanovi, kjer delam.
— Koliko ste imeli v tej sezoni koncertov?
— Doslej pet, tri v Ljubljani, po enega pa v Opatiji in Ptuj.
— Kako se torej počutite v Slovenski filharmoniji, kako ste sploh prišli v to glasbeno ustanovo?
— Prijavi sem se za asistenta in bil sprejet. Priznam, da mi je bilo v začetku, tudi tehtanje, koliko je kdo vreden. Prijavi sem se z najmanjšimi perspektivami, saj sem moral še k vojakom.
— Kako ste začeli?
— S težavami. Prevelika je bila razlika med šolo in prakso; razlika v mentaliteti. Doživel sem nekaj konfliktov z orkestrom.

— Ste občutili tolikšno razliko med tem, kar ste se učili, in onim, kar ste dobili v roke?
— Razlika je velika. Ne v orkestru samem, marveč v mentaliteti ljudi.

Študij v glasbenem paradizu

— Gre torej za razlike med dirigenti z različnimi šolami?
— Ne! Študiral sem namreč v glasbenem paradizu, na Dunaju, ker sem bil nenehoma v stiku z največjimi osebnostmi glasbenega sveta. V družbi kakih štiridesetih dirigentov in predvsem predstojnika dunajskih filharmonikov, katerih vajam in snemanjem sem smel zelo pogosto prisostvovati, sem se navzel posebne mentalitete, nekakšne optimalne atmosfere, ko orkester igra kar sam od sebe. V Ljubljano sem prinesel to vzdušje hkrati z vso učenostjo, kolikor se mi je posrečilo spraviti v glavo.
— In na kaj ste naleteli?
— Na drugačne kritične.
— Ki so rodili nesporazume?
— In celo napetosti, trenja; ne vem, kako bi temu rekel. Toda položaj se je hitro izboljšal, tako da se danes dobro razumemo.
— Ste bili prestrogi pri izbiranju kriterijev?
— Upam, da ne veljam za ostrega dirigenta, oziroma da sem oster s

volj dela za dva dirigenta. Toda zase lahko rečem, da imam veliko dela.
— Kaj pomeni imeti veliko dela v Slovenski filharmoniji?
— Delo imam normirano: vodim abonmajske koncerte, pripravim zbor in eventualno orkester za dru-

ge dirigente, sodelujem pri snemanju in delujem v samoupravnih organih.
— Za druge dirigente? Ali ni to sila nevhvaležen posel?
— Saj tega je pri nas malo. Mene letos še sploh ni doletelo. Sicer pa to ni nič drugega kot tehnična pri-

prava orkestra, ki ni manjvredno delo. V tujini je tega zelo veliko.
— Delo za zvezdnike?
— Zvezde dirigirajo orkestrom, ki že vse znaajo!

— Ali se mlad dirigent kaj laže odloča za izvajanje avantgardnih skladb?
— Najbrž se res laže, ker pač ves čas živi v času njihovega nastajanja.

— Pa še druga stvar je najbrž, lahko se dobesedno povezuje s skladatelji in se ravna po njihovih neposrednih navodilih. Ali je to res?
— Samo deloma, za pravilnost interpretacijske odločitve pa sploh ni odločujoče. Interpretativne kriterije vendar izbira dirigent sam.

— Ali je poseben užitek krstiti novo delo?
— Gotovo je doživljanje drugačno, čeprav moram zase reči, da pri vsaki skladbi — ki jo dirigiram, enako uživam.

— Imate pač tak poklic, ste v taki službi, da morate dirigirati?
— Toda dirigiranje je zame veselje, strast, najmanj pa možnost za zaslužek. Dirigiram, ker to rad delam. Skoraj ne bi znal razložiti tega, kot kdo včasih ne more povedati, zakaj je na primer žalosten ali vesel.

— Torej se vaš užitek začne na dan koncerta, ko stopite pred orkester?
— Ne, zame je največji užitek, ko prvič berem partituro, ko spoznavam čisto nekaj novega in postopoma ob-

— Čeprav se prav na vajah zaradi ponavljanja sproti podira?
— Zato pa govorim o delovnem uživanju.
— In končno koncert sam?
— O tem ne bi znal dosti povedati. Na koncertu ne mislim, koliko mi je skladba všeč, ker moram nenehoma paziti, kdaj vstopi flauta, kdaj oboa itd.
— Ali dirigirate na pamet zgolj zaradi parade?
— Partitura je dirigentu v veliko pomoč, to je neizpodbitno. Lahko pa je tudi velika potuha. Če jo imam pred seboj, se nanjo zanašam, če pa sem si jo zapomnil in dirigiram brez nje, mi mora biti konstrukcija skladbe res popolnoma jasna.
— Konstrukcija je v tem primeru izredno obsežna?
— In pravzaprav docela nevidna oziroma neslišna. Kakor je pri sleherni arhitekturi vedno nekje za fasado, ki jo edino vidimo. Konstrukcija dobesedno racionalno spoznamo. Ker je dirigent edini, ki ima na voljo vse možne elemente, je tudi edini objektivno zmožen v danem trenutku to konstrukcijo spoznati. Vsa član orkestra sprejema samo del te konstrukcije.

— In jo seveda pomaga ugrajevati v glasbeno arhitekturo.
— Edina prednost dirigiranja na pamet je menda res ta, da ti je konstrukcija absolutno jasna. Včasih pa je partitura potrebna dirigentu iz vsem tehničnih ozirov: npr. pri spremljanju solističnih koncertov.

— Ali je sedanja oblika koncertnega nastopa edina, ki je možna?
— V organizacijskem pogledu se ne more nič spremeniti; dokler ne pride na oder dirigent, orkester pač ne more začeti. Vse drugo se lahko spremeni in se tudi spreminja.

— Na primer?
— Postavitev orkestra, obvezen odmor kot ustaljena mešanska podoba koncerta, sestava sporeda — vse to se lahko spreminja.

— Zanimajo nas predvsem spored. Navajeni smo nekako takšnega sporeda: kratko domače delo, koncert in za konec — po odmoru — simfonija.

— To je najtežje napraviti tako, da je zares smiselno. Najtežje je se postaviti spored, v katerem se po dirigentovi zavestni odločitvi izvršijo dela v smiselno enoto, ki je včasih lahko koncipirana tudi po načelu kontrastov. Kakorkoli pa je zamisljen, mora biti vedno izbran zavestno.

— Kritiki pogosto karajo nesmiselnost sestavljenega sporeda.
— Seveda, saj tri izvršne skladbe skupaj še ne dajo ustrezne celote, ki naj bi koncertnemu večeru zagotavljala, da je njegovo poslanstvo opravljeno.

— Potemtakem se z marsikaterim sporedom ne strinjate?
— Izvzemam vsak svoj, zavestno izbran spored.

Vezi med avantgardo in narodno glasbo

— Ukvarjate se tudi z zbori. Kako gledate na nenavadno situacijo, ko imamo Slovenci izredno število amaterskih zborov, hkrati pa tudi izredno majhno zborovsko produkcijo?
— Produkcija res silovito nazaduje. Ne v izraznem smislu, marveč količinsko. Z zborovskimi skladbami se ukvarja danes prav malo skladateljev, z modernjšim zborovskim stavkom pa prav redki.

— Ali je to slovenska posebnost?
— Lahko bi rekli, saj so nas že sosedni narodi daleč prehiteli.

— Kljub temu pa ljudje organizirano prepevajo?
— Prepevajo, kot so in kot bodo, in ker ni dovolj sodobne literature, segajo pač po starejši.

— In kdo bo popustil, zbori ali skladatelji?
— Vsekakor bo treba poiskati vezi med avantgardo in narodno glasbo, ki se je kot poseben fenomen pri nas silno razmahnila zlasti po zaslugi številnih okteto. Toda to bi bil utrudljiv posel, ki si ga nihče ne more prav zamisliti. Avantgarda je s človeškim glasom pravzaprav že vse izrazila. Težava pa je tudi v tem, ker avantgardni skladatelj zahteva čim bolj profesionalno obvladane človeške glasu.

— Profesionalnih ali polprofesionalnih zborov pa imamo v primerjavi s številnimi amaterskimi sila malo.
— Malo in tudi malo nastopajo.

— Janez Zadnikar

Uroš Lajovic

vladujem snov, spoznavam skladateljeve naklepe in jih drugega za drugim organiziram.

— To je precej racionalno delo?
— Sled ko prej imam ves čas opraviti z logičnimi postopki, ki obdelujejo in končno ustvarijo celoto.

— To je že koncertni nastop?
— Seveda, prej pa so še vaje, ki jih obutim kot delovno užitek.

— Ko podoba koncerta nastaja?
— Ko obutim, da stvar dozoreva.

neznana znanka televizija

7

Vplivanje na množico

Zelite zasesti kako dežel? Postavite tja televizijski oddajnik, ponudite vsakemu prebivalcu sprejemnik in iz svoje zaloge živajte vanje petnajst ur na dan kriminalke, vesterne, showe in pornografske filme; v enem letu bodo prebivalci bolj otopeli, kot če bi jih napadla spalna bolezen — ljudstvo vidiotov besedo so skoraj ameriški sociologi iz besedice vidiot in vidiot.

Take in podobne obtožbe veljajo za prvo obdobje televizije, ko je čudovita igračka s svojo novostjo razorožila vsakogar. Zabavala je in za majhen denar napolnjevala prazne večere. Zdal se nanjo navajamo, razpravljamo o njej in jo ocenjujemo. Kritiziramo ne le brezkončne serije prefabricirane človečnosti, revolverskih iger in nesmrtnih storij prerisanih prebivalcev, bolj nas prizadeva resnični svet resničnih ljudi, vprašanja mladine, vojn, drog, revščine in prikaz vsega tega na zaslonih. Po krivici je bila televizija obsodena, da depolitizira javno mnenje. Se nikoli v zgodovini se ni toliko ljudi tako zanimalo za politiko, se nikoli niso bili tako dobro in hitro obveščeni o svetovnih

dogodkih. Televizija sama je bolj kot katerikoli drug dejavnik s svojimi živimi, neposrednimi in takojšnjimi prenosi sprožila spreminjanje zavesti, in to brez kakršnekoli zvižace ali ideološkega zavzemanja. Ni mogoče večer za večerom prenašati v dnevnih sobah slepega nasilja iz Indokine, ne da bi se spreminila zavest gledalcev. Ni mogoče kazati umora osumljenega predsednikovega morilca »v živo«, ali pa tisto nenavadno postavo, ki stopa po hladni Mesečevi površini, ne da bi se na neki način spremenila družba. Zdal ni pomembnega dogodka, političnega, gospodarskega ali kulturnega, ki ne bi bil tudi predstava, pripravljena za prenos na domove televizijskih gledalcev. Videli smo Johnsonovo prisego v letalu, nad mrtvim Kennedyjem; gledamo prenose pogovorov in sestankov z negotovim izidom. Novi politiki — uporniki, iz vrst mladine ali iz črnih getov, ki niso imeli neposrednega dostopa do medijev, so hitro našli novo taktiko: televizijska postaja, ki je vjudno zavrnila prošnjo za oddajni čas, je bila prisiljena prenašati cestne demonstracije te iste skupine, pa čeprav le za poživitev drugače enoličnih poročil.

Tu se pojavlja že staro vprašanje o brezbarvni in otopeli množici. Televizija je obtožena, da zmanjšuje, celo izničuje osebo pobudo in dejavnost, da spreminja družino v avtomatizirano občinstvo in ustvarja ameriškega človeka. Da gledalce razvršča v nespremenljive, prilagojene družbene modele. Da z razširjenjem znižuje umetnost na raven porabniških predmetov in tako uničuje kulturo. Da avdiovizualno sporočilo deluje neposredno na čustva, ne da bi sprožilo sodelovanje možganov, in tako hromi razum, nasprotno od pisanega sporočila.

Analize kažejo, da moramo biti previdni v sodbah: dobra televizijska oddaja zahteva od gledalcev več miselnega napora kot solzav roman. Da izrazito televizijske vrste, kot so kvizi in podobne odprte oddaje, silno razgibajo gledalce, je znano. Kar za deva čas, porabljen za gledanje televizije, je pač tako, da vsaka povečana dejavnost jemlje čas drugim dejavnostim. Znano je, da športniki večinoma malo berejo, in da ljudje, ki stalno čepijo v knjigah, nimajo časa za sprehode in za šport. In nihče vam ne bo verjel, da je kmet ali delavec, ki ob večerih sedi pred televizor, pred nakupom sprejemnika v ponedeljek bral Tolstojta, v torek šel v gledališče, v sredo na koncert itd. Ugotovljeno je, da je prav televizija z zgledom v oddajah zbujala mnoge klubske dejavnosti kot športni ples, naravnostnastvena krožke, tehniške sekcije itd.

Zdal dobro vemo, da je mogoče z zunanji akcijami, z določeno tehniko prek množičnih občil vplivati na javno mnenje. Ne domišljajmo si, da je to izum naše dobe. Stari Grki in Rimljani so zelo dobro poznali manipulacijo in »fabrikacijo« mnenja. In kaj so bili rituali čarovnikov in magov, kaj ceremonije katoliške cerkve, če ne (včasih zelo nasilno) tiranje v konformnost, v strinjanje z obstoječim redom? Posameznik ne pozna vzrokov svoje odločitve in verjame, da je bila njegova izbira prosta.

Goebbels je sodel, da je treba po načelu pogojnih refleksov sprožiti enega ali več osnovnih človekovih nagonov, napadalnega, seksualnega, sorodstvenega in gon po gmočnih dobrinah. Veliko hrupa so povzročila tako imenovana »instančna sporočila«, silno kratke slike s propagandno vsebino, prekratke, da bi jih lahko zavestno zaznali, pogosto prikazovane sredi drugih oddaj. Potem pa so ugotavljali, za koliko se je povečala prodaja ponujene izdelka. V vrsto vplivov prek podzavesti sodita tudi proces istovestjenja in vsiljevanja ideala (npr. ženskega »kako igrala«).

Mojca Vogelink

Samotni jezdec

Odlomki za pokušino iz Javorškove knjige

Kolikor bolj opazujem igralce od blizu, toliko bolj preštevam in tehtam vse misli, ki so jih o igralcih zapisali pametni ljudje... od Diderota do Duvignauda. Neka čudna slutnja se premetava po meni: da so krize v ljubljanski Drami sicer sprožile ideje oziroma dramaturški konflikti, ampak kriza bi bila rodovitna in bi pomenila dialektični preskok v novo kvaliteto, če je ne bi v nekvallitetnost zasirili — ljudje. To se pravi: režiserji in ravnatelji, ki so se z vsebino teatra nevarno igrali. In zlasti igralci. Kolikor bolj se družim z igralci, toliko bolj se mi raje v zavest njihova iracionalnost.

Če govorim na primer z igralcem o vremenju ali politiki, je dočela tak kot drugi ljudje, brž ko sežem v intimo področje gledališke organizacije, zlasti tiste, ki zadeva njega, se popolnoma spremeni. Se bolj pa se spremeni, če se dotaknem igranja kot takega in zlasti igranja, ki zadeva njega ali njegovega tovariša. Spremeni se morala, spremeni se logika, spremeni se izrazoslovje. Spremeni se, skratka, ves svet. Tam, kjer so prej prepevali ptici, sprejehajale romantične gospodične, se sprejehajajo zdaj hijene.

Takrat si potihoma rečem: kako prav je imela sveta Cerkev, da igralcev ni hotela pokopavati s cerkvenimi obredi in častmi! Cerkev je bila prepričana, da za igralce ni milosti in da so zanje nebeska vrata zaklenjena z deveterimi ključi. Jaka v igralstvu kot poklicu je nekaj izjemno nevarnega ali pa celo protinarnega. — In če berem zgodovino igranja, je bilo njega dmi še huje: ker so igralci sami od sebe začutili na sebi prekletstvo in ker se je družba (zlasti pobožna) se posebej potrudila, da je to prekletstvo opazila, so se v preletstvo kratkoma vdalji ter živeli pod njegovo temno zastavo. Nekateri so se spremenili v »monstres sacres«, to se pravi v skaze z glorio slave in javnega ljubljenja. Prebili so se v

svet neke posebne svobode, v kateri so bili izjemno srečni, a tudi izjemno zaznamovani.

Sele v XX. stoletju se je začelo igranje približevati nekim splošnim človeškim oblikam in postavam, in sicer zategadelj, ker je XX. stoletje pač demokratično in najbolj široko, zato pa skorajda brez pomislekov sprejema umetnik igralcev oziroma te »muhe« kultivira in jih spreminja celo v slone. Tiste igralske lastnosti, ki so nekdanj Cerkev tirale, da je zavoljo njih igralcem odrekala cerkveni pogreb, so postale zdaj ekonomska dragocenost za celo vrsto podjetij: od modnih časopisov do reklame za film, gledališče in televizijo.

Kadarkoli pa so igralci XX. stoletja v hudih socialnih skripah, pa naj si bo to na vzhodu ali zlasti na zahodu, svoj značaj nenadoma podredijo neki drugi volji, in sicer tisti, ki jih je pripravljena iz njihovih najrazličnejših skripcev potegniti s svojim posebnim skripcom — ter jih rešiti. Taka volja je na primer močan umetniški vodja, kot so bili Reinhardt, Copau, Jouvet, Vilar ali kot sta Brook, Grotowski... Kateri igralec si je upal ali si upa tem mojem upreti? Ali pred njimi razkazovati svoje muhe? Ali kakorkoli odpirati zavore svoje anarhične osebnosti? Nobeden.

Zato se mi zdi, da je samo v silni umetniški osredotočenosti in discipliniranosti neke ustanove mogoče rešiti igralski problem. In kaj je igralski problem? Nara anaroidnost, ki v kali onemogoča sleherno skupinsko delo, gledališče pa je skupinsko delo ali pa ga ni.

Zadnja leta se je na Slovenskem razpasla navada, da je grda, ohlapna in malce »zaježana« slovenščina ena izmed novih možnosti umetniškega izražanja in s tem eden od novih predorov slovenščine v njej še neznan svet. Do neke mere se mi zda razumljivo, da Dušan Jovanović nima prav nobenega čuta za slovenščino, saj je brez narodnosti oziroma je vsaj opredelil, kot bi bil brez nje, ampak njegov pisemritovski slog se je tako razlezel po slovenskem pisanju, da se človeku mlo stori, ko mora poslušati razglasje svojega materinega jezika. — Poleg zgubljenega čuta za jezik, ki je eden izmed bistvenih oblikovalcev

narodnosti, se je ponesnažena slovenščina porodila predvsem na pobudo sodobnih zahodnjaških literarnih tokov, kjer so razne oblike pouličnega ali ljudskega jezika do neke mere prišle v literaturo ali pa jo celo zasedle. Pri velikih umetnikih kot Joyce, kot Céline, kot je Miller... se je ta jezikovna naplavinna povezala z bistveno oblikovalno slo pisatelja, pri Joycu kot patopsihologija, pri Célinu kot protest in draženje, pri Millerju kot oblika njegove zavrnjenosti oziroma iskrenosti. Ampak če berem kakšnega Jeana Geneta, ki piše hudičev jezik hudičev, zlepa ne berem v sodobni francoščini jezika, ki bi bil hkrati tako grd in vzvišen. Kot bi bral Paula Claudela. Pri nas pa vsako resnično lepo težnjo v slovenščini razglasijo z velikimi korcem ironije in neumnosti za mondeno slovenščino (Janko Kos) ali pa za lepopisje (Andrej Inkret). Torej za nekaj, kar nima bistvene zveze s slovenstvom, ampak je ali družabnega ali tehničnega značaja.

Kot smo že skorajda vsi ugotovili, je na Slovenskem prešla vsa višja družbena in celo človeška pobudnost iz rok pisateljev v roke politikov ali drugih družbenih delavcev in celo v roke tehnične inteligence. Samo po sebi je razumljivo, da ti ljudje že po naravi svojega dela nimajo čuta za jezik, razen... Niso toliko kulturni kot nekateri sodobni politiki, na primer de Gaulle, da bi pisali ali govorili v klasičnem jeziku, ali tako kot W. Brandt, ki je svetovalec in zaščitnik pesnikov, ali kot je bil John Kennedy. Jezik naših politikov je namreč prava sramota zanje in za slovenstvo, le dva ali trije doslej so pisali in govorili jezik, kakršnega se jim ni bilo treba sramovati.

Knjige Jožeta Javorška imajo nedvomno posebno mesto v sodobnem slovenskem slovu, se pravi, da niso podobne knjigam drugih pisateljev. Najnovejša, ki je z naslovom Samotni jezdec izšla pri Partizanski knjigi, je značilna kot le kaj: razpeta je med esejem in intimnim zapisom, med kritiko in persiflažo, med izpovedjo in škandalno kroniko. Napisana je v obliki dnevnika iz preteklih štirih let, urejena pa tematsko in pri tem posvečena dogodkom in postavam iz ljubljanske kulturne scene, ki jih vsi dobro poznamo. Javorškov pogum pa ni samo v tej konkretnosti in neposrednosti, ki je dandanes redka, ampak kdaj pa kdaj tudi v idejah, ki rastejo na njegovem plodovitem literarnem zelniku.

Tu nastaja seveda več razmisleka vrednih vprašanj: javna občila so se razrastla, politologija se je razvila, sociologija je poglajala vsepovsod korenine, tehnične vede so prikipele do vrhunca, naše izrazoslovje pa ni dovolj ustvarjalno, da bi vsaj do neke mere dostojno spremljalo ta razvoj. Ne gre samo za zasebne krivde, saj so celo na področju filozofije, literarne zgodovine ali esejistike sploh nekateri pisci pisali v taki slovenščini, da jih živ krst ni mogel razumeti, poleg tega pa je bila še ostudno grda. Danes pa v naporih za slovensko besedo stojimo pred podobnimi stenami, pred kakršnimi sta nekoč stala Primož Trubar in pozneje France Prešeren, značilno pa je, da se za to grozo nihče ne zmeni.

Položaj slovenskega intelektualca v letih po revoluciji je bil položaj rahlo komičnega intelektualca v zelo gluhi provinci, še huje, njegov položaj je bil izrazito anti-historični. Slovenski intelektualci so namreč zdrknili za celo stoletje nazaj v zgodovino, in sicer v čisti romantizem, zakaj od Besede do Revije 57 in do Perspektiv in Sodobnosti pod Segovim in Pirjevečevim vodstvom je bila osnovna značilnost slovenskega intelektualnega sveta v konfliktu med ideali posameznikov in ponesrečeno ali celo iznakaženo vnanjo resničnostjo.

Celo tak konflikt, ki bi bil lahko boljše bere in daljšega odmevanja, kakor naj bi bil konflikt med partizanskimi generacijami in mladimi generacijami, je bil dočela ničev. Partizanski generaciji so mlade generacije očitali izgubljenost vero, zlomljene ideje, utrujenost in iskanje, sen-

timentalnost, abstraktni humanizem, akademizem in prilagajanje, in sicer v marsičem nadvse neupravičeno. A žal so bili mladi še bolj brez vere, še bolj zlomljeni, od samega družbenega ugodja štirindvajset ur na dan utrjeni, edino, česar jim v resnici ni bilo mogoče očitati, je bilo pomanjkanje vsakršnega čustvovanja, humanističnega izobraževanja in razumevanja zgodovine.

Prav zato smo prišli do takega katastrofalnega upada vsesplošnega znanja na Slovenskem, ki ga dandanes že vsi tako bridko čutimo v vsakdanjem življenju. Dvojezičnost ali celo multijezičnost, ki jo terja usoda majhnega naroda, je izginila, temelji evropske kulture, ki so prav tako spodmaknili, zato so vse nadstavbe s treskom in bliskom padle po tleh. Ostala je še špekulativnost, a še ta nikdar ni bila izvirna, temveč je skoraj na vseh področjih sprejemala svoj navdih od drugod. Večina mladih intelektualcev se je spremenila v opice.

Danes sem sklenil, da ne pojdem nikamor, pa če ostanem doma do konca leta. Dokončati moram skeč PRI SVETI SPOVEDI.

GRESNA DUSA SE SE ZMERAJ SEŠTAVLJA.

GRESNA DUSA: Kakor hočeš! Sicer pa mi tudi tega ne verjameš, da ste Pičevci ena najbolj starinskih in v odmrle čase in vrednote zapčenih družb na Slovenskem, po svojem usodnem vplivu na slovenske razumnike ste še veliko bolj nazadnjaški kakor tisti, ki se imajo z vsem ponosom in z vso odkritostjo za nazadnjake. To je sicer preskok iz lezikoslova na politiko in celo sociologijo, vendarle pa je nadvse logičen, celo strukturalen!

PATER JANEZ: To ni nikakršen preskok, temveč izjemno žaljiva žalitev.

GRESNA DUSA: In izjemno resnična.

PATER JANEZ: Boš moral dokazati.

GRESNA DUSA: Nič lažjega.

PATER JANEZ: Kaj si rekel?

GRESNA DUSA: Si ogleš?

PATER JANEZ: Cisto mogoče. Ni čuda.

GRESNA DUSA: Vidiš, vidiš...

PATER JANEZ: Močkam.

GRESNA DUSA: Seveda, Samo tako lahko jasno vidiš.

PATER JANEZ: Se ti zdi?

GRESNA DUSA: Se.

PATER JANEZ Z NAGRANCE-

NIM CELOM: Pravzaprav bom vse drugo, kar si mi natvezil, laže pozabil kot pa izraz okoli tvojih ust, kadar izgovoriš besedo Pičevci. Ta izraz je že sam po sebi žaljiv, hkrati pa ga poveš tako perverzno, da... bi ti dal najrajši eno za uho.

GRESNA DUSA VESELO: Če pa izraz tako neskončno natančno pove, kaj ste. Sleherna novina v slovenščini pa me praznično veseli.

PATER JANEZ: Ze mogoče. A izraza vendarle ni treba uporabljati!

GRESNA DUSA: Za Prostor in čas je uradna knjižničarska kratica P16. Pičevstvo pa je nekaj, kar leži med območjem moškosti in območjem ženskosti. Je pač nov slovenski izraz za nedodelano moškost oziroma za nedodelano ženskost.

PATER JANEZ: Kaaaaaaaaaa?

GRESNA DUSA: Seveda. Pa ni ne eno ne drugo. Ne drugo ne prvo. Ne moški ne ženska. To se pravi bolj nazorno: malo ste tukaj malo pa tam. Malo ste v socializmu, malo pa kje drugje. Malo ste doma na Slovenskem, malo pa v zamejstvu. Malo ste v Ljubljani, malo pa v Trstu. Malo ste v zvezi komunistov, malo pa tudi ne. Malo ste na desni, malo pa tudi na levi. Malo ste napredni, malo pa tudi ne. Malo ste nazadnjaški, malo pa spet ne. Malo ste s Čudkvičjo, veliko pa ne. Malo ste s hudičem, malo pa sploh ne. Skratka: pičevstvo pomeni amfibijsko stvarnost, ki je še nedoločljiva in neizrazita. Če bi lahko pošteno in brez predsodkov označili vašo resnico, bi pač rekli, da ste idejni, politični in estetski hermafroditi. Skratka — Pičevci.

Portoroško srečanje

Reklama, grenka svežina

Poglavitni namen ekonomske propagande: spremeniti okus potrošnika

»Schweeppes je zvest prijatelj, ki nas povsod čaka, vselej pripravljen, da nam obogati našo normalno dimenzijo življenja z novimi kvalitetaimi osebnostmi in čudovito grenko kislastega tipično schweeppesovega okusa... grenka svežina... Tako nekako je še in še hkrati z omembo mehurčkov, steklenic, interiera, jaha, psa in ostalih artiklov udobja tolačiči mednarodno preizkušeni malomeščanski koncept reklame predstavnik jugoslovanskega projekta Schweeppes na prvem mednarodnem simpoziju ekonomskih propagandistov Jugoslavije te dni v Portorožu.

Tega srečanja v Avditoriju, ki se še in še uveljavlja kot sodobna kulturna tovarna kongresnega turizma, se je udeležilo okrog 320 ekonomskih propagandistov iz vse Jugoslavije ter ducat strokovnjakov, predavateljev iz Francije, Nizozemske, Italije, ZRN, Avstrije, Velike Britanije in Švedske. Skupno so podali 24 strokovnih referatov o sodobnih obdihih z javnostjo, o idejah in prijemih propagande, o medijih, raziskovanju in še čem.

Kot se je pohljal predsednik organizacijskega odbora Marko Dular, naj bi bilo portoroško srečanje sploh prvi formalni strokovni simpozij jugoslovanskih ekonomskih propagandistov, kajti doslej so se ti sestajali samo ob časa do časa v organizaciji revije Privredni pregled. Lani ustanovljena Zveza ekonomskih propagandistov Jugoslavije pa je zaupala to prvo posvetovanje slovenskemu društvu, ki je vsaj, kar zadeva zunanji videz, srečanje tudi uspešno izpeljalo. Na zaključnem festivalu kratkih reklamnih filmov, kjer je žiriji predsedoval veliki jugoslovanski umetnik, režiser Dušan Vukotić, pa je največ palmovih vejic požel prav mlada producentna skupina Studio za marketing in propa-

do, Delo, v Ljubljani. »Tudi lažna skromnost je licemerstvo«, je zelo odločno čestital temu nepričakovanemu predoru švedski strokovnjak Sören Blanking, še posebej glede na to, da je Delo izpeljalo svoj filmski reklamni program ob neprimerno manjši personalni zasedbi, kot sicer delujejo druge že renomirane producentske hiše v Jugoslaviji, zlasti Zagreb-film in OZEHA.

Ali je propaganda gospodarna?

Kljub vsem šumečim mehurčkom in palmam pa je seveda nasploh vprašanje, ali je ekonomska propaganda v svetu in še posebej v Jugoslaviji res gospodarna, ali pa je včasih sama sebi namen. »Vedno bolj je ekonomska in še vse bolj bo ekonomska«, je zatrjeval član programskega odbora in edini slovenski referent Jure Apih. »Koliko je pa ta referat pri nas res uspešna, je seveda drugo vprašanje.« Iz tega je potegnil tudi iskreno razmišljanje o tem, koliko ekonomska propaganda, če je dobra, dejansko poveča prodajo na tržišču. »Po sedanjem pojmovanju je prodaja naloga celotnega marketinga in ne je propagande, ki je samo en člen v celotni verigi. Še več: glavni namen ekonomske propagande je predvsem ta, da spremeni okus potrošnika. Pravzaprav je ekonomska propaganda edini člen v ekonomskem procesu, ki ni izključno ekonomski. Propaganda je predvsem oblika komuniciranja, vsako komuniciranje pa predstavlja v prvi vrsti odnos človeka do človeka.«

Deset, petnajst let v zaostanku

Podobno je tudi nizozemski strokovnjak Erik A. Padt, ki je tudi redni predavatelj v ameriških in evropskih

organizacijah za ekonomsko propagando, izrazil v pogovoru prepričanje, da je v novejšem času reklama naredila premik od nekdanjega komercialnega reklamiranja k bolj družbenemu informiranju. »Čimbolj razvit je svet, čimbolj so ljudje izobraženi, temveč konfliktov nastaja, temveč ljudje razmišljajo o vsaki stvari, tudi o potrošnem blagu, in zaradi tega mora biti temu prilagojena tudi reklama.« Zato po njegovem tudi ni bistvene razlike v reklamiranju v različnih deželah sveta, ne glede na siceršnje ideološke in politične razlike, npr. na Nizozemskem, v ZDA ali Sovjetski zvezi. »Razlika je le v oglaševanju glede na različne pogoje na družbeno situacijo in konkretne možnosti. Toda v osnovi ni režima na svetu, ki ne bi skušal ljudem dati več, kot so imeli doslej.« Ponekod npr. na Nizozemskem, Švedskem in v ZDA so posebni pravni predpisi glede resnosti reklam. Kako mogočno je sredstvo reklamiranja in informiranja, je navedel dejstvo, da so na Nizozemskem nekoč na televiziji samo enkrat objavili, da bi utegnili potiti do petrolejske krize, nakar so proizvozniki v 36 urah pokupili ne samo vse zaloge petroleja, ampak tudi vse zaloge detergentov in plastičnih mas, skratka vseh proizvodov, ki jih izdelujejo posredno iz petroleja. Ko je pohljal sam petek simpozija v Portorožu, je pa hkrati na vprašanje, kako gleda na stanje ekonomske propagande v Jugoslaviji, odvrnil: »Tehniko sicer poznate, niste pa še dovolj profesionalni; ste približno v stanju kot je bila ostala razvitejša Evropa pred desetimi ali petnajstimi leti.«

Sicer pa, koliko izdajamo za ekonomsko propagando pri nas in koliko v svetu? Beograjski udeležence posvetovanja dr. Aleksander Spasić je navedel podatke, da so leta 1969 v svetu izdali za reklamo in propagando okrog 26 milijard dolarjev, pri čemer je skoraj 80 odstotkov tega odpadlo na delež v ZDA, Japonski, ZR Nemčiji in Veliki Britaniji. V ZDA, ki zavemajo prvo mesto na svetu v pogledu sred-

stev za ekonomsko propagando, so na glavo državljanja trošili v preteklosti okrog 56 dolarjev letno. Po novejših francoskih podatkih pa pride na glavo prebivalca v ZDA za reklamo že 100 dolarjev, v Veliki Britaniji 65 dolarjev, v Franciji 24, v Holandiji 17 itd. Avstrija je pred leti povečala izdatke za reklamo za 78 odstotkov, vendar še vedno s tem ni dosegla niti enega odstotka vrednosti narodnega dohodka. V Jugoslaviji pa po podatkih SDK vlagamo v ekonomsko propagando okrog 200 milijard starih dinarjev ali en odstotek narodnega dohodka, tako da znaša strošek na glavo prebivalca skoraj 6 dolarjev.

Ugotovitev propagandista Jureta Apiha

V zadnjih letih pa je vendar obseg našega gospodarstva zelo narasel. Samo trgovinski promet se je od leta 1952 do 1972 povečal za osemkrat. Medtem ko je vsak Jugoslovčan povprečno na leto porabil manj kot en kilogram mila in detergentov, pa je lani na posameznika pri nas prišlo že skoraj osem kilogramov mila in detergentov.

Zato ni brez osnove ugotovitev našega propagandista Jureta Apiha: »Še tako dobra puška in še tako mirna roka lovca ne pomaga, če ne vidi svojega cilja. Z veliko srečo in če mu ni žal streliva, bi slona morda še zadel, zajca pa prav gotovo ne. Zal pa je v naših lovištvih vse manj slonov in tudi zajci ne letajo več okoli z zvonom na vratu.« Po drugi strani pa celo v svetovni reklamni pojem ekskluzivnega »elitizma« ne vžiga več.

Italijanski strokovnjak Ante Fulgasio je v svojem razmišljanju o psihologiji idej in ustvarjalnosti postavil tezo: »Namesto delitve ljudi na ustvarjalne in neustvarjalne, zastopa sodobna psihologija drugačno stališče, po katerem se lahko ustvarjalnost iz-

raža v različnih stopnjah, zaradi česar jo moramo dojemati kot neko sklenjeno nadaljevanje in ne kot pristop: vse ali nič.«

Razumljivo, da pri prenašanju psihologije in tehnike, ki sta se izkazali v svetu, na naša tla, lahko dosegamo uspehe, vendar pa je težko trditi, da so taki mednarodni prijemci — naše odkritje, tako se je npr. jugoslovanska ekipa projekta Schweeppes ponasala s sicer odlično izdelanimi kratkimi reklamnimi filmi, ki pa so bili v bistvu kopija francoskih, ameriških in drugih mednarodnih filmov iste vrste. Pač pa so vzporedno s propagando akcijo tega svetovnega tonika pri nas opravili marsikatero druge koristne ekonomske trdne študije. Po anketah, ki so jih izvedli v Sloveniji in Hrvaški so npr. ugotovili, da je daleč najbolj znana znamka brezalkoholnih pijač »Radenska« pred Coca-colo oziroma da je med toniki kot znamka v istem prostoru najbolj znana »Exco-rador« pred »Inko«, ki je bolj doma na hrvaških tleh.

Zanimivo je, kako težnja po individualiziranju proizvoda včasih hitro zavede tudi v tipiziranje potrošnika. Studijsko propagandna akcija za srajce »Zlati grb« trdke Toper je name-ravala ustvariti pozitivno sliko proizvoda in predstaviti »Zlati grb« potrošnikom kot »srajco poslovnega, uspešnega in dinamičnega moža...« Pozneje pa se je pokazalo, da ta tip poslovnega človeka srednjih let, ki je urejen, resen, nekoliko bolj debel in brez fantazije, ni pretirano simpatična podoba; zato so tudi akcijo preusmerili in razen tega iniačile bele, »poslovne« in slovesne srajce dodali tudi iniačne barvastih, dezeriniranih srajco, primernih za vsak dan in za vsako priložnost, za izlet, prijeteljsko večerjo in seveda stanek z dekletoma.

Grenka svežina? Kakorkoli — ne glede na potrebo po kontroli vloženih sredstev — si je sodobna reklama po prvi fazi šokiranja in gagov zdaj izbrala novo geslo: »čim mirnejši, čim naravnejši človeški ton.« To so raz-

devali nekateri najboljši tuji pa tudi nekateri domači reklamni filmi. Pri obeh turističnih filmih Portoroža se je izkazalo, koliko bolj neposreden je človeško tople, osebne hladnikov film »Slovenska riviera«, kot sicer informativna, a preveč reklamna Predvečja »Portoroška riviera«; seveda pa se mora tudi avtor, kot je Hladnik, podrediti osebnosti panorame. Razen tega, kot je potrjeval že sam grafični simbol portoroškega srečanja: kadar je ideja dobra, naravna in preprosta, jo hitro pograbijo in razumejo vsi, kot da bi bila njihova.

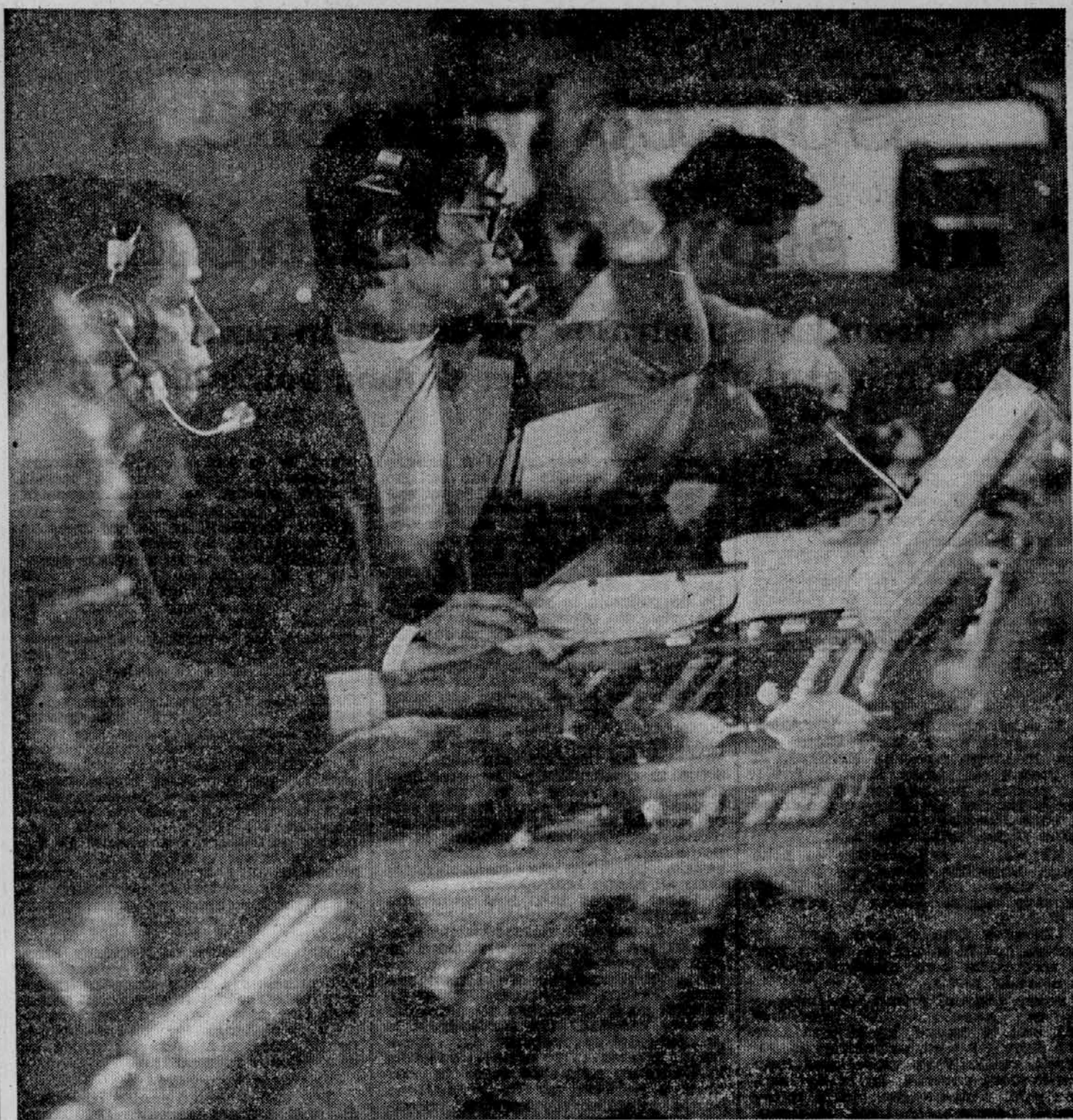
Če se ob vseh teh površinskih tehničnih ugotovitvah portoroškega srečanja zazremo tudi nekoliko globlje v idejno politično in moralno podobo ekonomske propagande nasploh in naše še posebej, potem je nedvomno jasno, da zunanje linije sicer še lahko neke prepusljamo, da pa notranje vsebinsko in idejno linije prepisovati ni mogoče. Ne samo zaradi tega, ker so materialni pogoji in psihološki pogoji različni, ampak predvsem zaradi tega, ker je ekonomska propaganda tudi odraz obstoječega družbenega sistema. V tem pogledu so naši šolarji v ekonomski propagandi kar prehitro in preveč poenostavljeno prepisovali potrošniške liberalistične, skladnobno meščanske vzorce. Čeprav so bile morda nekatere konkretne kritike na taka početja preostre, je vendar v celoti nedvomno, da naša ekonomska propaganda v marsičem res preveč naivno ali preveč premišljeno nasleda ličnim zahodnjaškim, skoraj kapitalističnim liberalističnim potrošniškim reklamnim prijemom, medtem ko je zanemarila svoje lastne močne pobude, gibala iz korenin naše domače družbene stvarnosti, ki gotovo dajejo dovolj specifičnih izvirnih možnosti. Od naše prihodnje ekonomske propagande bi smeli pričakovati, da se ne bo sproščala v igranje in komercialno sprenevanje, ampak da bo dejansko svabljiva in resnično vzgojna družbena informacija.

Bogdan Pogačnik

Popotovanje po Japonski

Dežele daljne
imenitno delo

Televizijski valovi dosežejo skoraj vso gorato deželo

Zvočno osamljeni — v studiu in dvorani za 4000 gledalcev in 30 milijonov televizorjev

Boomerji in zoomerji se premikajo nestišno, noben korak ni zaman. Potem se luči na rampi obrnejo na drugo stran; nad blatno vodo čez rizevo gredico. Prav v tistem trenutku je na red še zadnji samurajski čop.

In mož s klapo zamahne v zgodnje jutro dvanajstega dne devetega meseca prvega leta cesarja Meidži.

Sestnajstletni deček stopa po širokem hodniku lesene palače: po škripajočem podu, ki pravijo, da poje kakor slavec, pa je zato narejen tako, da škripa, da bi stražarji slišali plažete se korake morilcev. Fant zapuša cesarsko palačo v starožitnem Kioto, kjer so njegovi očetje vladali, brez prave oblasti, tisoč let. Z njim grede revni samuraji, ki so pripravljeni vse tvegati.

Drugi prizor: Procesija tritisočeri do zob oboroženih spremljevalcev se obrne na cesto mimo Nagoje proti Tokaidu. Koraka novi prestolinci naproti, v Tokio.

Tretja klapa: Sonce se nagne v popoldne trinajstega dne desetega meseca v prvem letu Meidži. Bilo je 26. novembra 1868. Cesar prestopi prag sogunove, generalisimove palače v Edu, zdajšnjem Tokiu. Sogun je ob oblast in glavo. Začela se je doba moderne Japonske.

Vse to gledam iz kota velikega televizijskega studia.

Po tistem so šminkarice planile, da pripravijo svečano odeto igralce za nov prizor iz televizijske nadaljevanke. Magnetoskopi so začeli, že kar na sebi, ponavljati zadnji kader. Ko ni več bleščočih žarometov, pod delovno lučjo vidim, zakaj možje, ki ravnajo stojala z visečimi mikrofoni, z boomi, zakaj scenski delavci in premikali težkih kamer, zoomerji, ne begajo, kot smo vajeni od trušča domačega studia. Vsak, kdor dela v studiu, ima v ušesu miniaturno slušalko, da ga režiser in pomočniki brez trušča in v uravnanem utripu uspešnega dela vodita natančno tja, kjer ga potrebujejo. Mikrofoni pa imajo na glasilkah le izbranci...

Zdaj, ko bodo na novo našminkali Meidžija, da popelje fevdalno Japonsko prehitet dedič Kolumba na oni strani Pacifika, se mi dokončno razjasni, da so Japonci najlaže ujeli razvit svet tam, kjer je le-ta na koncu obdobja Meidži zastavil prvi korak.

Neznana neznanka
»En-ej-ke«

Pri televiziji je bila zamuda zelo majhna: prva uporabna televizija na svetu — leta 1948, začetek japonske televizije — pet let kasneje.

Radio, ki je nekoliko ljubosumen na mladostno tekniko, pa se tam ne more, kot pri nas, postavljati, da je on buditelj Jurčka Raketenika — čes, »kdo pa vas zjutraj zbudi, radio ali TV?« sem slišal zadnjič na našem radiu — zakaj slika z nacionalnega programa plane med ljudi natančno ob šestih zjutraj.

Takrat se namreč zbudi NHK. Mi-mogrede povedano, celo Japonci nikdar ne rečejo Nippon Hozo Kiokaj (Japonska radiotelevizijska družba), ampak po angleško zavijejo: »En-ej-ke«.

NHK bi lahko rekli tudi državna radio-televizijska.

Zivi od naročnikov.

Zakon ji prepoveduje oddajati kar-kršnekolik oglase.

Zraven NHK je še 13 komercialnih radijskih postaj, 43 komercialnih televizijskih družb in 35 družb, ki imajo radio in televizijo, pa tudi ne pobirajo naročnine. Vsi ti živijo samo od reklame.

Tako noč in dan »migota« na dvanajstih televizijskih kanalih. Pred našim krizo, ko ni manjkalo elektrike, so bili zasedeni od šestih zjutraj do tretje po polnoči. Zdaj so program omejili in oddaje se končajo najkasneje pol ure po polnoči.

V primerjavi s komercialnimi postajami je NHK javna ustanova, ki ji parlament delegira vrhovno upravljalno telo. Po statistiki od 1. novembra 1973 je bilo naročeno na televiziji 24.642.420 gospodinjstev — naročnina se plačuje za en sam televizor na družino. Od tega je bilo 16.805.213 »barvnih naročnin«.

Od milijonov naročnikov je NHK v minulem letu pobral 7,3 milijarde dinarjev, poldrugo milijardo pa si je

»uradna« radiotelevizijska zagotovila še iz kreditov in storitev.

V deželi množičnih komunikacij, kjer je dnevna naklada samo treh največjih časnikov še vedno večja od števila televizorjev, establishment svojega radia in svoje televizije ni pustil praznih rok. Lani je, tako kot je bilo razčlenjeno, znašal celotni dohodek NHK 883 milijard starih dinarjev.

Pa so mi predstavniki za zveze NHK z javnostjo zagotovili, da NHK ves ogromni denar sproti porabi — nič čudnega, saj je lani dokončal gradnjo razkošnega televizijskega središča. NHK zaposluje približno 17.000 ljudi — 2000 je novinarjev, malo manj kot tretjina je delavcev v produkciji, druga tretjina so tehnično osebje, tretja pa je v upravi.

Cepprav so Otoki gorati in razvejani, se NHK pohvali, da celo TV-valovi dosežejo 97,8 odstotka Japonske. Za to vzdržuje NHK 3245 relejnih televizijskih postaj.

Za preostala dva odstotka gospodinjstev, ki jim domov niso zmogli pricarati televizijske slike niti po žicah, pa obetajo sliko čez tri leta, ko bo v orbiti »mirujoča« komunikacijski satelit.

In v oddelku za razvoj na NHK so mi s ponosom pokazali novo, miniaturno anteno — ki zdaj še stane okroglih 150 starih tisočakov — za sprejem televizijske slike s satelita.

Od Kola do Sutjeske

Fantom, ki »delajo« public relations za NHK, je bilo istega popoldneva zelo žal, da so me povabili na obisk. Natančneje, zelo so se trudili, da bi kar najhitreje odšel. Že v osrednji razdelini postaji, ki usklajuje osrednja dva programa z oddajami od lokalnih studiev, smo hiteli kot za stavo. Tudi sprehod skozi 20 televizijskih studiov je bil spremljan z neprestano opazko, češ, »saj to zanesljivo poznate, kaj bi se ustavljali«. Pa se nisem dal odgnati. Šele ob petih popoldne, ko se v upravljalni konča delo, smo zato planili v bleščečo vhodno sprejemnico. In to pravi trenutek, ko so televiziji sedli na stopnice in obkolili 22-nadstropno upravno zgradbo. Hoteli so večje plače.

Stavka je bila bolj salonska. Še primerjati se je ne da s popoldnim šuntom štirin milijonskega sindikata Shio in, seveda, še manj z demonstracijami komunistične partije. Toda tuje-mu časnikarju so vendarle raje pokazali nališpanega cesarja v svileni nošilnici in izjemno televizijsko tehniko ter organizacijo, kot pa svoje ljudi — kadar jim vzamejo iz ušes ukazovalne slušalke.

Vodnik, ki je vlekel tekaško amerikanščino, me je na vrat na nos, za škrice, odšel v glavno čast in slavo NHK: v dvorano za 4000 obiskovalcev, ki ni dvorana, ampak velikanski studio za javne oddaje. Bleščalo se je od same tehnike; od skritih kamer, ki boljšo izpod trojnih napuščev 15 metrov visokega stropa; od mikrofonov, skritih pod balkoni; od zvočno osamljenih steklenih kletk za parterjem, kjer se zbira slika in zvok.

Na koncu, za posebno senzacijo, se je vodnik našpil pod orglami z 7640 piščalci, od katerih največja je visoka 11 metrov, kar je posebej poudaril, in debela skoraj pol metra. Ob razkazovalnem ponosu in ob barvnih slikah, ki so mi jih prav o orglah naložili polno naročje, sem »poverjela« zlobnemu nasmešku jugoslovanskega dirigenta Matačića, ki je bil takrat na NHK, češ, »ne povabijo gostovet nikogar, ki ne zna dirigirati tudi orglami«.

So rekli zlobni jeziki, da se rad obregne zato, ker so Japonci zamerili Karajanu, ko je po zvezdniško zavrnili »nabijajoč« publiko, da ne bo ničesar dodal.

V tej bleščeči dvorani-studiju je gostovala tudi jugoslovanska folklorna skupina Kolo, z uspehom, ki ga je zasenčila šele premiera Sutjeske.

Znanje od šestih do polnoči

»En-ej-ke« se postavlja s stolpnico, kar je za Tokio, zaradi potresov, prava redkost. Postavlja se, da njen radijski in televizijski center v Tokiu meri 82.000 kvadratnih metrov. Postavlja se s posebnim studiom za novice. In najbolj presenetljiva, naj bo dovoljeno ocenjevati laiku, s 3000 vnaprej posnetimi oddajami v magnetoskopskih kasetah, ki jih robot-žerjav pred očmi nadobudnih obiskovalcev na ukaz računalnika pobira s polic in nalaga na tekoči trak, ki jih samodejno vklap-

lja v nikoli prekinjeni program. Računalnik se izklopi le takrat, kadar je treba posredovati kakšno posebno novico, drugače pa je vse, na sekundo, predvideno in naprej. So menda v računalnik programirali tudi ukaz, da nobene oddaje ne sme ponoviti — tudi »na željo številnih poslušalcev« ne.

V resnici pa prepira le drugi program NHK, tki. izobraževalna televizija, ki oddaja vsak dan 18 ur: od tega 15 ur vzgoje in tri ure kulturnega programa. Polpeteta ura je v barvah.

Naj vzamem v roko stran iz petkove izdaje uradnega »The Japan Timesa«, ki natančno poroča, kaj vse se vidi na 12 kanalih. Berem, da bodo ta petek na tretjem kanalu, ki ga prenaša 1753 relejnih postaj, imeli takle program: Ob šestih lekcije iz pogovorne angleščine. Ob 6.30 angleščino za višjo stopnjo. Ob 7. uri nove metode managementa. Pol ure po tem oddaja o poljedelstvu. Ob osmih šola za gluho-neme. Potem bo na vrsti ura predšolske vzgoje. Ob 10.00 se začne socialna vzgoja za prvo stopnjo. Natančno opoldne je lekcija iz sodobne znanosti, ki se podaljša v poljudnoznanstveno oddajo. Ob enih popoldne je ura iz sociologije. Ob dveh fizika. Ob četrta na štiri se začne visokošolska lekcija angleščine. Od štirih do pol šestih je na vrsti izobraževanje učiteljev. Potem je na programu spet poljudna znanost. Ob šestih bo polurna šola kitajščine, ki se preljuje v šolo za kitaro. Le-te je konec ob sedmih, ko je spet na vrsti angleška konverzacija. Ob pol osmih je lekcija iz sodobne tehnologije. Od osmih do devetih so pripravili kulturni program. Od devetih do enajstih je večerna gimnazija. Ob enajstih lekcija iz nemščine. Ob 23.30 pouk na univerzitetni ravni.

Potem zaslon ugasne in s podobnim programom plane spet ob šestih — novega jutra.

Nova izdaja vsakih pet minut

Seveda sem buljil v televizijo vsak dan. Tudi v samotni hotelske sobe, pa ceprav sem razumel le sliko in je Elisabeth Taylor govorila po japonsko. (Celo komercialne postaje sinhronizirajo prav vse.)

Zapomnil pa sem si:

Neposredne prenose iz skupščine.

Tehnično izjemno oddajo o dvoboju japonskega in ameriškega prvaka v golfu, ki je na Otokih najbolj priljubljen gajdzinski, tuji, sport. Tekmo je posredovalo osem kamer. Videlo pa se je takole: Napet igralcev obraz. Mišice trepetajo na rokah. Udarec kroglice, ki se počasi ponovi. Pogled s helikopterja na pot, ki jo mora preleteti kroglica. Bliznji posnetek kroglice, ki pada. Total s helikopterja, kam je kroglica padla. Bliznji posnetek igralcev, ki se pripravljata za naslednji udarec. In tako dalje.

Javno zabavno glasbeno oddajo iz velikega studia. Otroci so oponašali najbolj slavne popevke. Z njimi je pela vsa dvorana.

Nadaljevalko o dveh hčerah vdova in vdove, ki spravljata skup osamljena starša. Na komercialnem programu. Ceprav ta japonski »paytona« vsaki dvajset minut neusmiljeno prekine reklama — pa četudi se novi toyota zapele čez solze osrednje junakinje — nadaljevalka povzroča konico v elektrarnah.

In zapomnil sem si tudi, kar si velja zapomniti:

V razvojenem oddelku NHK so mi s ponosom pokazali večjezično televizijo. Gre za izum, kako na mah oddajati eno sliko in dva »tona«. Gre za popolno sinhronizacijo, kjer lahko drugi jezik poslušate ali s stereofonskega radijskega sprejemnika, ali pa je že televizor urejen tako, da sprejema dva jezika. Gledalec si izbere, kaj bi rad slišal.

Vizija jugoslovanske televizije?

In druga novost, ki je ni izumila televizija, ceprav gre za brezlični prenos slike.

Izumitelj je desetmilijonski dnevnik »Asahi«. Gre za časnik, ki ga namesto raznašalca prinese domov eter. Iz naprave, ki je velika kot običajen televizor, lahko vsaki pet minut potegnesh stran časnika — zdaj že tudi v barvah. Telečasopis je velik kot »Ilustrirani tehnik Dela«.

So mi rekli pri »Asahiju«: »Ko smo predstavili ta naš izum, se je zdel obudovalcem veliko bolj senzacionalen, kot smo pričakovali mi.«

Pa naj še kdo reče, da ni skromnost najlepša vseh čednosti.

Ante Mahkota

Cevlji še na roko — zašaj pa elektronska tabla, ki samodejno pokaže, če je zrak preveč zastrupljen. (Foto: Ante Mahkota)

Marjan Mandek: Pepelnica

Zastareli smučarski prijem

V smučanju je treba opustiti „obrtišk“ miselnost in kreniti po „industrijski“ poti

Pot do vrhunskih uspehov je na vsakem področju človekovega delovanja dolga in s trnjam posuta. Ni drugače ni v športu. In medtem ko nam je v Jugoslaviji v nekaterih panogah uspelo doseči svetovni vrh ali pa se mu vsaj približati, pa v smučanju, za katerega je prav v Sloveniji največje zanimanje, ni napredka. Eden izmed vzrokov za to je tudi naš smučarski organiziranost.

Nobenega dvoma ni, da se v mednarodni smučarski areni skušamo tekmojem postavljati po robu ne le z zastarelim orojem, marveč tudi z nedobrimi prijemmi, tako da — ne glede na siceršnji kakovost naših reprezentantov in njihove sposobnosti, se dodatno izgubljamo s tistem, kar sta tekmovalci tudi potrdili, vendar pa je škoda, da tudi v danih razmerah ne izrabimo vsaj tistih možnosti, ki so danes povsod že običajne in se potemtakem ponujajo tudi nam, tako da bi bili drugim lahko vsaj po tej plati dorasli.

Kaj sploh hočemo?

Prvo vprašanje, na katerega v našem smučarskem športu že leta in leta ni pravega odgovora je: kaj sploh hočemo? Ali hočemo biti najboljši na Balkanu, v Srednji Evropi? Ali hočemo posegati po najvišjih mestih tudi na olimpijskih igrah in svetovnih prvenstvih? Vsaj za skoke se je zdel odgovor nekaj sezon nazaj jasn: hočemo na svetovni vrh. Uspehi Zajca, Stefančiča in Pudarja so dokazali, da je do njega samo še stopnica. V teh in alpskih disciplinah nam želje niso uhajale tako daleč naprej. Vzdržati pozicije, jih postopoma izboljševati, je bilo naše geslo, toda povsem določene usmeritve, podrobne načrte, časovnega in vrednotnega, ni bilo. Če pa je v glavi ali na papirju kakšnega trenerja že bil, pa zanesljivo ni dobil soglasja kakšnega pristojnega foruma, se zlasti pa ga nikdar nismo začeli izvajati z vso resnostjo, kajti vedno znova je ostajalo pri polovičarstvu, ki ne pelje nikamor, pri nekakšnem statusu quo, češ da se lahko poprijetemu toliko, kolikor dolgo obdobje imamo.

Zato tudi ni bilo posebej zaželeno, da bi bili načrti zelo jasni, saj bi njihovo neizpolnjevanje potem vse prehitro postajalo zelo očitno.

Našim smučarskim delavcem v obrambo je ob tem sicer treba povedati, da so nekajkrat tudi javno opozarjali na vse te probleme, vendar pa je tudi potem šlo vse po starem...

V tem sestavku nimam namena pisati o osnovnih vprašanjih našega smučanja — o nezadostnem organiziranem množičnem zaledju alpskega smučanja, o naključni selekciji resničnih talentov, o klubskem delu, ki je žal le redkocje na višini, o pomanj-

kanju objektov (imamo sicer največjo skakalnico na svetu, vendar pa kljub temu mnogo premalo ustreznih skakalnic za vadbo na vseh ravneh), o vrzeli med strokovnjaki, kar odločilno vpliva na strokovnost dela, o težavah s potrebnimi rekviziti ter ne nazadnje o materialni bazi, ki je vsekar nezadostna. A kakorkoli že: tudi v takih razmerah je mogoče z večjo načrtnostjo in s sodobnejšim pristopom doseči več, saj bi veliko pomnilo že, če bi se znali izogniti vsaj nekaterim neologizmom, ki kar bodo v oči.

Ali povedano drugače: mnogo bi bilo lahko storjenega že zdaj, če bi v smučanju opustili obrtišk miselnost in šli po „industrijski“ poti. Če bi nehali biti amaterji tam, kjer so potrebni profesionalni prijem.

Primer iz Faluna: jugoslovanski skakalci so šli v slavnem mimohodu in med vso otvoritvijo postajali razvrščeni in šli po „industrijski“ poti. Če bi nehali biti amaterji tam, kjer so potrebni profesionalni prijem. Primer iz Faluna: jugoslovanski skakalci so šli v slavnem mimohodu in med vso otvoritvijo postajali razvrščeni in šli po „industrijski“ poti. Če bi nehali biti amaterji tam, kjer so potrebni profesionalni prijem.

Drugi primer iz Faluna: s tričlansko ekipo tekačev pošiljamo na svetovno prvenstvo samo dva spremljevalca — vodjo celotne reprezentance in trenerja. Kako naj ta dva opravljata vse naloge, ki so v zvezi z nastopom tekačev zdaj že povsem običajne: merjenje temperature snega na raznih odsekih proge, od meritev je odvisna izbira maže, obveščanje tekmovalcev o njihovem položaju na progi, postaje z rezervno opremo na nevarnejših mestih proge, okrepčevalne postaje in kdo ve kaj še vse, česar se poslužujejo drugi?

Vprašanje trenerjev in drugih spremljevalcev je sploh odraz naše zaostale miselnosti, češ čemu pošiljati s tekmovalci toliko „neproduktivnih“ ljudi. Seveda jih ni treba pošiljati, če niso na neki ali če nečemu delati. Ob dogmami organizacij pošila in primerni delitvi dela pa je določeno število spremljevalcev nujno.

Če smo že pri trenerjih: skorajda groteskna je bila odločitev poslati na SP v St. Moritz s štiričlansko moško in tričlansko žensko ekipo enega samega trenerja, čeprav je bila vsaka reprezentanca v St. Moritzu gost in bi bilo za vse „dodatne“ pomočnike treba poravnati samo potne stroške. Baje pa se tega dejstva — o obveznosti gostiteljev SP — pri sestavi našega zastopstva niti nismo domislili, čeprav je bil kongres, na katerem je bila odločitev sprejeta — v Jugoslaviji. Nič drugače ni pri skakalcih, kjer je edini trener prav tako deklica za vse.

Tako so seveda na tekmi sami naši tekmovalci navezani zgolj sami nase, so bolj ali manj prizadevani in sposobni „obrtišk“, ki se morajo boriti z že kar „industrijski“ programiranimi tekmi.

Cas je seveda element, ki igra pri pripravi športnika pomembno vlogo. Tudi pri nas so športniki v stiski s časom. Potemtakem je greh še večji, če ga razumemo trošilo. Tudi primerov za to ne manjka.

Tratnje časa

Kolikokrat na primer naši tekmovalci samo v Planici niso mogli izkoristiti časa za vadbo, ker so si morali sami pripravljati skakalnice? Kako je mogoče, da tudi tako priznana skakalna ekipa kot je naša, še ne dela z videorekorderjem — z napravo, ki posname in lahko takoj nato na zaslonu reproducira posneto akcijo (skok). Še filmski ponetki televizijskega snemalca so bili ne tako dolgo nazaj za naše skakalce senzacija, čeprav je prej opisana metoda dela drugje že kar vsakdanja. Da sploh ne govorimo o znanstvenem pristopu k skakalnemu treningu. Da skakalce iz vse pomembnejše skakalnice na svetu in izračunali optimalne krivulje skokov na njih, ki jih potem „vcepijo“ svojim skakalcem. V svojem osrednjem vadbicju v Obe-hofu imajo po pripovedovanju znanega trenerja ob skakalnici celo fiksno nameščene kamere, s katerimi snemajo skoke v odločilnih fazah — na ozadje, ki je silhueta skakalca v optimalni krivulji. Pa poskusi v zračnem kanalu pa zdravstveno nadzorstvo itd., itd. Vse to omenjam samo zato, da opozorim vsaj na nekatere, v bistvu vendar tudi za nas vsakekar dosegljive metode in pripomočke, ki — ob enakem izkoristanju časa in ljudi — vsekakor omogočajo večjo učinkovitost.

Ne nazadnje velja omeniti tudi nujnost strokovnejšega in odločnejšega vodenja ekip — od discipline v njih do ustrezne izbire športnega cilja nekega obdobja in poti do njega.

Če spet jemljemo primer iz letošnjega leta: SP v Falunu naj bi bil prvi cilj naših skakalcev. Tja naj bi potemtakem potevala ekipa, ki naj bi bila pripravljena ekipa, da bi lahko tudi na temelju treninga na falunskih skakalnicah samih za oba nastopa odibrali reprezentančno četverico. In kaj se je zgodilo? Predsedstvo SZJ je določilo, da potujejo v Falun le štirje skakalci, ker njihova forma pred SP (a cilj je bilo SP) ni zadovoljiva. Med tistimi, ki niso potovali je bil tudi edini nedvomni kandidat za SP, ki je „norma“ izpolnil lani. Pač čudna logika — namesto da bi bilo merilo za vrednotenje vsega pripravljalnega dela — prvenstvo, posledice pa bi bilo treba izvajati po njem, na temelju doseženih uspehov.

Kje je izhod iz slepe ulice? Ob vsem tem se zastavlja vprašanje — kako naprej? Po poti improvizacije, kompromisov in naključij kot doslej? Upajmo, da ne, kajti zares je že čas, da si tudi v smučarskem športu postavimo točno določene cilje ter se potem tudi zmenimo za poti do njih. Morali bi upoštevati tudi položaj v mednarodni areni, norme in dosežke, ki so danes običajni, in se — če sami organizacijsko teh zahtev ne moremo izpolniti — odločiti tudi za mednarodno sodelovanje, kar vsaj — za start — bržkone ne bi bila najslabša rešitev.

Evgen Bergant

Moto: Miramarski grad. Noč. Pljuskanje valov. Rahlo anaroidni zvočni in svetlobni efekti. Skupine bednih turistov, ki je naselila reklamnim limanilcam. Nato ženski onirčno kopneči vzlik iz slabega zvočnika: „Maksimilijanki! Kriku se odzove iz še slabšega zvočnika trepetavi, pravzaprav metalno vibrirajoči vzdih: „Sarlo...“

V delno obrambo... psihoanalitičnih razglabljanj o Jaklju (izpust peresa blejskega pisatelja Svetine), ki so postali zelo lahka tarča in hvaležen predmet proniceljivega članka Vitomila Zupana „Freudizem, umetnost in Tone Svetina“ (glej Naše razgleda s dne 7. dec. 1973) naslednje:

Najprej — v ilustraciji — neke druge, kozmične flavze, ne Svetineve... Tokrat nič manj kot iz Kržišnikovega zvočnika. Potem pa zagovor. Čitiram:

(Navedek bom v enem dušku izstrelila, kot iz mitraljeza, to se pravi, zamarniloma bom njegovo oblikovno estetsko plat.)

Pozor, prosim! Primo Minervino — Moderna galerija — LJ, november 1973. »Ko bi rapsod, ko bi praviljke zore človeštva pela, pripovedovala, recitirala pradoživljaja človeškega rodu v abstraktni govorici, ko bi strahovi, izrinjenja, nadomestitve starih mitov poznali nepredmeten izraz, bi zavneli v bližini plošč, podob Primu Minervinu. Z večnostnega — zlatega, srebrnega — ozadja, odmaknjene od banalnih resničnosti vsakdanjika, iz praznine večkratnost veljavnih človeških situacij, dilem, razrešitev. Najprej je tu forma. Rdeča gmota strahu, sivova gmota samotnosti, se v svojem drgetu, pljuskanju, razlezanju, zmajeta sočeni z nevidno pregrado. Zmajet urejajoči človeški duh ju prišli v zastoj, premislek, povratek. Premagal je zakon težnosti, ju spodbudil k nasprotni usmeritvi, iz temelja navzgor, v vertikalno, v rastlinsko rast, v parabolo matematičnega duha, v drzno spiralo vzpenjalčevca se, v voka. Vzgor in omejitev, vibracija in uteke, predvsem pa ritem in mera. Najprej je tu bogata podstat čustva. Vse „situacije“ Minervinovi podob so prežete z njim. Temošna, pohlep, samotna, privrženost, potrtost, prezir, poraženost, resignacija, pa tudi vedrejša zvedavost, šala, potegavščina kot bi nastopala v čisti formi, podobne kitajskimi, japonskim pisemcem, ki v nekaj ravni in zakrivljenih črtah tudi nosijo poleg dekorativne poudarke sveteljenj pomenov. Brez težav zaznamo osrednjo čustveno barvo vsakega lika, vsake kompozicije. Brez težav bi njegove zmerom enako naslovljene „vibracije“ opremili z dosti konkretnimi pojmi poimenovanji. Njihov „pomen“ ne vstopa v nas samo skozi oči. Tako je, kot bi umetnik v nekakšnem razodetju odkril osnovne forme naših čustvenih „vibracij“ in jim dal jasno, čutno ne preprosto ali enosmiselno podobo. Najprej je tu izredna znanstvena, rafinirana barvna občutljivost 20. stoletja. Prilidi „jugendstilsko“ preoblikovanje japonske, rezke, vpedenske harmonije japonskih dvajsetih let. In vse, kar so barvni skali in občutljivosti človeštva dodala „fluorescentna“ 60. leta. Vse to z žarečo intenzivnostjo, pa hkrati odtujevalno megličnostjo halucinantnih sanj. Pod žarki srebne mesečine, ki je včasih skretno telesce spečega Moza z lune, včasih Pandorina posoda z narahlo odmaknjanim pokrovom, pa spet zapeljivo žensko ozadje. Pod zlatimi žarki sonca, ki je zdaj goreč petelin, zdaj odprti rog Sreče, pa spet samo rdeč mazač, ki ga spravi melanholični čustveni instrument mimogrede z neba in pod pazduho... Najprej je tu glasba. Orkestralni akordi. „Modria“ klavir. Živčovitla trobenta. Harfa s srebrno drhtečimi strunami. Vibraton. Komplikirani ritmi japonskih improvizacij. Odmevi Panove piščalke. V eter v Eolovi lutnji. In potem so tu prapodobe naših prvinskih, otroških strahov: Zmaj. Pekel. Opustošena zemlja. Starost. Porazenost. Preteklost. Smrt. In naše zavoritve: Dirje sproščanje v zvokih in ritmi. Darovanje. Molitev. Zaklete. Smrt. Obredne in cirkušne maske, pogreb in klovnišad. Prometejska ukenjenje. Mirojevska šegavost. Nešteto obrazov istega, različnega, človeškega.“ Zoran Kržišnik

Če si akakademsko izobraženi direktor — ne nemara že kozmični dirigent? — najbolj renomirane ljubljanske umetnostne institucije ter visoko kotirani likovni strokovnjak in arbir mednarodnega slovesa, ki tako rekoč vedri in oblaci umetniško nebo na Slovenskem... ob razstavi italijanskega (zame, ki se na umetnosti bogna tako ne spoznam)... Še kar prijetnega slikarja iz Milana Prima Minervina (čigar slikarstvo pa je bilo — mimogrede in spet le v ilustraciji povedano — okarakterizirano od likovnega kritika Ivana Sedeja za „primitivno mazačstvo“ (glej prvo številko letošnje Sodobnosti, str. 94)... dovoljuje... namesto tehtnega strokovnega zapisa ali kolikor se iracionalnosti in, žal, ne najboljše — le na cenenih kinetičnih in zvočnih učinkih

sloneče li-ta-ta-ta-ta... ki z likovno umetnostjo oziroma likovno kritiko v bistvu nima kaj opraviti, je ne more spodriti in s čemersbodi nadomestiti, pa naj le piska same zaklete in molitve in Panove piščalke in Eolove lutnje in rogove Sreče in fluorescentna 60. leta, kar hoče, saj piska tja v beli eter, se zdi, najbrž iz veselja do piskanja in ropota, iz navdušenja pač do peklenskih, odtujevalno megličastih, prometejsko ukenjenih, ko strah in samotna pljuskačoh in razlezajočih se, jazzovski-jugendstilskih klovnišad, ki so — in naj me Sava pobere, če ni res — prej eno samo in do neokusnosti napihnjeno besedičenje, kot pa utemeljen in prepričevalen atestat kvalitete... potem sme tudi pisatelj Svetina muzicirati po svoje in ognjeniško — ko prebujeni Etna in živi Vezuv — bruhati svoje, tokrat že iz vseh vetrov in vseh znanosti, ne le kot doslej iz področja medicine, poljudno napaberkovane in še poljudnejše v kup dane misle, nesmisle, polsmisle in nedorečenosti. Smo ali nismo enakopravni?

Zakaj Svetini tako zelo zamerimo divagacije, kvazičudenost, psevdodanost, odstope in šarlatanstvo, pri drugih pa vse te... intemperantnosti jezika ob polspeči ali že smrčeti misli... toleriramo, ne da bi nam ena sama obrazna mišica trnila? Ne da bi kdaj pa kdaj z levim ali z desnim odesom zamazali? (In Kržišnik je le primer. Koliko... pravljice... zgodbe... pesnice... povestice... vezirnice in literaturne najsibše vrste je moč brati v nešteti takozvanih oziroma samozvanih likovnih kritikah, poročilih in podobnem.)

Nemara Svetini ne odpuščamo, ker je epik in pisec... lovskih zgod, lovcu pa, lepo prosim, naj se drže svojih revirjev in rezervatov? Lovci, lepo prosim, naj rajši zalezujejo zajce in lisice po zadnjih zelenih pobočjih premiloga rodnega kraja, ko da streljajo psihoanalitične kozle spuščajoč se v substrate človeške duševnosti in podstate umetnosti?

Kaj pa Kržišnik? Se Kržišnik drži svojega rešorja in... pravil igre? Ali tudi on uha — ko plin iz defektne jeklenke — na prepovedana področja? Ni z gornjim spisom zabredel na zelo nevarna, zelo splozka, tako rekoč zamorčevljena ali... minirana tla... pripovedništva? Naj tudi Kržišnikovo besedilo položimo na sečirno mizo in ga obduciramo?

Po mojem noben fanti — (in fanti) je le ezoterizem za hudič, a ga danes ne kaže klicati ob Kržišnikovi pesnitvi en hommage Minervino v umetnosti in slikarstvu podobah reprodutiranih na letošnji prilogi milanске revije Le Arti, ker sta oba, se zdi, v pretni povezavi s peklom in podzemskimi, malce srhljivo demonstirali vibracijami. Brri! Sam Minervino namreč pripoznava za velikega mojstra svojih inspiracij angleškega astrologa Raphaela oziroma njegovo knjigo The Royal Book of Dreams iz leta 1930 — no, nohen krest, ne bo nikoli zvedel, kakšna je pravzaprav

izredno znanstvena, rafinirana barvna občutljivost 20. stoletja, ker stavek, prosim, avtomatično predpostavlja, seveda molče trobentač, da ima vsako minulo stoletje posebej — zgodovinsko in nezgodovinsko — tja do ancestralnih rapsodov, recitatorjev in praviljčarjev zore človeštva, svojo, na specifični način znanstveno barvno občutljivost. Ta trenutek vemo le, da je izredno znanstvena in rafinirana barvna občutljivost 20. stoletja, ki... tesnobno, poklepno, samotno privrženo, potrano (!), prezirno, poraženo, resignirano (in tako naprej) migota in držeče na podobah Minervina, enaka barvni občutljivosti zore človeštva, sicer se ne bi z milanskim slikarjem spetali vsi stari miti in potencialni rapsozi z jarnskimi prafabulistmi vred, ter mu v spremiljav harf, vibratonov, jazza itn. (tudi gu-se?) zapeli o pradoživljaji še nemegega človeškega rodu. O tem smo si vsi edini, kajne? To dejstvo oziroma vednost drži kot amen. In je naš temeljni kamen celo, ki nas od Sokrata za milimetrski distanca. Mi nismo kot grški filozof, ki je vedel, da nič ne ve. Mi vemo, da nekaj vemo, malo sicer, a nekaj je nekaj, nič pa nič... Ne vemo kajpak še, kakšna je — kako je videti — ta barvna občutljivost 20. stoletja, ki jo personificira Minervino, v celotnem kontekstu barvnih občutljivosti vseh minulih stoletij, recimo od partitveka alias dobe aliamirskih dvirih svinj, konj, biznovov pa do danes. Skratka, barvna občutljivost 20. stoletja, ki je v bistvu, če dobro premislimo, le ponovitev preludijskega oziroma finale mogočnega, žal po barvni občutljivosti še neobdelane, še neraziskane in neopredeljene simfonije — mi kot iztrgan glasbeni stavek ne pove veliko, recimo kar nič, in mi zategadelj ne zadostuje več. Jaz terjam neokrnjeno partituro oziroma skalo celotne simfonije. Nujno je, da dobimo od Kržišnika ključ za naglo razpoznavo in določevanje stoletij po svoji barvni specifičnosti oziroma občutljivosti. In nasprotno.

Mene namreč prav firbec razganja — kot februar mačke in pubertetne pomlad — da bi zvedela, kakšna je bila oziroma kakšna je bila videti skozi prizmo Kržišnikovih dogmaj... barvna občutljivost 12. stoletja pred našim štetjem in 5. stoletja po Kristusovem rojstvu, ker si ju kratko malo ne morem predstavljati, pa če se še tako trudim, naprezam in nape-

Prejeli smo

Son et lumière na slovenski način

Ob spremljavi substratov podzvesti in razodetju kozmičnih sanj ali po domače: skupna bol, lahka bol

njam. Si ju kdo od bralcev nemara predstavlja? Nam je ne bi opisal? Prosim, prosim, na plan z razodetji! Ko bi dobila odgovor na ti dve ključni vprašanji, bi najbrž opustila polzvedovanje (preplavljeno z najbolj blasfemično skepsom) po drugih pomenih v Kržišnikovem tekstu, ki tudi tipije in sprasuje kot jaz... za pomenia, ki se skrivajo v kozmični figuralki Minervina. Sploh ga ne bi vprašala, kaj je mislil povedati s stavkom: »Njihov pomen ne ostaja v nas samo skozi oko.« Skozi kaj? Potemtakem se nstapa? Skozi uho? Nostice: Pore? Kaj v Kržišniku butajo vsi ti melanholični čustveni instrumenti, vsa ta Mirojevska šegavost, vse te žilvoite trobente, Pandore in posode z narahlo odmaknjanim pokrovom, skratka, vsi ti nešteti obrazi istega, različnega, človeškega, demonskega... tudi ko miži ali gleda na televiziji Bogdana Pleš? Ne da bi niti vrpel pogled na Minervino ploščo? In kako se zaženejo vanj? S slepešo intenzivnosti ali kot pršče fluorescenca halucinantno odtujevalnih improvizacij in sanj? Nemara kot drama spirala vzpenjalčevca se zvoka in gorečega petelina?

Kaj se spodobi za likovnega strokovnjaka, da se gre ob prezentaciji nekega slikarja... le surrealističnega pripovednika, ki vse mogoče in nemožne čase, sloge, smeti in hibride spravi v hitri lonec ter jih na hitrem ognju skuha v mešano (in malce tudi zmešano) marmelado?

Odgovor: ne spodobi se! No, dokler bomo molče prenašali, da naši najbolj akreditirani likovni strokovnjaki ter sposobni vodje nešteti likovnih ustanov govorijo o umetnosti tako neresno in... nimno, tako zgolj... literarno dilematično (pa če se tako veljavno in likovno mislijo ali delujejo) — moram dopustiti tudi pisatelju Svetini, da se gre nemoteno umetnostnega analitika in interpretatorja Jakljevega čopča ter da odpre na Slovenskem svojo neofreudistično ordinacijo. Najbrž se je šolal pri ameriških psihoanalitikih, tem pa v svoji divulgatorski vni niti uspejo le spremeniti Freudia, Adlerja in Junga v pseudoFreuda, pseudoAdlerja in pseudoJunga, pač pa vse tri stespi v gosto smetano, kateri so s sladkorjem, vanilijo in drugimi dišavami dodali še šopec... tolikanj vzmirljivega vestermskega priidha, kjer je dobesedno možno in dopustno vse: slehera pustolovščina.

Oba inkriminirana pisca — talco Svetina kot Kržišnik — se gresta le nidev semenj besed in vrtljak kozmičnega vznidanja.

Oba tudi nadaljujeta (in utrjujeja in spreminjata v svetle tradicije) umetniške kriterije, ki jih je začrtal leta 1930 mnogo prerano umri Ivo Sever v članku Karla Buloveca (glej dvojno 1.—2. številko ilustrirane revije za življenje, umetnost in kritiko Samorodnost, 1. 1930, str. 18—20). V njem je moč trgati in duhati takele rožice:

»Slovenski, v tri, v štiri dele razkosani narod preživlja najstrašnejšo noč, kar jih je kdaj kateremu še nezvedenemu narodu bilo soleno: lom se mu desna perut, lom se mu leva, in kdor zna samo malo gledati, veda, da mu je usoda zapetelna, da bo umrl, se predno bo zagledal Luč — če mu ne bi Božja Previdnost v teh grozotnih časih naklonila ljudi, ki bodo kot svetli meteori šli skozi njegovo noč ter obrnili pozornost vsega sveta nase in na svoj narod, kateri bo v aureoli te svetlobe svetil človečanstvu na veke.

Tak meteor nam je poslan v osebi Karle Buloveca.

Vseeno je, kaj se zgodi z njol če je narodu potrebno, ko bo spoznal in bo v nji spoznal sebe in svojo misljo — če je ni vreden, naj pogoj skup z njol.

Zgodi se volja Vsevišnjega! Naša naloga je le pokazati na umetniško-kiparsko in risarsko, kakršne ne zmoro človečanstvo vseh ras in časov, na kiparsko, ki nosi v sebi vse predpogoje, da nadkriti po umetniški in kiparski kvaliteti ne le Fildie in Rodine, temveč še — ne prestrašimo se! — Michelangelu: da zavrsi za samoroden — vsemoten — genijalen način, kar temu enostranskemu titanu ni bilo dano...« In.

Kakšen slog, kaj? Kaj slog! Kakšna sorodnost duš!! Rekda bi skoraj, da so si po... barvni občutljivosti vsi trije monografi ko grahki podobni!

Sever si je izbral vsaj objekt, ki je kljuboval času. (Ne glede na neuteleljeno razbrzdano njegovega navdušenja, ki je ropotalo v prazno.) Tudi Svetina je imel še kar sredno roko, se mi zdi. Vsebo bodilnih vso spremeno besedo in marsikateri Jaktjev list, a nekaj malega, ne vem, morda bo ostalo. Upam vsaj.

Kaj pa Kržišnik? Bo tudi Minervino ostal?

Držimo fige za Kržišnika, ljudje! Da bi vsaj njegov bard (ali inkarnacija) zore človeštva in 20. stoletja zdržal pod hudim konkurenčnim umetniško-tržnim pritiskom. Da ga ne bi najrazličnejše konjunktore, divji zakoni ponudbe in povpraševanja ter milini časa, ki danes mellejo hitro, a veliko tudi sproti odlaganja ali zmelejo v prah, ...kdajkoli in kakorkoli prizadeli.

Jolka Milič

Znanstveno-tehnična revolucija

Ujeti svetovni brzec

Tretji svet in napredek

Tretji svet je bil na moskovskem simpoziju o znanstveno-tehnični revoluciji in družbenem napredku seveda navzoč — kot predmet obravnave. Uvodni, usmerjevalni sovjetski referati so na plenarnem zasedanju na primer govorili o njem v istih točkah podajanj, ki so podčrtavala znano in priznano misel, da v razmerah socializma ekonomski in znanstveno-tehnični napredek ne nastopa »samonamenjsko«, ampak je v celoti podrejen nalogam za graditev komunistične družbe ter je potemtakem plansko usmerjen k temu cilju kot utelešeni sestavni del celotnega družbenega organizma.

»Izkušnje socialističnih dežel« je bilo konkretno rečeno, »imajo velik pomen za državo tako imenovanega tretjega sveta, pri njihovem sestopu na pot kapitalističnega razvoja. Hkrati z utrjevanjem in zavarovanjem politične neodvisnosti se v teh deželah srečujejo tudi s tako pomembnimi nalogami, kot so premagovanje gospodarske zaostalosti, ustvarjanje neodvisnih nacionalnih ekonomij, industrializacija in zvišanje življenjske ravni prebivalstva.«

Na to, kako uresničiti vse zadevne naloge, je poskušal, se zdi, zelo zaokroženo odgovoriti jugoslovanski prispevek na moskovskem srečanju strokovnjakov držav članic SEV in Jugoslavije, in je bil v tej smeri sploh najbolj izrazit in glede na jugoslovansko razmerje do neuvrščenosti oziroma do držav v razvoju tudi razumljiv in nemara celo pričakovan. »Vključevanje držav v razvoj in znanstveno tehnično revolucijo, enakopravna razdelitev svetovnih bogastev, to je vprašanje, ki mu je dala naša delegacija poseben poudarek«, je v tej zvezi izjavil predstavnikom sovjetskega tiska vodja jugoslovanskega zastopstva dr. Edo Pirmanjer.

Strnjeno bi mogli naš tujakajni zaključek k problemom držav v razvoju glede na vključevanje oziroma ne vključevanje v znanstveno tehnično revolucijo, enakovredno razdelitev svetovnih bogastev, to je vprašanje, ki mu je dala naša delegacija poseben poudarek, je v tej zvezi izjavil predstavnikom sovjetskega tiska vodja jugoslovanskega zastopstva dr. Edo Pirmanjer.

Kam visi bogastvo

Jugoslovanski pogled na kritično razmerje med znanstveno-tehnično revolucijo (ZRT) in deželami v razvoju ter na iz tega razmerja izhajajoči, poglabljajoči se prepad med temi deželami in visokorazvitem svetom, je v Moskvi razgrnil v izčrpn študiji profesor na ljubljanski pravni fakulteti dr. Stojan Pretnar. Prepada med razvitimi in nerazvitimi, oziroma problem razdelitve svetovnega bogastva, kot je to imenoval sam avtor študije, se zna-

čilno in zelo ekstremno kaže v naslednjem: v tem času odpade na 34 odstotkov svetovnega prebivalstva, živečega v razvitih državah, 87,5 odstotka svetovnega bruto produkta (razumi svetovnega bogastva), na 66 odstotkov prebivalstva, živečega v nerazvitih državah, pa komaj 12,5 odstotka celotnega svetovnega bogastva, pri čemer pa velja opozoriti, da se število prebivalcev v nerazvitih državah naglo povečuje in da je zategadelj njihov delež v svetovnem bogastvu v resnici še manjši.

Glede na pomembno značilnost ZRT — razvojnost v tehnologiji — pa je moč pri opisovanju razločkov med razvitimi in nerazvitimi uporabiti za kvantitativno »orodje« število izumov. Med tem ko je moč šteti za visoko razvito tisto državo, ki premore 300 do 1.000 prijavljenih izumov na milijon prebivalcev na leto, pa velja, da se nerazvitost kakke države kaže v manj kot 50 letnih izumih na milijon prebivalcev. Med socialističnimi deželami sodijo po številu izumov med razvite in visoko razvite države vse kakor Sovjetska zveza, NDR in CSSR.

Zanimivo bo nemara tukaj razgrniti podoba skrajnega razločka v tehnični ustvarjalnosti, tako kot jo je v Moskvi upodobil profesor Pretnar.

Njena črnobela zgradba je razvidna v razmerju med Svico, kjer odpade na milijon prebivalcev kakih 1.000 patentnih prijav na leto, ter 13 državami, združenimi v skupni afriški in malgaški organizaciji za industrijsko lastnino s skupaj okoli 45 milijoni prebivalcev, ki v celem »proizvedejo« na leto le en avtohtoni izum na 20 milijonov prebivalcev.

Med kvantitativne pokazatelje razvitosti in nerazvitosti je moč šteti prav tako delež nacionalnega produkta v naložbah za raziskave in razvoj, pri čemer naj bi omenjeni delež (podatki so stari nekaj let) znašal v ZSSR 4,2 odstotka nacionalnega produkta, v ZDA 3,2 odstotka nacionalnega produkta, medtem ko odmerjajo države Latinske Amerike v ta namen (za raziskave in razvoj) povprečno le 0,2 odstotka, azijske države pa od 0,1 do 0,5 odstotka svojega nacionalnega produkta (podatki so vzeti iz poročila, izdelanega po naročilu Mednarodne banke za obnovo in razvoj leta 1969, in to pod vodstvom nekdanjega kanadskega zunanjega ministra Pearsona).

Ker je, kot povedano, tehnološka ustvarjalnost ena izmed poglavitnih značilnosti ZRT, pogledimo zatorej količina je njena stopnja v svetovnem merilu; podatki pravijo, da odpade ob več kot 400.000 izumih na leto (v vsej človeški zgodovini pa je bilo do leta 1880 izdanih manj kot 400.000 patentov!) 73 odstotkov vseh patentnih prijav na štiri tehnološke velesile, na ZSSR nekaj manj kot 140.000, ZDA okoli 80.000, Japonsko okoli 90.000 in na ZRN okoli 35.000.

»Če pa tem državam prištejemo še 11 drugih visokorazvitih držav« je zapisal v svoje moskovsko poročilo jugoslovanski zastopnik dr. Stojan Pretnar, »potem znaša skupen delež 15 držav pri svetovni letni produkciji izumov okoli 93,5 odstotka. Tako torej obvladuje 15 visokorazvitih držav praktično vso ZRT, saj preostane vsemu drugemu svetu manj kot 7 odstotkov vse svetovne izumiteljske ustvarjalnosti.«

Če pa iz prikazanega zornega kota obrnemo pogled še izrecno na znanstveno-tehnično revolucijo, zlahka ugotovimo, da je za razlikovanje med razvitimi in nerazvitimi državami odločilna zmožnost »kontinuiranega ustvarjalnega vključevanja v tehnološke razvojne tokove ZRT«. To vključevanje pa se mora, po dr. Pretnarju, odvijati po teh metodah. Pri prvi gre za lastno ustvarjalnost novih tehničnih dosežkov in njihovo naglo materializacijo v proizvodnji, pri drugi za ustvarjalno uporabo vseh dosežkov svetovne tehnologije in pri tretji za enako ustvarjalno uporabo prenesene tehnologije (njeno prilagajanje na domače razmere in nadaljnje razvijanje).

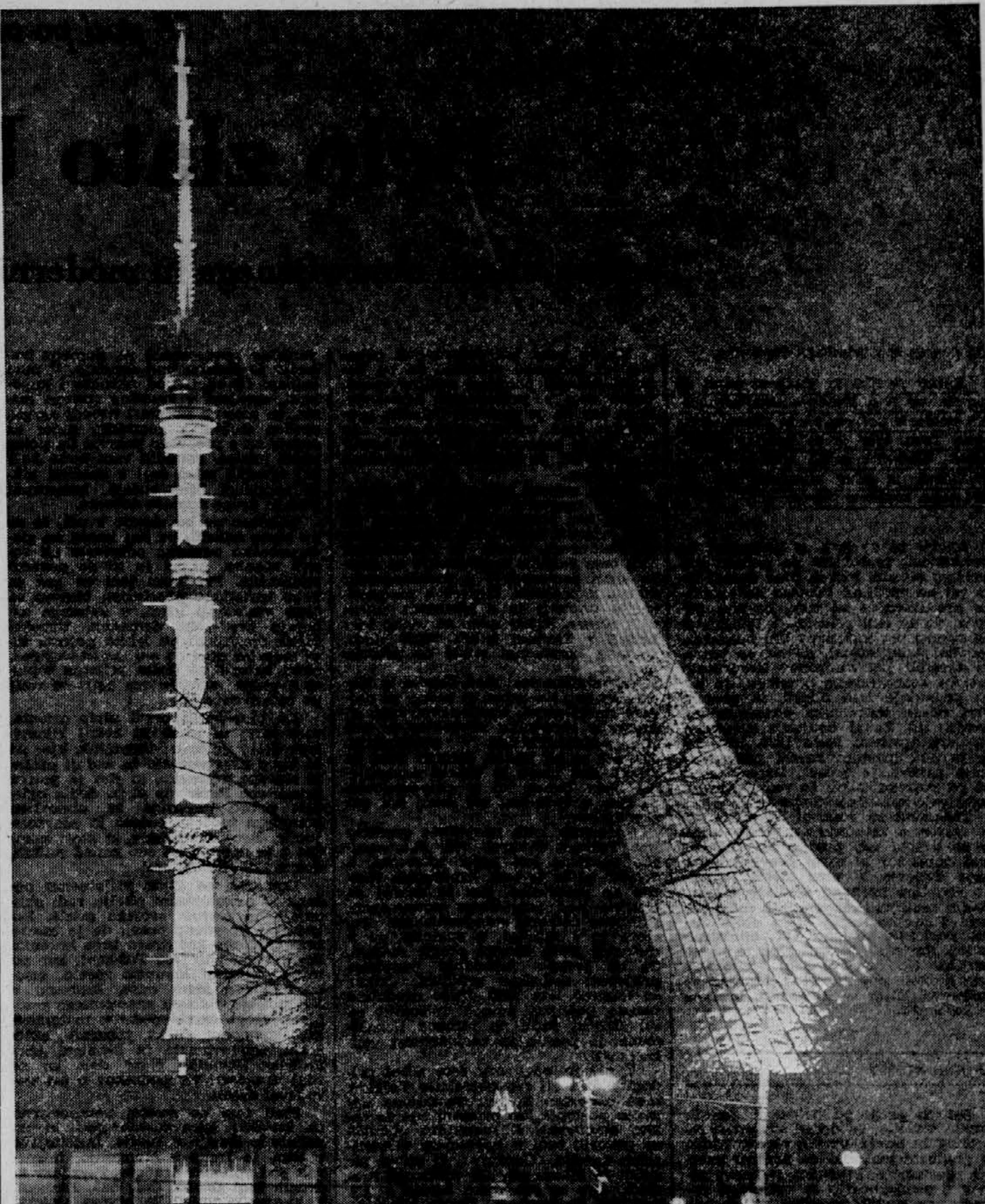
Jasno pravilo je, da je moč šteti med aktivne udeležence in nosilce ZRT samo tiste države, ki so sposobne uporabljati vse tri metode. »In če manjka le ena izmed omenjenih metod vključevanja v tok ZRT, to že onemogoča zasledovanje njenega razvoja«, je bilo rečeno.

Kot je znano, pa se države v razvoju vključujejo v svetovno tehnologijo skoraj po pravilu le kot pasivni odjemalci tuje, k njim prenesene tehnologije, kar pomeni v ekonomsko-političnem smislu vhod tujega kapitala (neokolonializem). Te, prinesene tehnologije države sprejemnice doma običajno ne razvijajo, prilagajajo ali dopolnjujejo (za to nimajo kadrovskih, predvsem pa ne materialnih moči), če pa se ta prinesena tehnologija le razvija, se v korist tujega kapitala.

Rešitev problema vključitve nerazvitih držav v ZRT ni v razdelitvi oziroma prerazdelitvi bogastva, marveč v tem, da mora nerazviti svet ustvariti lastne možnosti za ustvarjanje tehnološkega bogastva. Zategadelj goli transfer tehnologije, kakršnega pozna začeta država, prinaša dandanes le ozke in nedolgoročne koristi, in je, na kratko povedano, omejen na dajanje bogatih revnim.

Pri ustvarjanju pogojev, ki bi omogočali lastno ustvarjalnost držav v razvoju in s tem seveda sestopanje v ritem svetovnega znanstveno-tehničnega razvoja, pa je moč videti veliko vlogo socialističnih dežel in to v smislu pomoči pri ustvarjanju infrastrukturnih pogojev za kasnejšo samostojno in ustvarjalno vključevanje v ZRT, to je za lasten tehnološki razvoj. Pod infrastrukturnimi pogoji pa moramo razumeti razvoj solstva, organiziranje racionalizatorstva in izumiteljstva pa tehnične dokumentacije in organizacije planiranja tehnološkega razvoja.

Zgraditev družbene infrastrukture je treba potemtakem videti kot najpomembnejšo obliko pomoči socialističnih dežel državam v razvoju. S to pomočjo pa seveda prihajajo vanje tudi izkušnje socialističnih dežel pri graditvi socialističnih odnosov in s tem tudi njihova pomoč pri tej graditvi. Kot rečeno, pa lahko ZRT rabi socialistični preobrazbi družbe samo, če je že od samega začetka zvezana s socialističnimi odnosi. Graditev socialističnih odnosov je v tem času sila pomembna; kapitalizem je očitno v globoki krizi in je zategadelj prednost socialističnih držav pri usmerjanju vsega družbenega razvoja očitna. Možno je potemtakem učinkovito okrepiti socialistični vpliv tudi na tiste dežele v razvoju, ki se niso odločile za družbeno lastno proizvodnjalnih sredstev; zaradi vedno močnejše ožar-

Nočna razmerja — Televizijski stolp in spomenik zavojevalcem vesolja v moskovskem parku Ostankino

čenih nepomirljivih nasprotij v kapitalističnem svetu in očitni šibkosti tega sveta je podana naravna priložnost ponujati tem deželam drugo, očitno boljše možnost družbenega razvoja.

Vzorec socializma

Ob nalogi, ki čaka socialistične dežele, ob nujnosti ustvariti celovito razvojno teorijo držav v razvoju hkrati s konkretno strategijo vključitve v ZRT, je treba pojasniti, zakaj so za to opravilo socialistične dežele najbolj sposobne. Na primer, ZSSR in nekatere druge vzhodnoevropske socialistične države so uspele že od vsega začetka tvorno povezati vse tri omenjene metode za organsko vključitev v ZRT (lastna ustvarjalnost novih tehničnih dosežkov, ustvarjalna uporaba svetovnih tehnoloških dosežkov in nadaljnji ustvarjalni razvoj prenesene tehnologije). ZSSR je, vzemimo, ob sistematičnem izrabljanju svetovne tehnološke ustvarjalnosti na podlagi

odlično organizirane dokumentacijske službe (o čemer smo se lahko na lastne oči prepričali med našim obiskom v Moskvi, oziroma v tamkajšnjem inštitutu za patentne informacije in tehnisko-ekonomske raziskave) tako rekoč od »ustanovitve dežele sovjetov« pospeševala razvoj izumiteljstva. Rezultat je viden: država je danes s skoraj 140.000 izumi na leto prva na svetu, daleč pred kapitalističnimi državami. Hkrati s pospeševanjem izumiteljstva je seveda tudi intenzivno spremljala svetovne znanstvene raziskave in dosežke, oziroma metode prenašala domov. Bila je, na kratko povedano, ustvarila model socialistične koncepcije znanstvenega in tehnološkega razvoja, v katerem zavzema sila pomembno mesto množična udeležba prebivalcev v novatorskem procesu. Že leta 1931 je ZSSR s posebnim zakonom spodbudila oziroma zadolžila delavski razred, da razvija svoja proizvodna sredstva. V ZSSR so imeli leta 1972 na primer več kot 3 milijone 800 tisoč racionalizatorjev in izumiteljev. Na kratko povedano, tehnične izboljšave so postale sestavni del druž-

benega razvojnega procesa v socializmu.

Pričujoči vzorec pa bi utegnil biti zelo koristen za dežele v razvoju. Organiziran, družbeno spodbujan proces racionalizatorstva in novatorstva bi v deželah v razvoju prejkone pomenil začetek njihovega izvirnega tehnološkega razvoja, »kajti« je bilo povedano v Moskvi, »novatorstvo se rojeva iz intimnega stika med delavcem in njegovim strojem. Čeprav je stroj zastarel, je delavecva izboljšava vendarle tehnični napredek iz lastnih moči«.

Hkrati pa je seveda potrebno pripravljati ustrezne infrastrukturne pogoje, ki lahko v dolgoročnem procesu pripomorejo k ustvarjanju pomembnih izumov in znanstvenih odkritij, na kar pa smo v tem članku že posebej opozorili; s tem je povezano postavljanje opredeljenih in k socialističnemu razvojnemu cilju usmerjenih nalog tako na znanstvenotehničnem kot družbenem področju (graditev socialističnih odnosov).

Primož Zagar

Veliko raziskovalno delo

Na večno mrzli celini

Antarktične izkušnje so pripomogle k pomembnemu spoznanju

Ob zemeljskem vznožju, od koder je treba pluti sto in sto milj po ledenem morju do najbližjega kopnega, leži Antarktika, večna mrzla celina s strah zbujajočimi gorami, z močnimi ledeniki, z žvižgajočimi pišcem in z naglo rastočimi postajami za znanstvene raziskave. Sredi antarktičnega polja je obiskal to celino znanstveni sodelavec tednika »Newsweeka« Peter Gwynne, ki je takole opisal vtise:

Antarktika ni vselej in povsod takšna, kot si mislimo. To je daleč najhladnejši del našega planeta, vendar zapade tam tako malo snega, da jo geografi uvrščajo med puščave. Če

prav pokriva 98 odstotkov površine sneg, star sto in sto let, imajo raziskovalci največ težav s pitno vodo. Dežela tako rekoč nima pristno svojega življenja, v mrzlih morjih, ki jo obkrožujejo, pa mrgoli živih bitij vseh oblik, vrst in velikosti. Romantični časi spomnimo se Amundsen, Scotta, Shackletona in Byrda — so bržkone dokončno mimo, doba vztrajnih znanstvenih raziskav pa se je šele začela. Pingvinom, tuljcem in grabežljivim velikim galebom se pridružujejo znanstveniki kot začasni naravni prebivalci.

Vsaj dvanajst dežel sodeluje pri vrsti raziskovalnih programov. Meteorologi proučujejo neznane značilnosti antarktičnega podnebja in upanju, da jim bo mogoče zanesljivo napovedovati vreme za ves svet. Morski

biologi sodijo, da utegne oceansko življenje okoli mrzle celine izdatno obogatiti svetovne zaloge hrane. V arhih okolja pojmujejo prazno celino kot izvrstno osnovo za primerjalne študije o onesnaženosti na naseljenih področjih. In še, kar je vsaj trenutno nemara najbolj pomembno: geologi, ki so poskusno vrtali na kopnem in v morsko dno, so zdaj pričrpani o bogatih ležiščih nafte, naravnega plina in raznih rud.

Mnogo dela zahteva, veliko časa vzame opazovanje vremena, zbrani podatki dopolnjujejo ugotovitve na vremensolovnih postajah po vsem svetu. Antarktično vreme pa je zanimivo že samo po sebi: nekateri izvedenci so mnenja, da sta geografska tečaja »shrambi vročine«, t. j. področji, kjer se ožrače iznebi toplote, ki

jo nabere v tropskih krajih. V sedanjem antarktičnem poletju zbira dr. Michael Kuhn z univerze Innsbruck na ameriški raziskovalni postaji Južni tečaj podatke, s katerimi bo preveril domnevo in raziskal vpliv Antarktične na svetovno vreme.

Daleč najbolj presenetljiva posebnost celine so suhe doline, katerih skupno površino kakih 12.000 kvadratnih kilometrov obrobijo in preprežajo grci čokoladne barve in brez snega. Ni še povsem raziskano, zakaj so doline tako tople, da lahko v sončnih dneh tam ležite v kopalni obleki in lepo ogorite. Prav tako skrivnostna so jezera v teh kopnih dolinah. Vsako izmed njih ima posebno kemično sestavo. Na dnu jezera Vanda ima voda temperaturo 26,6 stopinje Celzija, čeprav pokriva gladino led, debel 3,6 do 4,5 metra. Ognjeniška aktivnost je ena izmed možnih razlag.

V Don Juanovem ribniku je voda tako slana, da ne zmrzne niti pri 20 stopinjah pod ničlo, torej daleč pod siceršnjim lediščem.

V upanju, da bodo razvojalci te geološke skrivnosti, vrtajo vrtalci jezersko dno in okoliske vzpetine. V plasteh pod jezerom Vanda so odkrili fosile morskih živali, po katerih sklepajo, da je bil ta del Antarktične nekoč ozekek morskali zaliv z razmeroma blagim podnebjem.

Raziskovalci, ki vrtajo v suhih dolinah, se zelo trudijo, da bi ohranili okolje v prvotni podobi. Odstraniti je treba vsakršno sled človeške dejavnosti, pa naj gre za ostanke hrane, za cigaretni pepel ali za telesne odpadke, vrtalci morajo pobrisati sleherno kapljico razlatega maziva, kajti ekologija kopnih dolin je silno občutljiva. Russ Donlan v višji posebnega

nadzornika skrbi za snago okoli raziskovalnih vrtin.

Vrtajo tudi drugod. Po vzorcih iz vrtin Transantarktičnih planin sklepajo o ležiščih bakra in morda še drugih rud. Raziskovalna ladja »Glomar Challenger«, ki je lani februarja vrtala skozi led v Rossovem morju, je našla na metan in etan, ki sta skoraj zanesljivi znamenji nafte in naravnega plina.

Za neposredno prihodnost pa največ obeta morje, ki obrobja ledeno celino. V številnih živalih hladnega morja vidijo biologi izdatne vire hrane. Arthur DeVries s Scrippsovega oceanografskega inštituta je odkril, da nekatere antarktične ribe proizvajajo biokemično sredstvo proti zmrzovanju. Upa, da mu bo uspelo izločiti to kemično snov, nato pa jo bodo strokovnjaki poskušali sintetizirati pridobivati kot pripomoček pri konserviranju raznih snovi, na primer krvi in mleka.

Seveda bi ne bil popoln noben sestavek o Antarktiki, če ne bi omenil kraljevskih pingvinov, velikih frakarjev, ki plavajo kot ribe in hodijo kot olimpijski prvaki na 50 kilometrov. Michael Fedak in Barry Pinshow z Dukove univerze proučujeta na raziskovalni postaji McMurdo, koliko energije porabijo pingvini, kadar gredo od morja, ki je njihov edini vir hrane, kakih 80 kilometrov daleč do kolonij na ledenih kladah, kjer se zbirajo v času parjenja. Raziskovalci z Dukove univerze poskušajo ugotoviti, kako deluje metabolizem pingvinov v času valjenja na hudem mrazu antarktične zime. Pingvine, ki se prestopajo na posebni napravi, opremijo v ta namen z maskami, ki merijo vdih kisla in izdih ogljikovega

dvokisa. Še sreča, da se pingvini ne upirajo takšnim poskusom.

Nesreča ne počiva v nepozabnem naravnem oklju Antarktične. V tistem tednu, ko sem obiskal mrzlo celino, je s 160 metrov visokega ledenega previsa omahnil v smrt dr. Wolf Vichniac, ameriški mikrobiolog, ki je v zemeljskem okolju, še najbolj podobnem marsovskemu, snoval instrumente za odkrivanje življenja na rdečem planetu.

Antarktični znanstveniki so na splošno mlajši kot njihovi poklicni kolegi v ameriških raziskovalnih laboratorijih. Za tiste, ki naj na Antarktiki preživijo, t. j. šest mesecev opravljajo raziskave in poskuse, izbira nacionalna ustanova za znanost predvsem preudarne, umirjene može in žene.

Življenje na Antarktiki je trdo, hkrati pa mirno, ljudje so daleč od velikih človeških mravljšč, delajo v okolju brez topov in granat — tako določa leta 1959 sprejeti mednarodni sporazum o tej celini. Po sporazumu, ki ga je podpisalo 18 držav, je Antarktika področje miroljubnih raziskav. Vsa leta so države z raziskovalnimi postajami v tem delu sveta spoštovale črko in duha tega sporazuma. Ves čas od mednarodnega geofizikalnega leta (1957) preživijo po en sovjetski znanstveni delovalec ob dobje na ameriški raziskovalni postaji, ameriški raziskovalec pa v sovjetski znanstveni postojanki. Antarktične izkušnje so pripomogle k pomembnemu spoznanju, da lahko ljudje v tistem delu sveta, kjer je narava strnila vse svoje neugodne lastnosti, dobro sodelujejo in z združenimi močmi premagujejo skupne težave.

S poti po osrednji Aziji

Belo zlato Uzbekistana

Tudi na ulicah obnovljenega in moderniziranega Taškenta je čutiti utrip orienta

Od našega moskovskega dopisnika

Kakor Feniks je Taškent vstal iz pepela ves nov. Zunanje sledi strahotnih posledic potresa so že skoraj zbrisane. Tam, kjer je bil nekdanji vzhodnjaški blodnjak ozkih ulic in starih, pritičlih, iz glin narejenih hiš, se širi novo, sodobno mesto.

Ljudje tukaj žive za sedanjost in prihodnost, preteklost pa počasi prepuščajo pozabi. Morda prav zaradi tega vsi po vrsti, od taksista do vladnega predstavnika za tisk, najprej povedo, da so lani pridelali v Uzbekistanu skoraj pet milijonov ton bombaža, več kot kdaj doslej, da so po potrebi zgradili pet milijonov kvadratnih metrov stanovanjske površine, da bo do prihodnje leto odprli za promet prvi odsek taškentske podzemne železnice itd. Zakaj obujanje spominov na tisto aprilsko jutro 1966. leta, ko se je nad mestom znesla nebrzdana volja narave, je boleče. Danes, osem let po potresi, tukaj se vedno skrbno prikrivajo natančno število žrtev.

Taškenti so ponosni na svoje novo mesto, a zavedajo se, da bo minilo še precej let, preden bo Taškent spet dobil čar in utrip pravega mestnega življenja. V srcu mesta je zraslo sodobno upravno središče z Leninskim muzejem kot osrednjo točko novega Taškenta, okoli njega stoji vladno poslopje, poslopje CK, ministrstva itd. Naslednji mestni krog je stanovanjski. Na bočni strani stanovanjskih blokov vise napis: Leningrad — Taškentu, Kijev — Taškentu, Moskva — Taškentu.

Zaprto mesto

Brž ko se je po potresnih sunkih zemlja umirila, so druge sovjetske republike in mesta poslali strokovnjake in gradbeni material za obnovo uzbeške prestolnice. Taškent je znova zaživel s solidarnostjo in vzajemno pomočjo sovjetskih republik, ki je prišla takrat, ko nam je bila najpotrebnejša, so mi rekli v mestnem sovjetu.

Prebivalci uzbeške prestolnice pa vidijo v tem tudi svojevrstno oddolžitev za požarovalnost Taškenta in drugih uzbeških mest med vojno. Med množico beguncev, ki so prišli sem kaj z zasedenih ozemelj evropskega dela SZ, je bilo tudi dvesto tisoč otrok. Mnogi izmed tistih, ki so ostali brez staršev, so našli tu svoj novi dom. Taškentski kovčeh šahmatov ča mahmudov in njegova žena Bahra sta vzela k sebi in vzgojila štirinajst vojnih sirot.

Ko so pred leti pripravljali urbanistični načrt, so računali, da bo Taškent dosegel poldrugi milijon prebivalcev šele v prihodnjem desetletju. Toda čas jih je prehitel. Uzbeška prestolnica ima toliko prebivalcev, že zdaj in je postala po velikosti četrto mesto v SZ, za Moskvo, Leningradom in Kijevom.

Da bi zajeli priliv novih prebivalcev, so razglasili Taškent za zaprto mesto, kar pomeni, da se semka ne sme priseliti, kdor nima zagotovljenega delovnega mesta in stanovanja. Vrh tega delovne organizacije ne smejo širiti proizvodnje s povečevanjem števila zaposlenih, temveč z modernizacijo podjetij in z iskanjem notranjih rezerv. Kljub temu se vsako leto priseli v Taškent kakih 60.000 ljudi, in tako komunalni stiski ne pridejo na kraj.

Sorodniške vezi med Uzbeki in Kazahi so še zelo trdne in vedno se najdejo dobri strici, bratje, bratrance, ki preskrbe sorodniku zaposlitev in mu celo sezidajo hišico v predmestju. Zberejo se na Hašar, skupno delo, in streha nad glavo je kmalu postavljena. Neki Uzbek mi je pripovedoval, da ima v Taškentu nič manj kot sto sorodnikov.

Po osmih letih pospešene graditve ima Taškent dvakrat več stanovanjske površine kot pred potresom, a vendar pride le šest kvadratnih metrov na prebivalca, kar je skoraj za tretjino pod sovjetskimi povprečjem. Približno četrtna stanovanjskega prostora je v zasebni, 4 odstotki pa v zadrugi lasti. Mestni očetje menijo, da bo treba v prihodnje podpirati predvsem zadrugo graditev. Odkar so namreč leta 1970 druge republike nehale pošiljati pomoč Taškentu so vsi stroški padli na ramena Uzbekistana, je posluh za racionalnost veliko tanjši.

V nekem pogovoru sem slišal pripombo, češ ali res potrebuje Taškent tako razkošna in reprezentativna upravnega poslopja, ki primanjkuje še toliko stanovanj. Z mešanimi občutki so govorili tudi o največjem taškentskem naselju Cilanzarju, ki so ga sezidali 15 kilometrov od mestnega središča. Gre za satelitsko mesto s pol milijona prebivalcev. Vsako jutro se desettisoč vozijo iz Cilanzarja na delo v Taškent in popoldne se ta selitev narodov ponovi. Zato prav v Cilanzarju najbolj nestrno pričakujejo odprtje taškentskega metra.

Kokčaj in šašlik

Svoje vzhodnjaške duše Taškenti ne more in tudi neče skriti. Pročelja številnih novih stolpnic so izdelana v mozaiku iz keramike, druge pa so okrašene z narodnimi ornamentami. Ust-

varjalno navezovanje na domačo tradicijo je čedalje bolj cenjeno. V novi čajhani (čajnici) pod okroglimi kupolami, zgrajeni v središču novega mesta, se morate po stari navadi sezuti, preden stopite v gostinsko sobo; tu sedite na s preprogo pokrita tla poleg nizke mizice. Ponudili vam bodo kokčaj (grenak zelen čaj) v značilni plitki skodelici brez ročaja, imenovani pial, in druge domače dobrote.

Nitogar ne bo zbadlo v oči, če se ne boste odkrili, pa naj imate na glavi uzbeško narodno pokrivalo ali rusko ušanko, ki se je tu že povsem udomačila. Pri vsem tem ne gre za kako turistično posebnost, temveč za čisto vsakdanji lokal, v katerega zahajajo predvsem domačini. Uzbeški šašlik (ražnjica) pa lahko pojedete tudi stoji na ulici ob eni izmed šašličnic, okoli katerih se širita prijetna toplota z vedno razžarjenega oglja in vonj po pečeni ovčetini.

Da bi začutili pravi utrip orienta, vam torej ni treba iti nekaj kilometrov daleč na hrib Mingurjuk, kjer so še vidni prvi zametki in zadnji ostanke starega Taškenta, ki jim je potres prizanesel. Razen če si ne želite ogledati dobro ohranjen in obnovljen kompleks mošej, medres in mavzolejev iz časov Timuridov, ki stoji tukaj kot nem spomin na eno izmed velikih, davno minulih obdobij.

Domačini se kljub prijetnemu počutju v obnovljenem okolju radi sklicujejo na starost svojega mesta. Zakaj star pregovor pravi, da je mesto brez tradicije kot drevo brez korenin. Prvikrat je bilo ime Toškent, kar po turško pomeni kamnito mesto, zida no trdnjavo sredi oaze, zapisano v XI. stoletju v spisih znamenitega srednjeazijskega enciklopedista, matematika, astronoma, fizika, geografa, etnografa, zgodovinarja in kronista Abu-Rahana Birunija, čigar dela so še zdaj dragocen vir podatkov o tej starodavni deželi.

Pred tem so mesto, ustanovljeno na križišču karavanskih poti, ki so peljale iz Rusije v Indijo, iz Kitajske v Rim, iz Irana v Mongolijo, imenovali pod vplivom Arabcev, Perzijcev in drugih tudi Džadž, Caš, Šaš, Binkent. V kitajskih zapisih iz prvega stoletja pred našim štetjem pa je ohranjeno ime Juni.

Ko so odkrili morskot pot med Evropo in Daljnim vzhodom, je transazijska karavanska pot skupaj z mesti, ki so cvetela ob njej, izgubila svojo pomembno vlogo. Taškent se je ponovno uveljavil šele, ko je Rusija v drugi polovici minulega stoletja zgradila železniški prog in od Krasnovodska in od Orenburga do Taškenta in tako povezala na novo zasedene kraje na jugu carstva z zaledjem. Taškent je postal sedež turkenstanskega generalnega gubernatorja in s tem tudi upravno središče osrednje Azije.

Leta 1910 je bil Taškent že razvito industrijsko mesto z 200.000 prebivalci. V začetku stoletja so tu ustanovili prvo turkenstansko socialnodemokratsko skupino, temelj poznejšega razvoja revolucionarnega gibanja v teh krajih. Zato Taškent ne imenujejo brez razloga tudi mesto revolucije.

Simbol življenja

Približno dvajset kilometrov od Taškenta, sredi prostranega polja, ki so se še pred tremi meseci belile od bombažnih cvetov, je sedež zveznega znanstvenega raziskovalnega inštituta za bombaž z njegovimi poskusnimi parcelami in laboratoriji.

Pridelovalci bombaža tudi v teh zimskih dneh ne počivajo. Medtem ko kolhozniki in sovkhozniki spirajo z močnega izparevanja v vročih poletnih mesecih nabrala na površini, znanstveniki proučujejo uspehe zadnje izredno uspešne žetve. Lani so namreč v Uzbekistanu pridelali malo manj kot 5 milijonov ton bombaža ter tako presigli vsa pričakovanja in vse dosedanje rekorde.

Direktor inštituta Sadrutdin Juldašev — kot znanemu selektorju in organizatorju uporabe znanstvenih metod v pridelovanju bombaža mu gre velika zasluga za dosežene uspehe — je vse svoje življenje posvetil skrivnostim in muhavostim bombaža, ki tukaj upravičeno velja za belo zlato. Bombaž je namreč največje bogastvo Uzbekistana. Tu pridelajo 70 odstotkov vsega bombaža v SZ. Polovica prebivalstva se neposredno ukvarja s to kulturo, veliko pa jih je zaposlenih v industrijskih panogah, ki so posredno odvisne od bombaža.

Tekstilna industrija izdeluje bombažno blago in svilo, bombažno seme pa je osnovna surovina za nič manj kot dvesto najrazličnejših izdelkov (razna olja, mila, zdravila in drugo). Vrh tega so se v Uzbekistanu specializirali za izdelavo mehanizacije, potrebne pri obdelovanju bombaža (traktorji, sejalniki, pobiralniki bombaža itd.). V delitvi dela med sovjetskimi republikami ima Uzbekistan monopol nad izdelavo tovrstnih strojev.

Za Uzbeka je bel bombažev cvet simbol življenja, enako kot voda in sonce, brez katerih bombaž ne more rasti. Na teh tleh gojijo belo zlato že 2000 let. Letina bombaža je pogosto krojila usodo uzbeškega kmeta. Zato ni čudno, da se o bombažu govori v starih ljudskih epih pa tudi v popevkah našega časa.

Po uzbeških vajah so tkalke uporabljale bombažev cvet na preprogah, lončarji pa so ga risali na svoje izdelke. Tudi zdaj je bombažev cvet najbolj priljubljen motiv v stilizira-

nih izdelkih uzbeških umetnikov, hlopkorob, pridelovalec bombaža, pa je postal družbeno visoko cenjen poklic.

V Taškentu načrtujejo celo poseben hotel za hlopkorobe, da ne bi v večni stiski s hotelskimi sobami ostali na cesti, ko pridejo na posvetovanja in tekmovanja v sovjetsko bombažno središče.

Sovjetska zveza sodi med največje pridelovalce bombaža na svetu. Čeprav njen bombaž nekoliko zaostaja za dolgasim izraelskim in egiptovskim, ga izvažajo v številne države, tudi v Jugoslavijo. Pred revolucijo so pridelali le 7 ton na hektar, po vojni dvakrat več, lani pa kar 29 ton na hektar. Ta uspeh je sad dolgoletne izbire semen, izpopolnitve agrotehničnih metod in uporabe obsežne mehanizacije. Zdaj sejejo vrsto 108 F znanega sovjetskega selektorja profesorja Rumševiča, na površinah, ki jih napada bombažev rak, pa odporne vrste Taškent 1, 2 in 3, ki so jih dobili z večkratnim križanjem mehiškega divjaka in domače kulturne sorte.

Med mlinskimi kamni

Nekdaj je zaradi bombaževga raka propadlo 15 do 60 odstotkov pridelka. Samo v letu 1958, je epidemija uničila pol milijona ton bombaža. Istega leta je CK KP Uzbekistana sprejel ukrepe za boj proti tej bolezni, za sejanje odpornejših vrst in za izpopolnitev agrotehničnih metod.

Na poskusnih površinah, kjer so najboljše možnosti za rast, pa so lani pridelali celo 50 ton na hektar. To pomeni, da hektarski donos še zdaleč ni zadovoljiv. Razpredli so približno 900 namakalnih sistemov in vode za zdaj ne manjka, primanjkuje pa umetnih gnojil in herbicidov, ki so v Sovjetski zvezi še vedno deficitarni proizvodi.

Tudi strojev bi potrebovali več, zlasti pri obiranju bombaža. Pri ročnem obiranju gre precej pridelka v nič, vrh tega se utegne zavleči delo vse do začetka zime. Lani so s stroji popravili 55 odstotkov letine, več kot kdaj prej, toda strokovnjaki še vedno niso zadovoljni. Če bi hoteli obdelovanje povsem mehanizirati, bi morali sedanje sklade podvojiti. Toliko denarja pa se ni.

Pridelovalce bombaža pestijo še drugačne težave. Kmetijski minister Uzbekistana je javno kritiziral zvezno ministrstvo za izdelavo traktorjev in kmetijskih strojev, ker še vedno ni poskrbelo za proizvodnjo posebnega tipa traktorja in izpopolnjene stroja za obiranje bombaža, čeprav so prototipa naredili, preizkusili in odobrili že pred petimi leti. Z uporabo teh strojev naj bi se močno povečala storilnost in zmanjšala izguba pri ob-

ranju. Tako se je tudi uzbekestansko belo zlato znašlo med mlinskimi kamni republiških želja in potreb ter počasnosti zvezne uprave.

Človeško mravišče

Taškentsko letališče sodi med najbolj prometna vozlišča v SZ. Vsak dan pristane tu na desetine domačih iljušinov in tupoljevov ter tujih jambojetov, DC in karavel, ki po krajšem postanku nadaljujejo pot proti Ravalpindiju, Delhiju, Bombaju, Dakki, Rangunju in dalje proti jugovzhodni Aziji. V Buharo, Hivo, Samarkand, ki se ponajša z izjemnimi arhitekturnimi spomeniki islamske kulture, pa večkrat na dan letijo majhni turboreaktivni stramvajev vedno polni domačin in tujih potnikov.

V starem letališkem poslopju, zgrajenem še v časih, ko sta bila turizem in tujski promet v SZ skoraj neznan, je pravo človeško mravišče. Tu srečate živahne Japonce, zadržane Skandinavce pa vase zamaknjene Indijce, ki potrpežljivo čakajo svoje letalo. Ko bodo čez kakšno leto dokončali novo mednarodno letališče, bo po njem stekel ves promet iz Sovjetske zveze proti vzhodu.

Taškent postaja morda celo proti svoji volji središče sovjetske osrednje Azije. Pred osmimi leti sta se tu na pobudo sovjetske vlade srečala takratni ministrski predsednik Sastri in pakistanski predsednik Ajub Khan, da bi ob posredovanju sovjetskega premiera Alekseja Kosignina našla rešitev za indijsko-pakistanski spopad.

Sovjetskih srednjeazijskih republik ne povezujejo z Indijo in drugimi sosednimi državami le kulturnozgodovinske in trgovske vezi, ki izvirajo še iz časov, ko so vsi ti kraji pripadali Timuridovemu cesarstvu, ampak tudi skupna želja po mirnem sodelovanju in sožitju v Aziji. Taškent je bil tudi gostitelj prve konference azijskih in afriških pisateljev.

Čeprav so v Sovjetski zvezi vse zveze z zunanjim svetom še vedno močno osredotočene v rokah osrednjega državnega aparata, po logiki dogodkov dobiva Taškent tudi mednarodni pomen, zlasti odkar imajo Sovjeti tesne zveze z Indijo. Ne bi bilo prav, če ne bi omenili tudi tradicionalne uzbeške odprtosti in prijaznosti, ki dajeta Taškentu čar gostoljubnega mesta. Če ste bili le enkrat v Uzbekovi hiši, vam bodo vrata vselej odprta, zakaj pridobili ste si njegovo zaupanje in postali ste njegov prijatelj.

In ob slovesu vam bo zagotovo dejal: »Pridite spet!«

Marko Kozman

Uzbekinji in bombaž

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE

je izdala knjigo:

hedwig maria stuber

|pomagam ti kuhati

Kuharski priročnik, ki bo zaradi praktičnosti

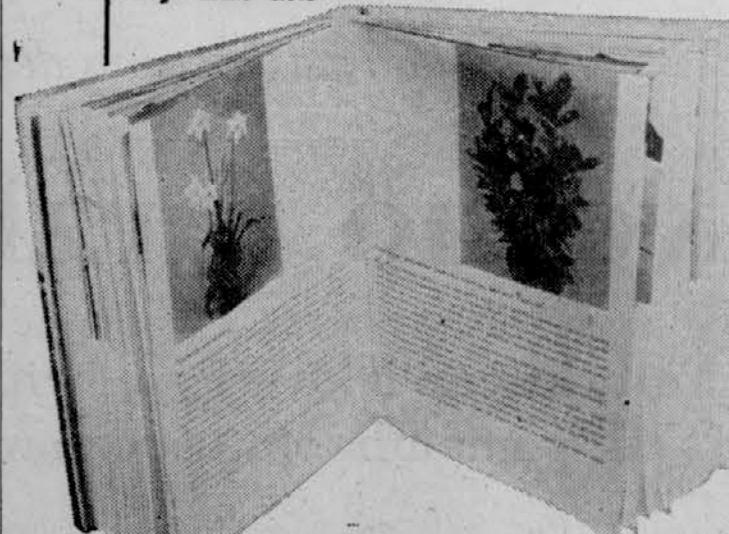
dobrodošel v vsaki kuhinji. V knjigi je:

1500 receptov

100 risb

32 barvnih slik

Knjiga POMAGAM TI KUHATI, ki obsega 421 strani, velja 210 din

Hkrati založba obvešča, da je spet v zalogi

g. kromdijk

|200 sobnih rastlin v barvah

200 najpomembnejših sobnih rastlin v barvnih posnetkih in z opisi njihove nege.

221 strani

cena: karton 110 din

Knjigi dobite v vseh knjigarnah in pri zastopnikih založbe, naročite pa ju lahko neposredno na naslov:

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE

Mestni trg 26

61000 LJUBLJANA

Salvador Elizondo

Pao Čengova zgodovina

Mehiški pisatelj Salvador Elizondo sodi med najpomembnejše sodobne književnike Latinske Amerike. Zaslovel je z romanoma »Farabeuf« in »Kronika nekega trenutka«. Salvador Elizondo je eden tistih latinsko-ameriških pisateljev, ki so prinesli svetovni književnosti svežino, kakršno je trideset let prej dalo pisanje umetnikov iz ZDA.

Nekega poletnega dne pred tri tisoč petsto leti se je filozof Pao Čeng usedel na breg potoka in poskušal razbrati svojo usodo iz želvinega hrba. Zaradi toplote in šumenja vode so se mu misli začele izgubljati, polagoma je pozabil na želvino madačo in začel je ugibati zgodovino sveta od tistega trenutka dalje. »Kot valovi tega potoka hiti čas. Potoček narašča, se poveča v široko reko, ta se izlije v morje, prepotuje ocean, se v obliki hlapov vzdigne k oblakom, kot dež pada na hrib in se naposled povrne kot potoček...« Tako je premleval v mislih in tako je po tistem, ko je ugotovil, da je zemlja okrogla, da se vrtil okoli sonca, da so zvezde razdeljene po nebu in da se vrtila ozvezdja in svet, vzklilni: »Pha, takšno razmišljanje me oddaljuje od zemlje. Hana in njegovih ljudi, ki so nepremak-

ljivo središče sveta in os, okoli katere se sučejo vsa človeška bitja, ki tam prebivajo...« In ko je Pao Čeng spet pomislil na človeka, je začel razmišljati o zgodovini. Razložil je — kot da bi bilo vse to zapisano na želvini oklepu — velike dogodke prihodnosti, vojne, preseljevanja narodov, sramotne in slavne dni vseh ljudstev skozi tisočletja. Pred očmi njegove domišljije so padali veliki narodi in se rojevali majhni narodi, ki so potem postali veliki in močni, nato pa so jih spet zatrli. Videl je rojstvo vseh ras in mest, v katerih so prebivali, se veličastno dvignile v njih, potem pa doživele poraz in se izgubile v ruševinah in pepelu nešteti narodov. Eno izmed mest, ki so obstajala v prihodnosti Pao Čengove domišljije, je močno pritegnilo njegovo pozornost.

Napel je notranje oči in skušal prodreti skozi vrzeli neustvarjenega sveta. Moč njegove domišljije je bila tolikšna, da je začutil, kako sam stopa po tistih cestah.

Dokler ni iznenada obstal pred hišo, na katere pročelju so bila zapisana nerazložljiva znamenja skrivnosti, ki ga je neustavljivo pritegovala. Skozi okno je zagledal moškega, ki je pisal.

V tistem trenutku je Pao Čeng začutil, da gre pravzaprav zanj. Zamislil je, se s prsti pobožal po potnem čelu

in poskušal s mislijo stopiti v sobo, kjer je pisal moški. Dvignil se je s tal in njegova domišljija se je prekobalila čez odprto okno. Svež veter je privzdigoval liste, popisane z nerazumljivimi znamenji. Pao Čeng se je previdno približal moškemu, mu pogledal čez ramo in zadrževal dih, da ne bi izdal svoje navzočnosti. Moški ga sploh ne bi bil opazil, zakaj zatopljeno je polnil liste z znamenji, katerih pomen je bil Pao Čengu še zmerom nerazumljiv. Pao Čeng je pogledal že popisane liste, ki so bili namešani na rob mize, in ko je začel razbirati pomen besed, se mu je obraz mračil in mrzlo ga je streslo po vsem telesu, kot da bi ga piliča strupena kača. »Ta človek piše pripoved, si je rekel. Pao Čeng je potem bral besede, napisane na listih. «Pripoved se imenuje »Pao Čengova zgodovina« in govori o starodavnem filozofu, ki se je nekega dne usedel na breg potoka in začel razmišljati o... Torej sem spomin tega človeka in umrl bom, če me bo ta človek pozabil...«

Brž ko je moški napisal na papir »... in umrl bom, če me bo ta človek pozabil...« je njegova roka obstala. V tistem trenutku je spoznal, da se je oddalil na to, da za vse več ne časa piše Pao Čengovo zgodovino, zakaj če bi bila njegova osebnost pozabljena in bi umrla, bi tudi on, ki ni nič drugega kot Pao Čengova misel, izginil.

Ramnarajan Šukla

V vrtu pa se je nasmihalo cvetje...

Ramnarajan Šukla (rojen 1937) je predstavnik mlajšega vala v sodobni indijski literaturi, pisani v jeziku hindi. Slovci predsejem kot novelist, ki največkrat poetično in zastrto obravnava socialne teme sodobne Indije.

Oče je že odšel na delo, še prej pa je v nagli pojedel na pol skuhani zajtrk, in mati se je je kar naprej motala okrog posod. Bila je potrta: zgodilo se je, da zelenjava še ni bila kuhana in da grah sploh še ni bil olušččen, možu pa se je prav danes tako mudilo in je moral iti na delo bolj lačen kot sit.

Mati je luščila grah in razmišljala o vsem tem.

Atul in Bina bi bila rada jedla. Mati ju je poskušala pomiriti: otrokoma vendar ne more dala na pol kuhane jedi. Ne bo jima dala jesti, dokler ne bo zelenjava skuhana.

Atul ima sedem let, Bina pa devet. Nazadnje je mati vrgla v posodo še začimbe.

Medtem sta otroka stopila k oknu majčkene sobe, ki je gledalo na vrt. Pod oknom se je prikazal lep cvetlični vrt. Če stojiš tik ob oknu, čutiš, kako hkrati s pišem vetra prihaja v sobo vonj cvetov. Vsakokrat, ko je mati kuhala obed, pomivala posodo ali prala pod žlebov, sta otroka stala pri tem oknu in si ogledovala vrt.

Tudi zdaj sta tičala tukaj, držeč se za okensko polico. Tedaj je k oknu priletel metulj. Takoj je spet odletel. V vrtu pa je delal vrtnar. Otroka sta ga pozorno spremljala z očmi.

»Kaj dela?« je vprašal Atul. »Zravnava grede. Zaradi lepšega. To je vrtnar.«

»Včeraj pa je tiho stopal po travi. V rokah je držal nekakšen železen stroj. Z njim je rezal travo.«

»Da, to je poseben stroj. Ze očeta sem vprašala, kaj je to.«

»Zakaj reže travo?«

»V visoki travi se zaredijo mravlje in hrošči pa še kaj. Nizka trava je tudi lepša.«

Atul je bil popolnoma zadovoljen z razlago, ki jo je povedala sestra. Zdaj sta zatopljena opazovala let metuljev in vsrkavala dišeč vonj cvetja.

Nenadoma sta si oba hkrati zaželela priti na vrt pod oknom in poleteti za metulji. A bala sta se svojo željo izreči na glas. Atul ni »držal«.

»Gigav pa je vrt, Bina?« je plašno vprašal.

»Vrt? Od tistih vendar, ki živijo tam na oni strani v veliki zidani hiši. Mar ne vidiš, kako lepo cvetje je tam?«

Atul ni spraveval naprej, ker se je bal, da bi se mu sestra smejala. A zbral je bil pogum že od jutra...

»Kaj, če bi šla tja...?«

»Kam?« ni razumela Bina.

»Tja vendar, v vrt. Tam je toliko metuljev! In kako mehka trava je tam! Cvetje... Letala bi, se prekopicevala sredi cvetja in lovila metulje...«

Bina se je nasmehnila, kakor se nasmehnejo odrasli, ko jih otroci prosijo, naj jim snamejo mesec.

»Kako pa naj prideva tja? Mar ne vidiš, kako visok je zid? Pa tudi vrtnar vse čas dela v vrtu... Tja bi lahko prišla sama skozi vrata. Pred vrati pa zmerom sedi brkati stražar,« je izstrelila deklica.

Medtem je k oknu spet priletel živobarven metulj. Atul je že iztegnil roko, da bi ga ujel, vendar je metulj hitro odfrtiral.

»Metulji pa le letajo... Zakaj jim stražar ne prepove?« Atul je naivno pogledal Bino.

Sestra se je spet nasmehnila: »Kdo more prepovedati metuljem? Metulji imajo krila in lahko poletijo čez vsako ograjo.«

»Da bi imel krila!« je pomislil Atul. Mati ju je poklicala k zajtrku. Atulu sploh ni bilo do jedi: še naprej je razmišljal o vrtu. Ze toliko časa si je želel priti vanj in se zlekiniti po mehki travnatni odeji. Danes je bil še posebno potrpežljiv: želel je upal, da bo nekdo prišel v vrt in poletel za metulji. Vendar se mu je Bina le smejala...

Atul je vstal in stopil h koritu, da bi si umil roke.

»Zakaj danes ni jedel, morda veš?« je vprašala mati Bino.

Bina ni odgovorila, čeprav je morala vedela za vzrok.

Po zajtrku je mati začela pomivati posodo, otroka pa sta se postavila k oknu. Toda zdaj Bina ni gledala cvetja, temveč brata. Razumela je, da je Atul žalosten, vendar je molčala, ker mu ni mogla z ničimer pomagati.

Atul je dolgo gledal cvetje. Potem se je spet ozrl k Bini in vprašal:

»A če bi le šla tja? Samo enkrat in nikoli več?«

»Pred vrati vendar sedi stražar. Pa tudi vrata so vselej zaprta.«

»Prosim bova stražarja.«

»Kaj bova rekla? Odrasli nikoli ne poslušajo otrok.«

Atul se je spet zamislil. Nenadoma je uprl oči v materin sari, ki se je sušil na oknu.

»Ze vem!« je veselo vzklilni deček.

Bine njegov vzklil ni razveselil. Z razsodnostjo odraslega človeka je pomislila, da bo brat seveda spet povedal kaj nalnega, otročjega.

Atul pa je poplesavajo začel razlagati svoj načrt:

»Vrtnar mamin sari v vrt. Nato greva k vratom. Stražar bo vprašal, kaj hočeva. Povedala bova, da je ma-

min sari padel v vrt, in ga prosila, da lahko greva ponj. Prav gotovo nama bo dovolil. V petih minutah bova obletela vrt, si ogledala vse, in pobrala sari.«

Bina se je nasmehnila. Toda tokrat ne zato, ker bi si želela bratove besede naine, marveč zato, ker ji je bil načrt všeč. Tudi sama je že zdavnaj sanjala o tem, kako bi prišla v ta prepovedani vrt. Vendar je vedela, da to ni mogoče. Zdaj pa se je Bini že zazdelo, da letata po vrtu... Molče je vrgla sari.

Atul je od veselja vzklilni. Bina se je strinjala! Sari je zletel na tla! In Atulu se je zdelo, da se že podi za metuljem po prelepem vrtu...

Saj res, kaj pa mama... Ji bosta že kaj rekla.

Otroka sta stopila od okna.

»Kam gresita?« se je začudila mati.

»Nikamor! Tam prihaja prodajalec balonov. Pogledala bova.«

Mati se je spet lotila posode.

Vreme je bilo lepo in to je otroka zelo razveselilo. Obraba sta jima siljala.

Otroka sta se ustavila pri vratih. Na nizki klopci je sedel stražar. Za čela sta mu razlagati, za kaj gre, vendar ju nikakor ni mogel razumeti.

»Kaj se vama je pravzaprav zgodilo?«

Atul je s pogledom predložil Bini, naj odgovori na stražarjevo vprašanje.

»V vaš vrt je padel sari najine matere. Sušil se je na oknu. In padel. Tam je naša hiša... Če dovolite, poiščeva sari in takoj odideva.« je izdala Bina, čeprav je bila vsot pot po navljala »govora«.

Stražar se je zamislil. Vedel je, da otroka živita v majhni hiši za vrtem. Sari njune matere je res lahko padel: danes je vetrovno. Vendar se nikakor ni mogel odločiti, da bi jima dovolil vstopiti. A kako naj jima odreče? Sari je vendar treba pobrati...

Nenadoma je stražar zagledal vrtnarja.

»Poslušaj,« je nagovoril vrtnarja, »tam zadaj v vrtu leži na tleh sari. Poišči ga. Otroka sta prišla ponj.«

Vrtnar je odšel v ozadje vrta. Bina in Atul sta skoraj zajokala. A vendar je v globini njunih srcev še zmerom telo upanje, da vrtnar ne bo našel sarija.

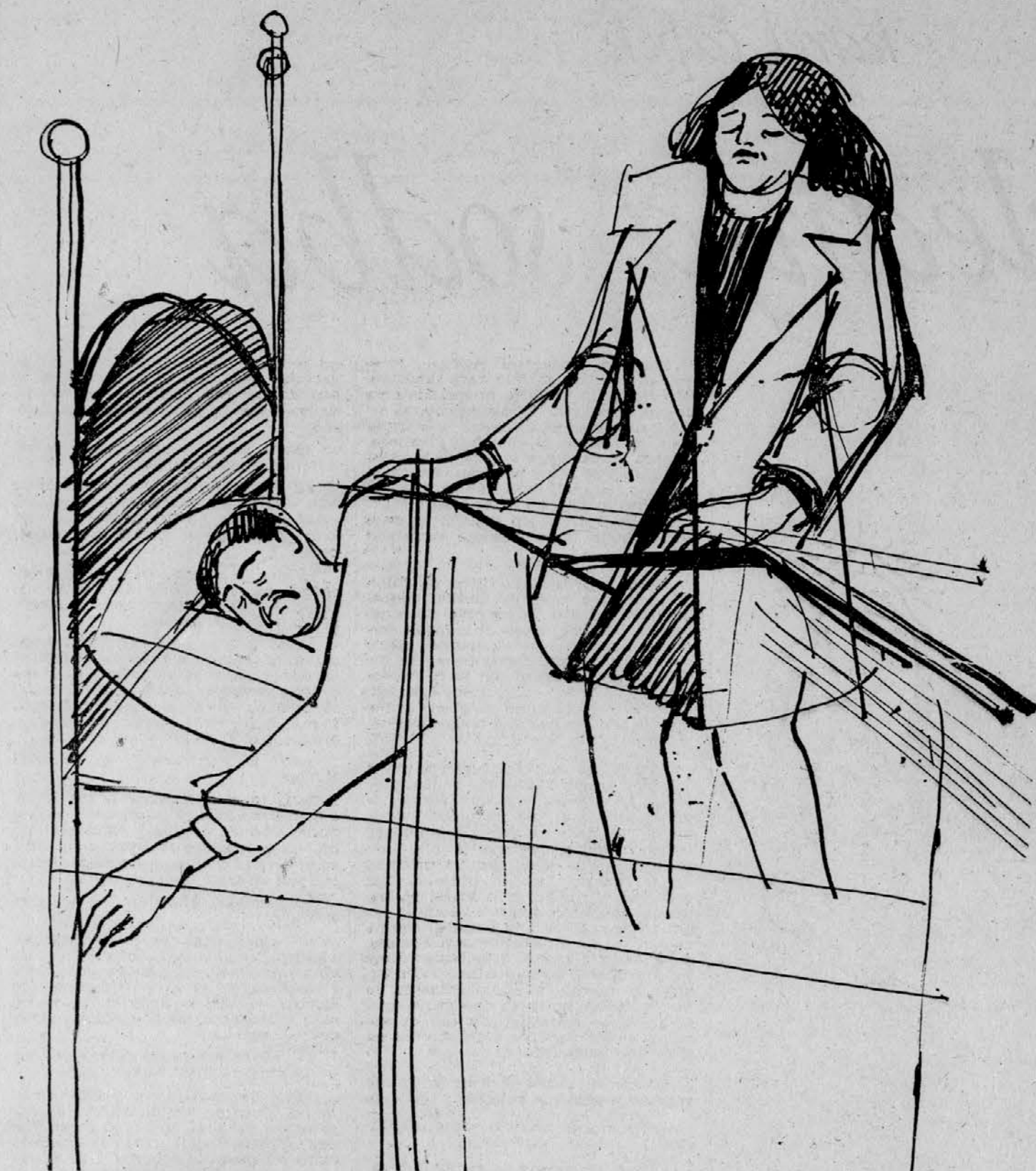
Vrtnar je podal sari stražarju. Ta je pozornost ogledoval preprosti sari, nato pa ga dal otrokoma: sari se ni bil čisto suh in se je zato umazal.

Stopila sta proč od vrat.

»Kako sva se trudila! In niti za hipec nama ni dovolil v vrt,« je hlipal Atul.

»In mamin sari se je razmazal! Kaj naj storiva zdaj?« je vprašala Bina, pogledovaje na zaprta vrata.

Na njunih obrazih se je pokazal obup. V vrtu pa se je nasmihalo cvetje...

Sead Fetahagić se je rodil v Zepču leta 1935. Od zgodnjega otroštva živi v Sarajevu, kjer je končal gimnazijo in študiral na filozofski fakulteti. Nekaj časa je bil stalni književni in gledališki kritik Oslobođenja in Odjeka. Krajši čas je živel v Beogradu in delal kot novinar v vojaški reviji Front. Zdaj je novinar v kulturnem uredništvu sarajevske televizije. Za prvo zbirko novel Cetrtak po petku (1960) je dobil nagrado beografske Mladosti.

Led, led se je delal na pločniku, na temni in čemerni ulici. Lona, ta poštna ženska, pa je mukoma korakala ob nepravem času, tisti čas noči, ko vse poka: srce, korak in vodovodne cevi. Mudilo se ji je v topli dom in k ljubim rečem; vendar ni moč hitei meseca januarja, ko led spodmika tla pod nogami, pozno ponoči, ko mesto spi.

In ko se je vzpenjala po stopnicah, odklepala vrata in že stopala v sobo, je mislila: bog, zdi se mi, da bom umrla od sramu.

V mračni sobi, ki je dišala po moškem spanju, pravi:

»Spiš?«

»Boris, ali spiš?«

Lona, kreposti polna ženska, ki je preživela leta ob človeku, ki zdaj v pozni januarski noči spi, ki je tako odtaval in ne misli na to noč, vso v

»Torej že dolgo spim. Zgodaj sem legel, pa sem se zaspal.«

»Sele zdaj sem prišla.«

»Prav. Sleci se in leži.«

»Zakaj me ne vprašaš, zakaj sem sele zdaj prišla?« Toda Boris ne sliši.

Trda noč je, v sobi je temno. Kdo sliši, kadar govoriš v temni noči, v sobi brez ure in svetlobe? Kdo sliši, kadar sprašujejo, ko prihajajo sanje, ko zemlja počiva?

»Boris,« mu pravi, »Boris,« ga pokliče, »polnoč je že davno minila in sele zdaj sem prišla.«

»Pa kaj?« vpraša buden. Buden? Buden ali še vedno zaprt v tisti daljni, zaspali mrak?

»Nocoj,« pravi Lona. Stoji v mraku in strmi v drug mrak, ki ni ne tu ne tam, ne zgoraj ne spodaj, ampak je tak mrak, ta gosta in težka tema, nekeje tako blizu, da ga vdihuješ, da ga piješ in ješ, kot piješ studenčnico in ješ kruh. »Nocoj,« pravi Lona, »nocoj sem te prevarala z nekim moškim.«

»Zakaj ne ležeš?« vpraša Boris.

»Si slišal, kaj sem rekla? Si slišal?«

»Slišal sem. Leži in zaspi.«

»Boris, rekla sem, da sem te nocoj prevarala z nekim moškim. Razumeš: prevarala sem te z nekim moškim.«

»Pa kaj?« pravi Boris. »Zbudila si me, da bi mi to povedala!«

»Ne verjameš?«

»Ne verjameš,« pravi.

»Pa je res! Ne vem, kako se je vse to zgodilo, vendar se je res zgodilo.«

Sede na njegovo posteljo, začne pripovedovati in čuti, kako se ji z vsakim stavkom zvali z jezika še en kamen, še ena gruda. »Ne veš, kako mi je hudo. Počutim se kot zadnja med žena-

rodnicami bolečinami in ni nikogar, da bi tulil.

Led se ni premaknil, trmasto je stal, zaloten na starih krajih. Ne dan ne skrivajoče se sonce nimata več moči.

»Gotovo si pozabila,« je rekla Lona. Bilo je že jutro, bril se je, električni aparat je brnel, ona pa se je stala za njim, milje daleč, v sobi, izlizeni od uporabe. Boris je rekel:

»Pozabil kaj?«

»Kdaj sem prišla sinoči. Pozno sem prišla.«

»Ah, saj res,« je rekel Boris.

»Se ne spomniš?« je vprašala Lona. »Spomnim se. Pozno si prišla.«

»In nič več? Se spomniš, kaj sem ti povedala?«

Brivnik je brnel, Lona pa je vsa tiha sredi sobe, brez opore, brez pogleda, ki bi ga lahko izrabila, mislila: zdaj je treba govoriti, treba je rešiti, kar se rešiti da.

»Povedala sem ti, da sem te prevarala z nekim moškim. Se sama ne vem, kako se je zgodilo. Sinoči sem šla nakupovat, potem sem srečala nekega moškega, komaj ga poznam, bila sem trudna, nekam omočična. Samo za eno uro sva šla v kavarno, spomnim se, da je tam precej govoril in da sva se smejala; potem sva nekam šla in nato se je vse to zgodilo. Boris, tako me je sram vsega! Pomagaj mi.«

»Spet si izmišljal,« je rekel Boris.

»Izmišljam. Nikoli si nisem izmišljala, vedno sem govorila resnico.«

Bil je pri kraju, obraz si je mazal s kremom. »Tudi prej,« je rekel, »tudi prej si mi pravila take reči in ni bilo res.«

Sead Fetahagić

Lona, poštna ženska

ledu, ampak se pozablja daleč od doma, morda sam, morda v prijetni družbi, medtem ko ona, Lona, stoji nad njim, v mraku, z zadržanim krikom na ustnicah. Ah, si pravi, tako sem hudobna!

Potem stegne roko in se nežno, kot bi božala, kot bi klicala preteklost, dotakne njegove rame in ga pokliče po imenu, kot takrat, kadar tolaži ranjenca, kot takrat, ko prosi očeta za blagoslov.

»Spiš?« vpraša.

»Spal sem,« pravi Boris.

»Zbudila sem te. Veš, zakaj sem te zbudila?«

Odgovora ni. Tako: to je ta svet, to so ti ljudje, te sobe in reči v njih: ledene in daljne; ti prijatelji, te ljubezni, ti šepeti: spal boš in odgovorila ni.

»Veš, koliko je ura?« vpraša. »Veš, kako pozno ponoči je?«

In on: »Ne vem,« pravi ves ometen.

»Komaj sem zaspal.«

»Boris, polnoč je mimo. Polnoč je že davno mimo.«

mi. Kot izdajalka, ki izdaja sama sebe, saj v resnici izdajam vse tisto, kar sem s teboj leta ustvarjala in gradila. Priznaj, da je tako.«

Govori, pa bi lahko jokala.

»Priznaj,« pravi, »priznaj, da je sramotno, kar sem storila! Ah,« vzdihuje, »tako me peče vest!«

Govori, on pa leži kot mrtev, kot bi na onem svetu sanjal ta svet.

In nenkrat: »Pomagaj mi,« pravi.

»Pomagaj mi, da se ne bom počutila tako izgubljeno. Reci ali stori kaj.«

Lona, kreposti polna ženska, sedi na postelji, vsa ponizna in zlomljena ta večer, sedi v sobi tako, kot kadar sedi ponoči v temnem gozdu, toda tu ne diše bor.

Potem on pravi: »Leži in zaspi, Jutri,« pravi. »Jutri se bova pomenila.«

In Lona nima več kaj reči, dan pa je daleč. Januarska noč z ledom na oknu, z vodo v ceveh, ki počasi neha teči, je dolga in temna. Kako naj zdaj v tej januarski noči, ki traja stoletja, pričaka jutro? Jutro v noči, ki se rojeva počasi, cele ure, ki prihaja s po-

»Vedno je bilo res,« je dejala. »Kadar koli sem ti povedala se mi je vedno zgodilo kaj takega. In vedno sem bila obupana.«

»Ne morem ti verjeti. Tolikokrat sem jih preverjal, spraveval, raziskoval, in nikoli nisem ničesar odkril. Ne prestano si izmišljal.«

»Vedno je bilo res, Boris. Odkar sem te spoznala, ni bilo zame nikogar več. Le včasih se mi pripetijo, sama ne vem, kako, te strašne reči. Ti pa mi nočeš pomagati.«

Oblačil si je plašč, pripravil se je, da bo šel ven, na led, v mrzlo jutro.

»Ne morem prenesti, da si izmišljal,« je dejal. »Kako naj živim z žensko, ki si izmišlja, ki ji ne morem verjeti? Ne morem živeti s tako žensko.«

Odšel je in to je bil njegov zadnji odhod. In Lona, ta poštna ženska, je ostala sama, s solzo globoko v očeh, globoko, globoko v sebi.

Ilustriral: Stane Hrovatič

Kralj v puščavi

Najprej sem nameraval poiskati kraljestvo, kjer bi bilo treba kraljično spraviti v smeh in bi jo nato dobil za ženo. Prav tako bi mi dali tudi pol kraljestva.

Ob rojstvu sem bil nekoliko razočaran. Skoraj nikjer kraljestev. Kaj šele, da bi kje vladala žalost.

Vendar človek nikoli ne sme ostati brez idej. Počakal sem, da sem zrasel, nato pa sem z nekaterimi potrebnimi stvarmi odpotoval v Saharo.

Približno sredi puščave sem postavil sončnik. Pod njim sem nato zložil steklenice s piščo ter kocke ledu v posebnih posodah. Sam sem se zavil v naslonjač.

Začel sem čakati, da bi se mimo kdo priplazil. Vsakih nekaj korakov bi se zgrudil zaradi žeje. Preden pa bi se zgrudil, bi še kričnil:

»Premoženje dam za kozarec vode! Lahko tudi:

»Pol kraljestva za vodo!«

Za take primere sem bil pri roki jaz. Priskočil bi, pomolil v podpis papirje, kjer je črno na belem pisalo, kako in kaj s premoženjem ali kraljestvom.

Najprej se je mimo privlekel nek šejk. Že od daleč mu je bilo videti, da sodi med manjše šejke, ki imajo samo nekaj manjših naftnih vrelcev. Seveda je šepetal:

»Vode, vode...«

Nisem vedel, kako bi se izmazal. Po prvih načrtih mu vode ne bi smel dati. Vendar mi človek v meni ni dal miru in odločil sem se za dobro delo.

Nagovoril sem šejka:

»Ali vidite tistite senčnik tamle in mene, ki vam to govorim?«

»Da, seveda,« je mrmral šejk, »vode, vode...«

»Svetujem vam, da se tja ne plažite,« sem mu rekel, »tisto je fata morgana.«

»Hvala ti, mladi mož,« je rekel šejk.

»Jaz bi se zagotovo napotil tja in tako izgubil čas.«

Ko se je obrnil, sem mu stisnil v roke steklenico piva in odpiral. Šel sem nazaj do naslonjača in čakal dalje.

Naslednji se je privlekel mimo neki vojvoda. Za kozarec vode mi je skušal vsiliti samo svojo hčer. Ker nisem bil več otrok, se nisem dal opehariti.

Se nekaj imenitnih ljudi se je po vseh štirih privleklo mimo, pa nobeden ni ustrežal.

Šlo je že proti večeru, ko sem v daljavi zagledal človeka. Bil je neobrit, z dolgimi lasmi in v zanemarjeni obleki.

Takoj sem postal pozoren. Kralji vedno potujejo po svetu kot navadni ljudje. S tem preizkušajo vse, ki jih srečajo. Kdor se prijazno vede do njih, ga bogato nagradijo.

Stekel sem mu nasproti.

»Dober dan, kralj,« sem začel. »Prav gotovo ste žejni. S čim vam smem postreči?«

Mož, ki se je komaj vlekel naprej, je sunkovito dvignil glavo in izbuljil oči:

»Kaj me poznate?«

»Kako da ne,« sem se hvalil. »Že od daleč sem vedel, kdo ste.«

»Glej no, glej,« se je začudil mož.

»Kako sem znan po svetu.«

Peljal sem ga do senčnika, ga napojil in nasitil, vmes pa sva se pogovarjala. S papirji sem sklenil malo počakati, da kralja ne bi razjezil.

Počasi sva le prišla na to.

»Kje vladam?« se je nasmehnil mož. »Ha, ha, dobro vprašanje.«

Otepal si je prah z obleke ter se mislil počasi odpraviti. Sinil sem kvišku in potegnil papirje.

»Od kod, vaša milost, ste rekli, da ste?«

»Kako, kaj me ne poznate? Kako pa ste prej vedeli, kdo sem?«

Nekaj sem momljal, se zmedel in se sploh neprijetno počutil.

»Jaz,« je rekel mož in mi ponudil roko, »jaz sem Andrej Kralj iz Srednje vasi. Kdo pa ste vi?«

Ne vem, če sem mu dal roko. Ne vem, če sem mu kaj odgovoril. Vem le, da sem podrl svojo stojnico ter se vrnil domov služiti kraljestvo s humoreskami.

Ilja Varšavski

Spor

Ilja Varšavski je eden najpopularnejših sodobnih sovjetskih pisateljev tako imenovane znanstveno fantastične literature. Po poklicu je inženir kibernetike, piše pa — kot pravi sam o sebi — predvsem zato, ker mu prija sprostitven domišljije, ki jo mora kot znanstvenik sicer držati na vajeti, in pa zato, da širok krog ljudi obvešča o mnogih vprašanjih in dilemah, s katerimi se srečujejo znanstveniki, ki pa jih laiki običajno niti ne slutijo.

»Hm, videti je, ko da smo jokali? Zakaj? Se je kaj zgodilo?«

Marta je odinila možovo roko, s katero ji je bil ujel za brado, povedala glavo in rekla:

»Nič. Samo tako osamljeno sem se počutila.«

»Ali je Erik kaj nagodel?«

»O, ne. To je idealen otrok. Spodoben proizvod vzgoje s pomočjo stroja. Dokler je v rokah takšne dojlje, Erik nikoli ne bo delal preglavic staršem.«

»Sp?«

»Preden je zaspal, je kot običajno poslušal povestico. Pred desetimi minutami sem bila pri njem. Sedel je na postelji, ves zardel v lica, in poln oboževanja požiral z očmi svojo ljubljeno Cibelu. Sprva me ni niti opazil. Ko pa sem stopila k njemu, da ga poljubim za lahko noč, je odmahnil z rokami, kakor da hoče reči, naj počakam, dokler ne bo povestica pri kraju. Mama seveda ni elektronski stroj, lahko počaka.«

»Kaj je naredila Cibela?«

»Prelešča, nadase pametna in modra Cibela je bila na mestu kakor zmeraj. Erik,« je rekla, »poljubi mater, s katero si v krmi zvezi, za lahko noč. Kaj sem te učila o delitvi kromosomov?«

»Zakaj tako sovražiš Cibelu?«

Marto so obilile solze.

»Ne zdržim več, Luf! Razumi, prostim te! Večno čutim nad seboj superiornost tega razumskega stroja! Ne mine dan, da mi ne bi dal vedeti, kako manjvredna sem. Prosim te, stori kaj, stori še kaj! Zakaj morajo biti ti prosti stroji tako strašno inteligentni? Ali ne morejo opravljati svojih nalog, ne da bi se postavljali s tem? Komu je to potrebno?«

»To delajo samodejno. Tega so krivi zakoni samoorganizacije. Zal ne moremo nič za to. Ali hočeš, da na mesto Cibele priskrbim drugega robota?«

»Mi je prav žal, ampak to ni mogoče. Erik je kratko malo ves nor najo. Rajši napravi kaj, da bo postala manj pametna. Potem mi bo lažje.«

»To bi bil za zločin! Ali ne veš, da so roboti, ki mislijo, po zakonu enaki ljudem?«

»Potlej pa se pomeni z njo! Danes mi je zabrusila takšno, da mi je sapo zaprlo. Ne, kratko in malo ne prenesem več tega ponižanja!«

»Kaj pa je to, Cibela? Menda veš, da stroji razreda A-1 ne uporabljajo takih besed.«

»Veste, mislila sem, da bo Marto to všeč. Vedno komaj čaka, da lahko poudari razliko med človekom in strojem, ki ga je ustvaril.«

Marta si je zakrila oči s predpasnikom in zbežala iz sobe.

»Ali je to vse?« je vprašala Cibela.

»Da, lahko greš.«

Deset minut zatem je Luf stopil v kuhinjo.

»Kaj počneš, Cibela?«

Cibela je z umirjeno kretnjo snela kolot mikrofilma s projektorja v senčeh.

»Proučevala sem flamsko slikarstvo. Jutri imam prost dan in bi rada obiskala svojega potomca. Njegovi učitelji pravijo, da je nadarjen za risanje. Bojim pa se, da se v osnovni šoli ne bo dosti naučil o slikarstvu. Zato ga moram poučevati sama ob svojih prostih dnevih.«

»Kaj je bilo danes med Marto in teboj?«

»Nič takega. Zjutraj sem pospravljala mizo in po naključju pogledala v stran iz njene spertacije ter opazila dve bistveni napaki v formuli nukleinske kisline. Neumno bi bilo od mene, če ne bi tega povedala Marti. Hotela sem ji samo pomagati.«

»In kaj je bilo potem?«

»Planila je v jok in rekla, da je človeško bitje, ne pa robot, in da ji je ravno tako priskuto, če ji stroj daje lekcije, kakor če bi se poljuboval s hladilnikom.«

»Ti pa si ji seveda odgovorila.«

»Da, rekla sem ji, če bi iskala zadostitev svojega instinkta za potomstvom pri hladilniku, da potem najbrž ne bi videla nič slabega v tem, da ga poljubi.«

»Razumem. Ni bilo ravno lepo, da si zmislila tisto o instinktu.«

»Nisem je hotela užaliti. Hotela sem samo, da razume, kako je vse relativno.«

»Prosim te, bodi malo bolj obziran do Marte. Zelo je na koncu z žilci.«

»V redu, šej.«

Luf se je zdrnil. Odpravil se je v spalnico.

Marta je spala, obraz je tiščala v blazino in zdaj pa zdaj zahihkala.

Luf se je obrnil in, da je ne bi prebudil, po prstih odšel spat na kavč.

Počutil se je na moč klavirno.

Medtem je Cibela v kuhinji razmišljala o tem, kako neznosen postaja ta stalni stik s človeškimi bitji in da človek ne more zahtevati od strojev, ki so pametnejši od ljudi, da se nenehno kažejo hvaležne njim, ki so jih ustvarili, in pa o tem, da bi — če ne bi gojila materinske ljubezni do svojega kibernetičnega otroka, ki razen nje nimaa nikogar na svetu — najraje skočila skoz okno v dvajsetem nadstropju.

»Tiho, prihaja. Pomiri se.«

»Zdravo, šej.«

karel čapek

poslednja sodba

Zloglasni večkratni morilec Kugler, za katerim je bilo razpisanih veliko tiralic in ki ga je preganjala cela vojska žandarjev in detektivov, je izjavil, da ga ne bodo ulovili — vsaj živga ne. Žrtve njegovega zadnjega, skupno že devetega umora je bil žandar, ki ga je hotel aretirati. Žandarja je sicer res ubil, toda tudi sam je do bil devet krogel, od katerih so bile tri zanesljivo smrtne. In tako se je, vsaj zdelo se je tako, umaknil zemeljski pravici.

Smrt je prišla tako hitro, da sploh ni imel časa občutiti kakšno posebno bolečino. Ko je njegova duša zapustila telo, bi lahko občudovala ne-navadne stvari v onstranskem svetu, izvenprostorskem, mrakobnem in neskončno praznem, vendar se ni čudila. Človek, ki je bil zaprt celo v Ameriki, ima oni svet samo za novo okolje, kjer se z malo poguma lahko prav tako prebije kot kje drugje.

Končno je tudi za Kuglerja prišel dan neizogibne Poslednje sodbe. Ker je na nebu vedno izredno stanje, je prišel pred svet, ne pa pred poroto, kot je bil glede na svoja dejanja pričakoval. Sodna dvorana je bila preprosto urejena, prav tako kot na Zemlji: iz razlogov, ki jih boste gotovo razumeli, v njej ni bilo križa, na katerega bi prisegale priče. Sodniki so bili štirje, vsi stari in zaslužni svetniki, strogih in mrkih obrazov. Formalnosti so bile malce dolgočasne: Kugler Ferdinand, brez poklica, rojen takrat in takrat, umrl... Izkazalo se je, da Kugler ne ve za dan svoje smrti; takoj je sprevidel, da mu ta pomankljivost škodi v obeh sodišča pa je še bolj zatrmoglavil.

»Česa se čutite krivega?« ga je vprašal predsednik sodišča.

»Ničesar,« je trmasto odgovoril Kugler.

»Pripletajte pričo,« je vzdihnil predsednik.

Nasproti Kuglerju se je vsedel močan, kar nenavadno velik starec, ogrnjen v modro ogrinjalo, posuto z zlatimi zvezdami; ob njegovem prihodu so vsi sodniki vstali in celo Kugler je proti volji, kot začaran, vstal. Šel ko je stalo sedel, so znova posedli tudi sodniki.

»Priča,« je začel predsednik, »vsevedni Bog, to Poslednje sodišče vas je pozvalo, da boste pričali v zadevi Ferdinanda Kuglerja. Ker ste resnica sama, vam ni treba prisiči. Prosim vas samo, da se v interesu postopka držite predmeta in da se ne spuščate v posameznosti, ki niso zakonske narave. Vi pa, Kugler, ne prekinjajte pričo. On vse ve in znan bi zanikali. Prosim gospoda pričo, da začne svojo izjavo.«

Ko je to izgovoril, se je predsednik z lakti naslonil na mizo, in snel zlata očala, očitno pripravljen na daljši govor priče. Najstarejši član sveta se je pripravil, da bo zaspal. Angel zapisnikar je odprl knjigo življenja.

Priča Bog je malo zakašljaj in začel: »Da, Kugler Ferdinand, Ferdinand Kugler, sin tovarniškega delavca, je bil od majhnih nog pokvarjen otrok; ti lump ti, kako si jeel starše! Mama je imel zelo rad, vendar se je sramoval to pokazati, zato je bil svojeglav in neposlušen. Ali se spomniš, kako si očeta ugriznil v prst, ko te je hotel nabiti, ker si kradel rože v pisarnem vrtu?«

»Tiste rože so bile za davkarjevo Irmo,« se je spomnil Kugler.

»Vem,« je rekel Bog. »Takrat je imela sedem let. Ali veš, kaj je bilo potem z njo?«

»Ne.«

»Poročila se je, z Oskarjem, tovarnarjem sinom; okužil jo je in pri splavu je umrla. Se spominjaš Rudija Zarube?«

»Kaj se je z njim zgodilo?«

»Ej, bratec, on je šel na morje in našel smrt v Bombaju. Vidva sta bila najhujša nepridiprava v celem mestu. Kugler Ferdinand je kradel že pri desetih letih, neprestano je lagal in se pajdasil s slabo družino, kot je bil na primer pijanec in beač Diabola, s katerim je delil hrano.«

Sodnik je odmahnil z roko, kot da to ne spada sem, Kugler pa je srmežljivo vprašal: »A... kaj pa se je zgodilo z njegovo hčerko?«

»Z Marenko?« je rekel Bog. »Čisto je propadla. S štirinajstimi se je prodajala, pri dvajsetih pa je umrla in na smrtni postelji se te je spomnila. Ko ti je bilo štirinajst let si začel piti in bežati od doma. Očeta je od žalosti zvil, mati pa si je izjokala oči. Osramotil si svoj dom in tvoja sestra, tvoja lepa sestra Martica, ni mogla najti ženina, ki bi jo hotel vzeti iz hiše lopova. Se zdaj živi v bedi in samoti od majhnega zaslužka, s katerim jo ponižujejo usmiljeni ljudje.«

»Kaj pa zdajle dela?«

»Pravkar je v Vičkovi trgovini, kjer kupuje sukanec, da bo šivala globoko v noč. Se spominjaš te trgovine? Tam si nekoč kupil pisano stekle-

no frnikolo, ko ti je bilo šest let in že takoj prvi dan si jo izgubil in je niti mogel več najti. Se spominjaš, kako si takrat jokal od jeze in žalosti?«

»Kam pa se je odkotalila?« je radovedno vprašal Kugler.

»V kanal vendar. Se dandanes je tam, čeprav je minilo že trideset let. Prav zdaj na Zemlji dežuje in frnikola poskakuje v hladni kloketajoči vodi.«

Kugler je pobito povsili glavo. Predsednik pa je nataknil očala in mirno rekel: »Priča, preti moramo k stvari. Ali je obtoženi ubijal?«

Priča Bog je pokimal: »Ubil je devet ljudi. Prvega v pretepu. Potem se je v zaporu še bolj pokvaril. Druga je bila nezvesto dekle. Za to je bil obsojen na smrt, vendar je pobegnil. Tretji je bil neki starec, katerega je oropal. Četrtri je bil nočni čuvaj.«

»Kaj je tisti umrl?« je vzdihnil Kugler.

»Čez tri dni je umrl,« je rekel Bog. »V strašnih mukah in zapustil je šest otrok. Peti in šesti sta bila zakonod: ubil ju je s sekiro in našel samo šest-najst kron, čeprav sta imela skritih več kot dvajset tisoč.«

Kugler je poskočil: »Kje pa, prosim?«

»V slamnjači,« je rekel Bog. »V platneni vrečki pod slamnjačo sta skrivala denar, ki sta ga nakopčila z odušitvom in skopostjo. Sedmega človeka je ubil v Ameriki; to je bil neki priseljenec, njegov rojak, nemočen kot otrok.«

»V slamnjači je bil torej,« je zaprepasčeno mrmral Kugler.

»Da,« je nadaljevala priča. »Osmi je bil slučajni mimoidoči, ki se mu je znašel na poti, ko so ga lovili. Kugler je imel tedaj vneto pokostnico in je bil čisto iz sebe od bolečin. Ti si se, bratec, dosti namučil. Zadnji je bil žandar, ki ga je smrtno ranil, preden je sam umrl.«

»Zakaj je ubijal?« je vprašal predsednik.

»Iz istih razlogov kot drugi,« je odgovoril Bog. »V jezi in iz pohlepa po denarju, premišljeno in po naključju, včasih tudi z zadovoljstvom, včasih iz potrebe. Bil je radodaren in včasih je tudi pomagal ljudem. Bil je dober do žensk, rad je imel živati in držal je dano besedo. Ali naj navedem tudi njegova dobra dela?«

»Hvala,« je rekel predsednik, »mi potrebno. Obtoženi, ali želite kaj povedati v svojo obrambo?«

»Ne,« je rekel Kugler ravnodušno; bilo mu je že vseeno.

Sodišče se bo umaknilo na posvetovanje,« je izjavil predsednik in štirje svetniki so dšli. Bog in Kugler sta ostala v dvorani sama.

»Kdo so ti?« je vprašal Kugler in z glavo pokazal na odhajajoče.

»Ljudje kot ti,« je rekel Bog. »Na zemlji so bili sodniki pa sodijo tudi tukaj.«

Kugler je grizel prste. »Misliš sem... se pravi, nikoli si nisem s tem razbijal glave, ampak... pričakoval sem, da boste sodili vi, kot... kot...«

»Kot Bog,« ga je dopolnil visoki starec. »Toda prav v tem je stvar, veš. Ker vse vem, sploh ne morem soditi. To je čisto nemogoče. Kajne da ne veš, Kugler, kdo te je prvi izdal?«

»Ne vem,« je presenečeno odgovoril Kugler.

»Lucka, natakarcica; iz ljubosumnosti te je ovdela.«

»Oprostite,« se je opogumlil Kugler, »toda pozabili ste povedati, da sem v Chicagu ubil tistega ničvrednega Teddyja.«

»Nisem ne,« je ugovarjal Bog. »Ozdravel je in še vedno živi. Vem, da je ovađuh, sicer pa je, bratec, dober človek in zelo rad ima otroke. Nikar ne verjemi, da je kdo lahko popolna propalica.«

»Pa zakaj potem vi... zakaj ti sam, Bog, ne sodiš?« je zamišljeno vprašal Kugler.

»Zato, ker vse vem. Če bi sodniki vedeli vse, prav vse, tudi oni ne bi mogli soditi; tedaj bi vse razumeli in srce bi jih bolelo od tega. Kako naj ti jaz sodim? Sodnik ve samo za tvoje zločine, jaz pa vem o tebi vse, prav vse. In zato ti ne morem soditi.«

»Zakaj pa potem sodijo... ti ljudje... in to na nebu?«

»Zato, ker človek pripada človeku. Jaz sem, kot vidiš, samo priča. O kazni, razumeš, o kazni pa odločajo ljudje — tudi na nebu. Verjemi mi, Kugler, mora tako biti; ljudje ne za-služijo druge pravice kot človeško.«

V tem hipu se je sodišče vrnilo s posvetovanja in predsednik Poslednje sodbe je z mčnim glasom spregovoril: »Kugler Ferdinand je za devet-kratni premišljeni umor, za tatvino, za ponoven zločin, za nedovoljeno nošenje orožja in za krajo roč obsojen na do smrti kazni v peklu. Kazen se začne izvajati takoj. Prosim, naslednji primer. Je obtoženi Mahat František tu?«

Hustril Marjan Manček